

CUPRINSUL

I.

- I. D. Condurachi* : Diplomați români în trecut
sec. XIV—XVII. Sfârșit.
- Ax. Banciu* : Dumitru Răcuciu
Țara Bârsei : Pe linia înfăptuirilor care veci-
nicesc vremelnicia vieții indi-
vidului
- Ion Colan* : O credință și un gând
Ax. B. : Din ziarul prof. A. Ciornea (Cont.)

II.

Versuri :

- H. W. Longfellow*-
C. Comanescu : Clopotele de Crăciun
Ecat. Pitiș : Flori uscate
Aurel Marin : Versuri
Dimitrie Danciu : a) Anotimp de ceară, b) Drumeț
Gh. D. Banu : Basarabie....

Proză :

- Elisabeta Hențiu* : Frânturi de viață
S. Tamba : Din stânga și din dreapta
- H. Teculescu, Petru
Teodorescu, Ion Colan,
T. Bodogae, Iorgu Gane,
Ax. B.* } Dări de seamă
- N. Hurlup* : Pagina de umor și satiră
Bibliografie și paginile administrației.

TARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu,
com., Str. Voevodul Mihai, colț cu Mih. Weiss.

Costul abonamentului anual:

Pentru particulari	Lei 230-—	Pentru alte instituții și autorități Lei 500-—
" școlile primare	" 30-—	In străinătate " 400-—
" școlile secundare și		Abonamentul se achită anticipativ.
primăriile comunelor rurale	" 350-—	

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Mănușcrisele primite la redacție nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipograful numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită chitanța de achitarea abonamentului, vor adauga la costul abon. încă 12 lei (5 pt. timbre și 7 pt. expediție)

Oricine reține vreun număr, se consideră abonat.

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările primite la red. vor fi amintite la „Bibliografie”. Recenzii se fac numai publicațiilor trimise în două exemplare.

Reproducerea, fără indicarea izvorului este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul X.

Ianuarie-Februarie 1938

No. 1

Diplomați români în trecut

(sec. XIV—XVII)

de **Ioan D. Condurachi**
Consilier de Legație

(Sfârșit)

La începutul lui Martie 1600, Banul Mihalcea scria din Pilsen lui Dr. Pezzen, îndemnându-l să se ducă cât mai repede în Ardeal, ¹⁾ iar peste câteva zile îi trimitea o altă scrisoare, cuprinzând noile cereri ale lui Mihai către Impărat. ²⁾

În timp ce Mihalcea ducea tratative la Pilsen, veni la Sibiu un bătrân agă turc, ³⁾ care trecu apoi la 9 Martie la Brașov, unde sosise și Nicolae Pătrașcu, fiul Domului. ⁴⁾ Comisarii din Ardeal semnalând la Praga prezența acestui agă, Mihai se grăbi să liniștească pe imperiali și la 10 Martie 1600 el expedie un curier cu instrucții pentru Banul Mihalcea, ca acesta să explice Impăratului că venirea solului turc nu va aduce nicio schimbare în atitudinea politică a lui Mihai. ⁵⁾

Către sfârșitul lui Martie 1600, comisarii raportau din Alba-Iulia Impăratului că Mihai fusese încredințat de Banul Mihalcea că Dr. Pezzen îi aduce subsidii. ⁶⁾ Așadar Banul Mihalcea se afla la acea dată tot la Praga ⁷⁾, de unde va pleca însă curând spre țară, fiind informat că niște Unguri au pus la cale un atentat contra lui. ⁸⁾

¹⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 740.

²⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 747.

³⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 764.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 768.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 771.

⁶⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 789.

⁷⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 805.

⁸⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 817—818.

La începutul lui Aprilie, Banul Mihalcea se găsea în țară.¹⁾ Acest lucru e confirmat atât de Dr. Prezzen, care raporta la 2 Aprilie din Viena despre călătoria sa în Ardeal și de întoarcerea Banului Mihalcea²⁾, cât și de comisarii împărătești, cari comunicau la 3 Aprilie conversațiile avute cu Banul Mihalcea în privința intenției lui Mihai de a nu pleca din Ardeal.

Ajuns la Alba-Iulia, Banul Mihalcea se prezintă Domnitorului și-i făcu o expunere amănunțită despre cele tratate cu Împăratul. El se întorsese amărît că nu reușise pe deplin în solia sa și scârbit totodată de tot ce văzuse și auzise la Curtea habsburgică.

Cum se explică acest insucces al soliei Banului Mihalcea la împăratul Rudolf al II-lea ?

Este în afară de orice îndoială că Banul Mihalcea era un om deștept și cu o mare experiență în afaceri. În această privință avem mărturiile scriitorilor italieni Spontoni și Beduccini, cari au cunoscut îndeaproape activitatea desfășurată de Banul Mihalcea la Praga și în țară, nu numai în chestia Ardealului, ci și în alte afaceri politice. Acești scriitori recunosc că Mihalcea avea reputația de om înțelept și iscusit, cu multă practică și întinse cunoștințe despre Curți și Principi.³⁾ Cât a stat la Praga, în două rânduri, a avut ocazia să cunoscă multă lume, a luat contact cu personalități de vază și cu sfetnici și consilieri de ai Împăratului, — a făcut deci tot ce i-a stat în putință să obțină de la imperiali recunoașterea stăpânirii lui Mihai în Ardeal. Dacă n'a reușit în misiunea sa, cu toată pasiunea ce pusese în apărarea intereselor Domnului său, acest lucru se datorește desigur unor împrejurări pe care Mihalcea n'a putut să le domine.

La Praga s'au înfruntat două mentalități diferite, am putea zice: două lumi.

1) Hurm. *Documente*, XII, pag. 832. Banul Mihalcea a fost împroprietărit în Ardeal, primind în dar Uioara. Deasemenea fostele domenii ale arhiducesei Maria Christina fură împărțite de Mihai lui Mihalcea și Stoica Postelnicul. Hurm. (*Documente*, vol. XII, pp. 618—19, 779).

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 818.

3) Beduccini spune despre Banul Mihalcea: ...per l'età grave in che si ritrovava, per la molta prattica c'haveva in varie corti et longa conoscenza di diversi principi, fù stimato persona di molto maneggio e riputato huomo di saggio consiglio" (N. Iorga, *Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu Șerban*, pag. 8). În același sens și Ciro Spontoni, *l. c.* pag. 170.

De-o parte, Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul, doi oameni simpli, cu cuget curat și însuflețiți de cel mai cald patriotism în apărarea intereselor țării lor; desinteresaji până la sacrificiu, neurmărind niciun interes meschin sau personal, ci apărând cu îndârjire o cauză, pe care o judecau dreaptă.

În negocierile lor, ei aduceau ceva din mistica aceluși Orient apropiat de unde veniau; în concepția lor chestiunile politice erau considerate ca orice altă afacere, pe care trebuie s'o tratezi în mod corect și deschis, ținând pe cât posibil seamă de toate interesele în joc.

Când a luat contact cu Curtea din Praga, Banul Mihalcea s'a găsit în fața unor oameni cu o mentalitate pe care el abia putea s'o priceapă și cari întrebuițau în negocieri metode machiavelice, contra cărora era greu de luptat. În adevăr, la Curtea habsburgică domnia o adevărată anarhie și venalitate, care au surprins pe Banul Mihalcea, obișnuit să trateze cu altfel de oameni. În fața unui Împărat bolnav și fără autoritate, arhiducii și sfetnicii săi își făceau de cap.

Beduccini, care se găsea la Curte în acea vreme, ne spune „că puțin se putea aștepta de la Împărat, că miniștrii aveau cea mai mare autoritate în negocieri și că aceștia, plini de sentimente neorânduite, copleșiți de interese și ocupați numai de rostrurile lor particulare, nu-și prea căutau de guvern și, deprinși cu meșteșugul simulării, în chip dibaciu, azi într'un fel, mâine într'altul, țineau cu vorba pe ambasadori, urmărind mai mult propriul lor folos decât binele public și că, nefiind uniți între ei, nu se putea spera nimic în ce era de tratat“...¹⁾

Relatările lui Beduccini sunt de altfel confirmate și de o corespondență din Praga din 18 Octomvrie 1594, a nunțiului papale, în care se menționează că solul Domnului Moldovei i-a spus Împăratului, cu ocazia unei audiențe, că e trădat de miniștrii săi,²⁾ ceea ce Împăratul a căutat să desmintă, bineînțeles.

Iată cu ce fel de oameni trebuia să trateze Banul Mihalcea!

Incontestabil că Banul Mihalcea, apărând cu îndărătnicie interesele Domnului său și nefăcând nicio concesie în chestia

¹⁾ Beduccini, în N. Iorga, *Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul*, pp. 8 și urm. Spotoni, l. c. pag. 170.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 13—14.

Ardealului, „fusesse puțin stimat pe lângă acei miniștri — ne spune Beduccini — că în cel mai rău chip s'au purtat cu dânsul în negocieri“.

Față de acest tratament, e probabil ca Banul Mihalcea să-și fi pierdut răbdarea în cursul convorbirilor și să fi avut poate unele ridicări de ton și poate chiar ieșiri violente, explicabile într'o oarecare măsură, dar care au indispus desigur Curtea din Praga, unde el a fost judecat de „arogant“.

Beduccini credea chiar că insuccesul soliei Banului Mihalcea la imperiali s'ar datora în bună parte și faptului că el n'a știut cum să se poarte în negocieri „tratând afacerile sale cu termeni odioși, fără a ține seamă că succesul atârna de voința altora; el îndrăsnia să se compare cu cei mai mari miniștri din acea Curte, disprețuind obiceiurile și manierele care se observau în acea Curte în tratarea afacerilor, ca și cum refacerea Curții aceleia lui s'ar fi convenit, pentru care lucru cu puțină mulțumire a trebuit să plece de la acea Curte...“¹⁾

Negreșit că, dacă Banul Mihalcea ar fi cedat în toate chestiunile și ar fi făcut pe placul imperialilor, ar fi fost preamărit și condus cu onoruri!

Nereușita soliei Banului Mihalcea își are explicația în faptul că interesele în cauză erau atât de opuse, încât orice acord asupra lor era greu de realizat. Ardealul constituia mărul de discordie și nici una din părți nu era dispusă să renunțe la stăpânirea lui în favoarea celeilalte. Dar, nu e mai puțin adevărat că, în fața corupției sfetnicilor Împăratului și a metodelor machiavelice de care se serviau în negocieri, Banul Mihalcea era dezarmat, fiind obișnuit să trateze chestiunile în alt mod și cu oameni de bună credință.

Un lucru este însă sigur: că putregaiul începuse să roadă la temelii Curții Habsburgilor, încă înainte de 1600, pregătindu-le astfel o prăbușire pe nesimțite, a cărei fază finală se sfârși în timpul războiului mondial.

Intorcându-se în țară din solia de la Praga, Banul Mihalcea a făcut Domnului său o expunere amănunțită de modul cum au decurs tratativele, de cele văzute și auzite la Curtea Împăratului,

¹⁾ Beduccini în Iorga, *l. c.* pag. 9; Spontoni, *l. c.* pag. 171.

descriindu-i totodată anarhia și conrupția ce domnia acolo și „băgându-i în minte — cum pretinde Beduccini — că acea Curte era într'asemenea stare și că părțile acelea erau pline de revoluții și Impăratul, tras în toate părțile de atâtea alte considerații, l-a încredințat să nu cedeze provincia, ținând-o pentru sine, odată ce prilejul era așa de bun, să n'o cedeze altora“. ¹⁾)

E în afară de orice îndoială că acum când Mihalcea cunoștea așa de bine starea de lucruri de la imperiali, era mai convins ca oricând că momentul era prielnic ca să nu se cedeze Ardealul. Acest lucru era de altfel cunoscut și de comisarii împărătești din Alba-Iulia, cari raportară la Praga că Banul Mihalcea și vistiernicul Stoica se opun la orice concesie ce Mihai ar fi dispus să facă în chestia Ardealului și sunt ostili politicii habsburgice, pe când Petru Armeanul și alți boieri erau favorabili Impăratului. ²⁾)

În Mai 1600, Mihai Viteazul trecând în Moldova ca s'o cucerească, a lăsat ca locțiitor al său în Ardeal pe Banul Mihalcea, ³⁾) pe care-l numi și în Sfatul princiar din Alba-Iulia cu titlul de „Delegat plenipotențiar al ilustrului Domn Mihai la Statele și ordinele ardelene“, ⁴⁾) adică reprezentantul lui Mihai la cele trei ordine privilegiate: nobilii Unguri, Sași și Secui.

În corespondența cu comisarii Impăratului din Ardeal, Banul Mihalcea își dă titlul de „Locțiitor și consilier al prea ilustrului Domn“, ⁵⁾) în altă parte formula e modificată la urmă cu adăogirea „cel mai înalt“. ⁶⁾) Când da porunci Bistrișenilor la 31 Mai 1600, el semnează „locțiitor la domnia Transilvaniei și supremul consilier al prea ilustrului Domn.“ ⁷⁾)

În calitatea sa de guvernator al Ardealului, Banul Mihalcea ia diferite dispozițiuni de ordin administrativ. Trimite porunci la

1) Beduccini în lorga, *Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu Șerban*, pag. 10.

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 867—68.

3) Hurm. *Documente*, vol. IV, partea 1, pag. 45.

4) St. Nicolaescu, *Documente de la Mihai Viteazul ca Domn al Țării-Românești, Moldovei și Ardealului*, pp. 23, 24 și 27.

5) Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 58, 61, 62 : „Illustrissimi Principis Locumtenes et Consiliarius“. Hurm. *Documente*, XII, p. 525.

6) Hurm. *Documente*, vol IV, 1. pag. 72 : „ac summus Consiliarius“.

7) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 929 : „locumtenens regni Transsylvaniae et supremus consiliarius Illustrissimi principis“.

Sibiu, Bistrița, Sighișoara și alte orașe ardelenene, ca să dea căruțe pentru transporturile de praf de pușcă și gloanțe precum și cai pentru tunuri.¹⁾ Altă dată cere Bistrișenilor să trimită cu strajă dările,²⁾ ori să urmărească pe hoții de orice neam ce s'ar găsi în regiunea lor.³⁾

Cucerirea Moldovei e astfel descrisă de Mihalcea comisarilor: „din partea înduraturii mele stăpân Voevodul Vă scriu Domnia-Voastră că bunul Dumnezeu, după așteptarea Mării Sale Impăratului, ne-a dat în mână toată Moldova și toată țara s'a predat. Voevodul de acolo însă a fugit și Voevodul, Domnul nostru, îl urmărește cu husarii și călărimea până la Hotin, iar pe destrimea a lăsat-o în tabără la Iași“. ⁴⁾

Pe lângă grijele administrației și a satisfacerii cerințelor expediției din Moldova, care necesita bani, muniții și provizii pentru oștire, Banul Mihalcea mai avu să se ocupe și de aplanarea unui conflict care izbucnise între comisarii împărătești din Ardeal și logofătul Teodosie, comandantul Clujului. Se aștepta sosirea la Alba-Iulia a consilierului Dr. Bartolomeu Pezen, trimis de împăratul Rudolf al II-lea la Mihai Viteazul, ca să găsească o soluțiune în chestia Ardealului.

Mihai la plecarea sa în Moldova, lăsase vorbă ca Dr. Pezen să fie condus la dânsul, imediat după sosire, iar comisarii erau îndemnați să-i iasă întru întâmpinare la graniță.⁵⁾

Logofătul Teodosie se opunea însă, pentru anumite motive, ca să vină comisarii din Alba-Iulia la Cluj.⁶⁾ Comisarii se duc atunci la Mediaș și de aici scriu Impăratului că au avut o convorbire cu Banul Mihalcea, care primise ordin de la Mihai să le

1) Hurm. *Documente*, vol. XII pag. 929.

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 947.

3) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 950—51. În privința răufăcătorilor, Mihalcea mai dăduse ordin Bistrișenilor și mai înainte, imediat după ocuparea Ardealului de Mihai. (Hurm. *Doc.* vol. XII, pag. 500).

4) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 912.

5) Hurm. *Documente*, vol. IV, partea 1, pag. 47.

6) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 886, 890.

permite să plece din Ardeal la Satu-Mare înaintea Dr-ului Pezzen. Mihalcea le spusese totodată că Domnitorul dezaprobă pe Teodosie și le perinite să meargă la Cluj,¹⁾ ceeace comisarii se și grăbesc să facă.²⁾ Din Mediaș, unde își avea reședința, Banul Mihalcea scrie la 19 Mai comisarilor din Cluj că e necesar ca Dr. Pezzen să vină cât mai curând în Ardeal; la care comisarii răspund că Pezzen a avut oarecare întârziere pe drum.³⁾ Intre timp sosi și Dr. Pezzen la Satu-Mare și comisarii se pregăteau tocmai să plece la dânsul când, în urma denunțului unui individ cu numele Grigorie Chezarul și a judecătorului din Cluj că cei doi comisari ar avea intenția să fugă din Ardeal, aceștia sunt opriți de logofătul Teodosie, la 23 Mai, de a părăsi Clujul și, la protestele lor, ei sunt arestați.⁴⁾

Comisarii se plâng atunci contra acestei arestări Banului Mihalcea care, cum află, dădu imediat ordin să fie eliberați, scuzându-se totodată către comisari că logofătul Teodosie ar fi un om simplu, nepurtat prin Curți, care nu cunoaște regulile bunei cuviinți și respectul ce se cuvine solilor.⁵⁾

Cu toate scuzele primite de la Banul Mihalcea, comisarii îi scriu din nou că se găsesc foarte jigniți printr'o asemenea încălcare a dreptului ginților. În scrisoarea ce trimit Banului Mihalcea ei își varsă tot focul printr'o ocară strașnică la adresa logofătului, care e numit dobitoc îndrăsneț și țărănoiu neștiutor, care a făcut cea mai mare necinste Maiestății Sale chezărești și o rușine nemaipomenită Domnului Voevod, iar ambasadei un dispreț și o pagubă prea grea și ireparabilă, pentru care lucru logofătul ar merita o pedeapsă exemplară și o mie de ștreanguri; că Maiestatea Sa va simți această ofensă, iar ilustrul Voevod va pierde marele său renume și credit pe lângă Maiestatea Sa și pe lângă

1) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 904—905.

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 906.

3) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 912, 913.

4) Hurm. *Documente*, vol. IV, partea 1, pp. 53, 59.

5) Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 57 și 61: „...cum vero is pauca vel nulla regna peragravit neque adeo in aulis Caesarum Principiumque sit versatus“...

toți principii creștini și pe lângă Dr. Pezzen, văzând ei o astfel de tratare din partea aceluia mojiu „țărănoi“, dobitoc și nerușinat logofăt. ¹⁾

Banul Mihalcea, deși era jignit de o atare scrisoare, concepută în termeni așa de vulgari și de insultă la adresa unui subaltern al său, înalt demnitar, caută să evite totuși orice înveninare a lucrurilor și, fără a riposta ceva, le ceru a doua oară scuze pentru ocară ce li se făcuse. ²⁾

Comisarii văzând spiritul împăciuitoare al Banului Mihalcea, îi scriu din nou la 6 Iunie, acuzându-l că și el poartă oarecare vină pentru arestarea lor potrivnică dreptului ginților. ³⁾

Desigur că Comisarii exagerau dând prea mari proporții unui incident de mică importanță. Scrisorile trimise lui Mihalcea în această afacere nu le fac cinste, iar termenii vulgari și ofensători întrebuințați nu cadrau de loc cu situațiunea lor de reprezentanți diplomatici ai unui mare Imperiu.

Dacă tot astfel de expresii vor fi întrebuințate și sfetnicii Împăratului în discuțiunile lor cu Banul Mihalcea la Praga, n'ar fi nici o mirare ca Mihalcea să fi ripostat pe același ton, rostind „termini odioși“ — după cum relatează scriitorii italieni Spon-toni și Beduccini.

Aflând Mihai Viteazul de arestarea comisarilor, le trimite din Iași, la 24 Iunie 1600, o scrisoare de scuze, ⁴⁾ iar Banului Mihalcea — care nu era cu nimic vinovat — îi face aspre muștrări. ⁵⁾

Dr. Pezzen ajungând la Satu-Mare, îi scrie Banului Mihalcea să-i explice de ce a întârziat sosirea în Ardeal, adăogând că, deși Mihai n'are dreptul să se considere stăpân al Ardealului, ⁶⁾ totuși, fiindcă Domnitorul și-a manifestat încrederea în el, va veni

¹⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pag. 58 : „...villano, rustico, capraro, impudente logefatto...“

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, 1 pag. 61.

³⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, 1 pag. 68.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, 1 pag. 79.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, pag. 81.

⁶⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 924, 926—27.

să trateze cu dânsul și va face tot posibilul ca să ajungă la o înțelegere. ¹⁾

Văzând că lucrurile iau o întorsătură defavorabilă și că imperialii nu cedează în chestia Ardealului, Banul Mihalcea, cu învoirea lui Mihai, trimite în Iunie 1600 o scrisoare Sultanului turcesc prin care îi propune o împăcare. ²⁾ Căutând sprijin la Turci, Banul Mihalcea nu se arăta însă ostil nici imperialilor. La 19 Iunie, comisarii scriu din Cluj Impăratului că au avut o convorbire cu Banul Mihalcea, care le-a spus că Domnul său așteaptă cu nerăbdare pe Dr. Pezzen cu banii promiși; că Mihalcea se arată credincios Impăratului, pe care, ca și creștinătatea, vrea să-l servească și să moară în serviciul lui. ³⁾

La începutul lui Iulie, Banul Mihalcea, dimpreună cu comisarii, se duc la Satu-Mare, ca să întâlnească pe Dr. Pezzen. ⁴⁾ Cu această ocaziune, Banul Mihalcea a evitat orice discuțiune pe chestia Ardealului. Când însă Dr. Pezzen a acuzat pe Mihai că a abuzat de puterea sa și că n'are nici un drept să pretindă Ardealul, Banul Mihalcea, scos din fire de această îndrăzneță afirmare a lui Pezzen, nu s'a mai putut reține și a ripostat pe un ton vehement că, dacă nu se vor înțelege cu Mihai „veți vedea ce soartă va avea Cașovia, Viena și Praga“. ⁵⁾ Banul Mihalcea,

¹⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 927.

²⁾ A. Veress, *Documente*, vol. VI, pag. 124. Crăciun, *Cronicarul ungar Szamosközy*, pag. 150.

Tratativile cu Turcii au continuat mai multe luni, schimbându-se dese solii (A. Veress, *Documente*, VI, pp. 83—84, 120, 153; Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 165—67).

Deasemenea și scriitorii italieni Beduccini, *l. c.* și Spontoni *l. c.* pag. 171, vorbesc de existența acelor tratative, spunând că Banul Mihalcea, când a fost arestat și schingiuit, a confirmat că s'au dus de Mihai tratative cu Turcii și a predat și corespondența ce s'a schimbat cu această ocazie.

³⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 945—46.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, partea 1, pag. 83.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pag. 87; vol. XII, pp. 963—64.

spunând aceste lucruri, se gândia că în caz de apropiere de Turci, atacurile acestora contra imperialilor nu vor mai întârzia de teama unei acțiuni din partea lui Mihai.

Peste puține zile, Dr. Pezzen s'a dus la Alba-Iulia, unde s'a întâlnit cu Mihai, iar Banul Mihalcea a rămas cu comisarii la Satu-Mare. La 17 Iulie comisarii raportează acest lucru Impăratului, adăugând despre Banul Mihalcea că e „fals, arrogant și chiar exagerat în toate vorbele sale“. ¹⁾

După ce s'a întors Dr. Pezzen în Satu-Mare venind de la Alba-Iulia, ²⁾ unde n'a ajuns la nici o soluție cu Mihai în chestia Ardealului, Banul Mihalcea, care fusese oarecum reținut ca ostatic de comisari până la înapoierea Dr-ului Pezzen, ³⁾ pleacă și el spre țară, spunând Dr-ului Pezzen și comisarilor că rău au făcut, c'au părăsit Ardealul, fără să-și fi luat rămas bun de la Mihai Viteazul. ⁴⁾

Intr'un raport german din 6 August 1600 se menționează că Mihai Viteazul ar fi avut intenția să trimită la cei doi comisari, la Satu-Mare, pe logofătul Teodosie și pe Banul Mihalcea cu noi propuneri. ⁵⁾ Evenimentele politice ce aveau să urmeze în scurt timp n'au mai îngăduit însă acest lucru.

Steaua lui Mihai începuse să pălească. În Septembrie 1600 se răscoală Ungurii ⁶⁾ și cu ajutorul generalului Basta ⁷⁾ ei alungeră pe Mihai din Ardeal. ⁸⁾ Intors în Țara Românească, Mihai Viteazul va avea de luptat cu Poloni, Moldoveni, Tătari și Turci, coalițați contra lui. ⁹⁾

1) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 967: falsch, arg und sonst übermietet, inn allen seinen Reden.“

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 967.

3) Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 87—88.

4) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 973.

5) Hurm. *Documente*.

6) Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, pp. 136—37.

7) Ciro Spontoni, *Historia della Transilvania*, pp. 104—106.

8) Hurm. *Documente Suplimentul II*, 1, pp. 611, 626; Veress, *Documente*, VI, pp. 216—219.

9) St. Nicolaescu, *Documente de la Mihai Viteazul*, pp. 27—32.

Hărțuit din toate părțile, Mihai pierde nu numai cuceririle sale: Ardealul și Moldova, dar e învins în chiar propria lui țară.¹⁾ Părăsit de o bună parte din sftnicii săi, între cari Banul Udrea și boierii Buzești — cari se închinară noului Domn Simion Movilă, adus de Poloni,²⁾ — Mihai, însoțit de o mică oaste și de câțiva boieri credincioși, trecu la începutul lui Decembrie 1600 în Ardeal³⁾ și de acolo luă drumul pribegiei spre Praga la Impărat, ca să-i ceară ajutor.

Cum nicăiri nu se spune că Banul Mihalcea s'ar fi închinat noului Domn din Țara Românească și cum nici în Ardeal nu putea să rămână, e probabil că el a însoțit pe Mihai în călătoria sa și, cu experiența ce avea, i-a fost un bun sfătuitor în alcătuirea diferitelor memorii trimise de Mihai Viteazul arhiducelui Matei⁴⁾ împăratului Rudolf al II-lea⁵⁾ și ducelui Cosimo de Toscana, unul din membrii Ligei creștine.⁶⁾ Aceste memorii au fost redactate de Mihai Viteazul la Viena, unde s'a oprit câțva timp, și în ele arată dreptatea cauzei lui, dând explicațiuni amănunțite asupra a tot ce-a întreprins în cursul Domniei lui și căutând să explice atitudinea luată în chestia Ardealului.

Ajuns la Praga, la sfârșitul lui Februarie, Mihai avu la începutul lui Martie 1601 două audiențe la împăratul Rudolf al II-lea.⁷⁾ În aceste audiențe Mihai arătă Impăratului că toate părțile contra lui sunt neîntemeiate și că nobilimea maghiară este cel mai mare dușman al Habsburgilor, dovadă că Ungurii au arestat pe generalul Basta, rămas cu oștile în Ardeal, după înfrângerea lui Mihai, și au adus a 3-a oară pe tron pe principele Sigismund Báthory.⁸⁾

1) Hurm. *Documente, Supliment*, II, 1, pp. 639—647. — Generalul R. Rosetti, *Evoluția tacticii*, Acad. Rom. ist. ser. III, IV, pp. 136—140. Veress, *Documente*, VI, pp. 238—42.

2) *Cronica anonimă*, ed. Ioanid, pag. 70.

3) Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 201—203.

4) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 1139—40.

5) Hurm. *Documente*, vol. IV, 1, pp. 230—237.

6) N. Iorga, *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, Acad. Rom. Ist. ser. III, V (1925).

7) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 1158 ; Veress, *Documente*, VI, p. 333.

8) Hurm. *Documente. Supl.* II, 2, pp. 22—23 ; Spontoni, *l. c.* pag. 149.

Obținând favoarea împăratului și subsidiile ca să recruteze o nouă oaste de mercenari, Mihai și suita lui s'au întors în Ardeal și, împăcându-se cu Basta, au pornit împreună contra lui Sigismund Báthory. Lupta se dete la 4 August 1601 la Goroslău, ¹⁾ unde Mihai făcu minuni de vitejie. ²⁾ Lângă el lupta neobositul bătrân Banul Mihalcea, în fruntea unui grup de soldați, recrutați de dânsul cu câteva săptămâni mai înainte. ³⁾

Sigismund Báthory fu bătut și armata lui pusă pe fugă.

Evenimentele se succedau în curs accelerat. În Țara Românească, noul Domn Simion Movilă, care nu știuse să câștige simpatiile boierilor munteni, fu alungat din țară în Iunie 1601, dimpreună cu Polonia, care-l susțineau. ⁴⁾

După lupta de la Goroslău, Mihai vedea din nou răsărind zorile unor zile de glorie și noi speranțe îl însuflețiau la gândul că de data aceasta va rămâne stăpân pe Ardeal.

Alături de dânsul se găsea Banul Mihalcea pentru a-i aprinde și mai mult această dorință.

Dar generalul Basta nu se putea împăca cu ideea revenirii lui Mihai în Ardeal și oarecari fricțiuni nu întârziară să se producă între ei. Șincai ne povestește, în *Cronica sa*, că în bătălia de la Goroslău haiducii și Sârbii de sub Mihai Vodă au fost luat 72 steaguri de la ostașii lui Sigismund. Basta a cerut steagurile acestea să le trimită el la împăratul, iar Mihai Vodă, la sfatul Banului Mihalcea și a comisului Leca, i-a răspuns că „fiind luate prin ostașii săi, el vrea să le trimită la împăratul...” ⁵⁾

De la Turda urma ca oștile lui Mihai să se despartă de ale lui Basta și să se îndrepte spre Făgăraș și apoi să treacă în Țara Românească, unde Mihai era așteptat de boieri ca să fie ridicat în domnie.

¹⁾ Veress, *Documente*, VI, pp. 409—10; Hurm. *Documente*, IV, 1, pag. 265 vol. XII, pp. 2211—1212.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 1217, scrisoarea de felicitări a împăratului Rudolf al II-a; Veress, *Documente*, VI, pp. 426—30.

³⁾ Veress, *Documente*, vol. VI, pag. 389, corespondența de la 30 Iunie 1601, în care se spune că Mihai aștepta pe Banul Mihalcea, ca să-i aducă 800 de soldați, gata să se unească cu oastea lui Basta.

⁴⁾ Veress, *Documente*, vol. VI, pp. 396—97; Hurm. *Documente*, *Supl.* II, 2, pp. 47—49.

⁵⁾ Șincai, *Cronica Românilor*, vol. III, pag. 287.

Ros de invidie și urmând poate și anumitor sugestii venite de la Curtea din Praga, Basta socoti că acum e momentul să se scape de Mihai și trimițând câțiva ostași de ai săi ca să-l aresteze, aceștia îl asasinară mișelește în dimineața zilei de 9 August 1601. ¹⁾

Odată cu uciderea lui Mihai fu arestat și sfetnicul său nedespărțit Banul Mihalcea care, după ce-a fost supus câteva zile la chinuri grozave și schingiuri, fu strangulat, tot din ordinul lui Basta.

Cronicarul ungar Szamosközy povestește astfel moartea lui Mihalcea:

„Avut-a Mihai Vodă un sfetnic de frunte: Banul Mihalcea, care văzând ce s'a întâmplat (adică omorîrea lui Mihai) a încălecat și fiind o moară din sus de Turda a fugit în acea moară; Valonii au intrat după el și l-au scos afară.

„După multe cazne și schingiuri, a mărturisit pe rând toate faptele și sfaturile lui Mihai Vodă... În cele din urmă trupul Banului Mihalcea a fost aruncat la Bălgrad într'o groapă de pietre... de unde l-au scos câinii și l-au mâncat“. ²⁾

Iar scriitorul Spontoni adaugă că, drept răsplată pentru faptele sale, Banul Mihalcea a fost strangulat în mod mizerabil. ³⁾

* * *

A fost scris ca atât Mihai Viteazul cât și sfetnicul său credincios, Banul Mihalcea, acești luptători neobosiții pentru stăpânirea Ardealului, să aibă aceeași crudă soartă și să moară sub loviturile aceleiași mâini mișelești, victime ale asasinatului pus la cale de generalul Basta.

Nedespărțiți în viață, ei au rămas uniți până și prin moarte.

Numele lui Mihalcea, ca și al Domnitorului său vor rămâne nemuritoare și cu cât va trece vremea cu atât vor apărea mai mărețe figurile acestor doi martiri ai Ardealului.

Prin calitățile lui eminente și prin faptele săvârșite, Banul Mihalcea poate fi pus alături de marii oameni de Stat din epoca

¹⁾ Spontoni, *l. c.* pag. 170; Hurm. *Documente*, vol. IV, 1. pp. 266—67.

²⁾ Crăciun *o. c.* pag. 159.

³⁾ Spontoni *l. c.* pag. 171. A se vedea de asemenea Beduccini, în *lorga, Un nou izvor*, pag. 10.

sa și socotit ca un demn urmaș al corifeilor renașterii și al cavalerilor medievali. Activitatea lui nu s'a manifestat numai într'o singură direcție, ci el a excelat în toate domeniile.

A fost un vestit căpitan de oaste, fără să fi avut de tânăr vreo pregătire specială pe acest tărâm. A luat parte la luptele și incursiunile contra Turcilor, cu care ocaziune a dat dovadă de multă bravură și s'a acoperit de glorie.

În campaniile lui Mihai Viteazul din Ardeal, el a luptat alături de Domnul său, în fruntea unei oștiri și a contribuit la succesul bătăliilor de la Șelimber și Goroslău, unde oștile românești s'au încununat cu laurii biruinței,

Ca dregător și ocârmuitor, Banul Mihalcea a fost un bun organizator și un conducător înțelept.

Nu numai ca Ban al Craiovei — dregătoria ce-a ocupat-o până la moartea sa — dar și ca guvernator al Ardealului, însărcinat de Mihai să-i țină locul atunci când a trecut în Moldova ca s'o cucerească, Banul Mihalcea, ca bun cunoscător al oamenilor și a stărilor de lucruri, a dat dovadă de mult simț politic și de multă iscusință în conducerea treburilor politice și a știut să facă față la cele mai complicate situațiuni.

Ca sfetnicul cel mai de seamă al lui Mihai Viteazul,¹⁾ el i-a fost sfătuitor înțelept, colaborator prețios și tovarăș nedespărțit de zile bune și de zile rele. N'a părăsit nicio clipă pe Domnitorul său — cum au făcut alți boieri în momente grele — și i-a rămas credincios până la moarte.

Acest gest denotă o nobleță de caracter, pe care puțini oameni de Stat o aveau în vremea lui.

Dar, ceea ce face nepieritor numele Banului Mihalcea și una din figurile cele mai proeminente din trecutul neamului nostru, este, fără 'ndoială, atitudinea lui hotărîtă în chestia Ardealului și lupta îndârjită și continuă pe care a dus-o pentru ca această țară să fie alipită la celelalte provincii românești.

Deși străin de Țara Românească, fiind născut pe alte meleaguri, Banul Mihalcea s'a indentificat cu năzuințele noii lui patrii adoptive și a fost un aprig apărător al drepturilor și intereselor ei.

¹⁾ Veress, *Documente*, vol. VI. pag. 143.

Fără să fi bănuit măcar că Ardealul era leagănul neamului românesc și că asupra lui Româniile puteau invoca oricând drepturi imprescriptibile, Banul Mihalcea, mânat de acea pornire instinctivă, care caracterizează pe marii înfăptuitori și având viziunea clară a unor realizări politice ce nu mai puteau întârzia, el își concentrează toată activitatea pentru a determina pe Mihai Viteazul să pornească la cucerirea Ardealului, după ce mai întâi pregătise un curent favorabil pentru această acțiune printre boierii munteni de sfat.

Banul Mihalcea privea cucerirea Ardealului și păstrarea lui ca o necesitate și o condiție de existență pentru Țara Românească, considerându-l ca un teritoriu la a cărui stăpânire nu se mai putea renunța, oricâte sacrificii s'ar cere.

Pentru atingerea acestui scop, Banul Mihalcea n'a lăsat să-i scape nici una din ocaziunile favorabile acțiunii lui.

A profitat de rivalitățile dintre imperiali, Turci și Poloni, cari își disputau stăpânirea Ardealului și, speculând slăbiciunile și dificultățile lor interne și externe, el a încercat, printr-o acțiune alternativă de apropiere când de unii, când de alții, să-și pună în execuție planul de a alipi Ardealul la Țara Românească.

Când a crezut că împrejurările îi sunt favorabile pentru acțiunea lui și profitând și de faptul că Mihai Viteazul era amenințat să-și piardă tronul, Banul Mihalcea a fost acela care, în sfatul boierilor, l-a împins pe Domnitor să pornească la cucerirea Ardealului, luând el însuși parte la expediția de peste munți.

După ocuparea Ardealului, Banul Mihalcea a stăruit pe lângă Mihai Viteazul să nu-l cedeze Habsburgilor, ci să-l păstreze pentru dânsul. De aceea, toți emisarii și comisarii împăratului Rudolf al II-lea, în rapoartele lor trimise Curții din Praga, considerau pe Banul Mihalcea ca fiind geniul rău al lui Mihai Viteazul, care-l împinge la intransigență și-l sfătuiește să nu cedeze Ardealul.¹⁾

Mai târziu, ca trimis la Curtea din Praga, el a desfășurat o intensă activitate diplomatică, necruțând nimic pentru a obține de la Împărat recunoașterea stăpânirii lui Mihai Viteazul în Ardeal.

După ce s'a întors din această solie, Banul Mihalcea, luând parte la cârmuirea Ardealului, și-a dat perfect de bine seamă de

¹⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 836.

sentimentele diferitelor neamuri din această țară și a prevenit pe Mihai Viteazul că dușmanii lui de moarte sunt nobilii unguri. După unele mărturii se pare chiar că ar fi sfătuit pe Domnitor să omoare o parte din ei,¹⁾ ceea ce Domnitorul n'a făcut; dar împrejurările ulterioare au dovedit că Mihalcea nu se înșelase în prevederile sale.²⁾

Când steaua lui Mihai Viteazul începu să pălească și soarta nemiloasă să nu-l cruțe de crudele ei lovituri, Banul Mihalcea n'a disperat o clipă și, deși bătrân,³⁾ trecut de 70 de ani, și destul de bogat ca să poată duce o viață liniștită până la sfârșitul zilelor sale, a preferat să însoțească în pribegie pe Domnul său și să-l ajute cu sfaturile lui înțelepte pentru a recâștiga încrederea Împăratului și Curții din Praga și un ajutor pentru o nouă cucerire a Ardealului.

Intors în Ardeal cu cele mai mari speranțe, el își dublă zelul, văzând că se apropie însfârșit momentul ca visul lui să se realizeze.

O forță misterioasă îl atrăgea pe Banul Mihalcea spre Ardeal, de care se simțea legat, trup și suflet, și de unde nu era să mai plece niciodată.

Dar, ironie a soartei și deșertăciune a lucrurilor omenești! Ca răsplată pentru dragostea lui nețărmurită, pentru toate sacri-

¹⁾ Șincai, *Cronica Românilor*, vol. III, pag. 277: „Iară despre Ban Mihalcea serie tot același Anonim așa: Banu Mihalcea cu mai mulți boieri stă în coastele lui Mihai Vodă să taie pe nobili, căci zicea că mai pe urmă de nobili vor pieri toți boierii, numai Radu Clucerul a stat în contra tuturor boierilor și a sfătuit pe Mihai să nu facă lucrul acesta, ci mai bine să se străduiască să placă nobililor...”

A se vedea de-asemena: Spontoni, *l. c.* pag. 102; Crăciun, *Cronicarul Szamosközy*, pp. 131, 138;

²⁾ Constantin Filipescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediția Iorga, pag. 95: „De toate părțile muncia în tot chipul (Ungurii), că doar s'ar mântui, să nu le fie crai un rumân, precum le era”. *Cronica anonimă*, în *Revista pentru ist., arheol. și filologie*, vol. XI, pag. 134; Hurm. *Documente*, vol. XII pag. 1126-27.

³⁾ Veress, *Documente*, vol. V, pag. 80, corespondență germană din 31 Iulie 1597, în care se vorbește despre „der alte Ban”. Într'o altă corespondență din 10 Septembrie 1597 e vorba de-asemena de „bătrânul ban Mihalcea” (Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 317).

ficiile făcute și pentru toate oboselile lui, în loc de apoteoză, Ardealul nu i-a putut oferi nici măcar un mormânt !

Va veni însă vremea când în Panteonul Ardealului, între marii luptători și între promotorii mișcării de eliberare a acelei țări, Banul Mihalcea va ocupa locul de frunte pe care-l merită.

El a fost în această privință un precursor și cel dintâi om politic din Principatele Române, căzut pe câmpul de onoare, pentru triumful ideii de alipire a Ardealului la celelalte ținuturi românești.

Sângele lui cald, ca și acela al lui Mihai Viteazul, țâșnind din trupurile lor batjocurite de dușmani și stropind pământul Ardealului, l-a făcut să rodească acea pleiadă neîntreruptă de martiri cari, mânați de același gând și frământați de aceleași dorințe ca și Banul Mihalcea, vor duce mai departe, secole dearândul, lupta pentru desrobirea Ardealului, până la izbânda finală sub marele Rege Ferdinand I, când s'a înfăptuit la 1 Decemvrie 1918 unirea pentru totdeauna a Ardealului cu România liberă.

Incheiere

Din cele spuse până acum, în puține cuvinte — prea pe scurt cu importanța acestui subiect —, din cele câteva exemple citate în cursul acestei expuneri, se pot trage unele concluziuni cu privire la vechea diplomatie românească și se pot degaja unele trăsături caracteristice ale persoanelor prin mijlocirea cărora Domnitorii români întreprindeau legături cu diferite State.

Cât de abilă a trebuit să fie diplomația românească de altă dată, de ce simț al realităților a fost condusă, se poate deduce din faptul că două mici țărișoare, înconjurate de vecini puternici și vicleni, au putut să reziste, veacuri dearândul, la toate uneltirile lor dușmănoase, reușind să le dejoace toate planurile de cotropire.

Până și Turcii, spaima creștinătății, au putut fi adesea împlânziți de acea diplomatie care, prin metodele ei de supunere benevolă, de amenințări câte-odată, dar mai ales prin conruperia cu daruri și cu bani, a știut să obțină de la dâșii nu numai întărirea în scaun a Domnilor români, liber aleși de țară, dar și acea liniște

la hotare, de care Principatele Române aveau atâta nevoie pentru pașnica lor propășire.

Cât privește persoanele care au servit acea diplomație, adică solii și agenții Domnitorilor trimiși în diferite țări, ei pot fi luați ca model de iscusință, de abnegație și de devotament până la sacrificiu, în îndeplinirea însărcinărilor avute.

Desigur că diplomații români din trecut n'aveau o cultură prea vastă, dar puținele lor cunoștințe erau folosite la maximum de o minte clară și de un bun simț, care n'a cunoscut nici pripeala regretabilă, dar nici umilirea condamnată. Așa se explică succesele obținute de dâșii în cele mai grele și delicate misiuni ce li se încredințase.

Trebue să fi fost destul de iscușiți solii români ca să poată trata cu reprezentanții altor State, unii din aceștia instruiți în cultura apuseană și cunoscători, deci, a metodelor introduse de o diplomație rafinată, cum a fost pe vremuri diplomația venețiană și cea papală.

Dar, pe lângă dibăcie, ei au dat dovadă și de o mare dragoste de țară și neam, care le înflăcăra înima și le ascuția cugetul, dându-le acea putere de convingere asupra celor cu cari tratau și făcând din ei niște fanatici în apărarea intereselor țării lor.

În sfârșit, solii români au arătat o mare desinteresare de propriile lor nevoi, oridecâteori era vorba de apărarea drepturilor Domnitorilor și neamului lor, și au dat dovadă de un devotament care mergea uneori până la sacrificiul vieții lor. Nu era lucru tocmai ușor să-ți părăsești familia, să-ți lași propriile tale afaceri, să te expui la greutățile și pericolele unei călătorii, care putea dura săptămâni sau chiar luni, pentru ca apoi, după toate aceste privațiuni, să-ți riști uneori până și viața.

Toate acestea le îndurau solii români fiind mânați de un înalt simț al datoriei, ce nu s'a desmințit niciodată, și de o mare dragoste de țară, ce n'a putut fi egalată până astăzi. Și, cu cât ne întorcem mai departe în trecut, cu atât acest spirit de sacrificiu e mai accentuat.

Aceste frumoase însușiri, de care au dat dovadă solii și agenții români de altă dată, îi așează în galeria marilor figuri din

trecutul românesc, alături de voevozii înțelepți, de dregătorii pricepuți și de glorioasele căpetenii ale oștilor.

Noi cei de astăzi, cari am avut marea fericire și norocul neașteptat să vedem îndeplinindu-se visurile de veacuri ale neamului românesc și să trăim într'o Românie Mare și liberă, să ne amintim totdeauna cu pietate de sforțările și sacrificiile înaintașilor noștri, de toți cei cari au sângerat pe câmpiile de luptă ori și-au sacrificat, ca ocârmuitori înțelepți, propriile lor interese, — precum și de soli și agenți, cari cu multe oboseli, desinteresare, devotament și câte odată chiar cu sacrificiul vieții lor au apărat interesele neamului românesc în dorința de a-l vedea liber și puternic.

De aceea, în toate acțiunile noastre, să ne inspirăm din pildele pe care ni le dă trecutul, — nesecat isvor de învățăminte și de înțelepciune strămoșească — să urmărim exemplele înaintașilor noștri cari, în mod desinteresat, au servit binele public; să ne saturăm inima la isvorul patriotismului lor luminat și să ne silim, în toate împrejurările, să mergem pe căile urmate de dânșii.

Dumitru Răcuciu

Între documentele pe care le copiasem cu câțiva ani în urmă în arhiva d-lui Aurel A. Mureșianu, se găsesc și două scrisori ale avocatului de pe vremuri Dumitru Răcuciu, adresate tatălui posesorului lor de azi.

Nu le-am publicat până acum — cum n'am publicat încă atâtea altele — pe de-o parte fiindcă aveam prea mult material restant trimis de colaboratorii revistei, de altă parte fiindcă speram să le pot adăuga și câteva informații privitoare la autorul lor.

În vara anului trecut, în fine, găsindu-mă în Săliștea Sibiului, comuna de naștere a lui D. Răcuciu, am putut afla de la nepotul după mamă al acestuia — de la d-l Dumitru Lăpădatu, director gimn. în pensiune — câteva informații care ar fi trebuit să apară încă în anul trecut, când se împliniră 50 de ani de la moartea primului stenograf român din Ardeal, care a fost Dr. D. Răcuciu.¹⁾

Le dau acum, împreună cu scrisorile păstrate, valoarea lor nesuferind nici o scădere prin această întârziere.

Dumitru Răcuciu a fost fiul Elenei Răcuciu născ. Cornea din comuna Sibiel (jud. Sibiu) și al țăranului fruntaș din Săliște Dumitru (Mitiu) Răcuciu (mort în 1884 în vârstă de cca 75 de ani), mulți ani fost primar al comunei, epitrop al bisericii, membru al „Fundației Șaguna“, — om umblat în lume, care, simțind lacunele educației primite de el, a căutat să dea băieților săi ceea ce i-a lipsit lui. Voia, cu orice preț, să facă din ei ce n'a putut fi el: oameni de carte.

Li vor fi deschis ochii asupra acestor lacune nu numai contactul pe care-l avea, ca reprezentant al comunei sale ca și al celor din scaunul Săliștei, cu oameni instruiți, cu autoritățile politice și bisericești — se bucura de multă considerație chiar din partea mitropolitului Șaguna —, ci și cele două drumuri pe care

¹⁾ Despre D. Răcuciu ca stenograf, vezi pp. 99–101 din „Curs de stenografie parlamentară (Istoricul stenografiei la Români) de Henri Stahl, București 1919 și „Contribuția Ardealului la stenografia română“ de Nicolae Benchea, Brașov 1933.

le făcu, cu căruța, la Viena : odată, în 1840, împreună cu consătenii săi Dumitru Popa și Oprea Milea, ca delegat al Săliștei, pentru obținerea dreptului de târg — cerut, la sfatul lui Șaguna, nu pe seama comunei politice ca în alte cazuri, ci pe seama bisericii și a școlii confesionale, — misiune terminată cu deplin succes; a doua oară, ca delegat al comunelor din scaunul Săliștei (Săliște, Galeș, Tilișca, Vale, Sibiel, Cacova) pentru câștigarea pădurilor și a regaliilor, pe care le dețineau Sașii. *) **)

Trimiterea băieților la Sibiu, încă din fragedă copilărie, pentru însușirea limbii germane a fost din partea bătrânului Răuciu o măsură de prevedere, care le-a asigurat acestora de la început un ascendent însemnat față de colegii lor români frecventatori ai liceului romano-catolic și ai Academiei de drept din Sibiu — în care cursurile se făceau în limba germană — și unde și-a continuat studiile Dumitru, căci Ion muri ca elev de cl. VII liceală. ¹⁾

În anii de liceu, Dumitru, pe lângă materiile pe care le cerea programa școlară și în care excela, se îndeletnicia și cu deprinderea stenografiei. Îndeletnicire destul de grea, lipsind pe atunci manualul de stenografie română pe care să-l poată consulta.

La hotărîrea de a se perfecționa în această scriere, va fi contribuit, probabil, și următoarea întâmplare :

*) Un amănunt interesant. În această călătorie R. își dusesese și pe fiul său mai mare, pe Dumitru — copil încă — spre a le fi de ajutor delegaților țărani prin capitala Austriei cu cunoștința lui de limbă germană, însușită și de el și de fratele său mai mic Ion încă înainte de a avea anii de școală, în două familii germane : una cu domiciliul în Săliște, alta în Sibiu. Uitase însă să-și treacă și băiatul în pașaport, de aceea la frontieră îl ascunse în fânul din șirig'ia căruței. Norocul a fost, că vameșii de la graniță n'au scotocit prin fân și așa au putut trece fără bucluc frontiera.

**) Venitul cărciumelor îl încasau Sașii *nouă* luni din an (Ian.—Sept.), iar comunele numai *trei* luni (Oct.—Dec.)

¹⁾ Cei care l-au cunoscut, spun că în Ion s'a pierdut un viitor filolog. Știa de copil nemțește și ungurește, iar după ce ajunsese în liceu, se apucă pe cale particulară să învețe franțuzește și italienește. Italiana ajunsese s'o vorbească binișor, datorită unui tocițar italian, cu care stătea de vorbă aproape zilnic, în vreme ce acesta își practica meseria.

Cu ocazia unei inspecții a învățământului religios, Șaguna întrebă pe protopopul Panovici care preda religia, dacă e mulțumit de felul cum se poartă elevii.

— Se poartă bine, Excelență, afară de unul, — răspunse acesta.

— Care-i acela ? — se interesă Șaguna.

— Ăl din banca... cutare, — i-l precizează catihetul pe elevul D. Răcuciu.

— Da' ce face ?

— De câte ori le vorbesc, în loc să asculte, el face *zodii*.

— Ce *zodii* faci băiete ? — îl întrebă curios Șaguna, apropiindu-se de Răcuciu.

— Incerc să stenografiez lecțiile de religie, — răspunse elevul, par'că bucurat de întrebare.

— Și poți ? — îl descoase Șaguna și mai curios.

— Încă nu bine, dar cred c'o să pot cu vremea, fiindcă cunosc stenografia germană.

— Bine băiete. Să faci *zodii* și mai departe ! — își încheie Șaguna dialogul cu Răcuciu, spre marea nemulțumire a părintelui Panovici, care se aștepta la o muștrare, nu la o încurajare a „zodiacului“ său elev.

Pus la adăpost, prin încurajarea lui Șaguna, față de muștrările profesorului, Răcuciu își continuă și perfecționează „zodiile“, iar după terminarea liceului și a Academiei de drept, bizuindu-se pe această încurajare și pe protecția marelui mitropolit, îndrăzni să i se prezinte și să-l roage de un ajutor, ca să poată pleca în Austria pentru luarea doctoratului.

„Ți-l dau fiule, — i-a răspuns Șaguna — dar numai după ce vei scrie un manual de stenografie pentru Români. Că de dus, te duci, dar nu pot ști dacă nu cumva te hotărăști să rămâi pe acolo și să uiți de-a mai scrie manualul, de care avem trebuință“.

Și Răcuciu s'a executat. Cu data: Săliște în 14/2 Martie 1864 apărură în Tipografia Diecezană din Sibiu, cu cheltuiala lui Șaguna, primul tratat de stenografie română în Ardeal.¹⁾ Asta

¹⁾ N'aveam tratatul de stenografie al lui D. Răcuciu la îndemână. Data de mai sus, amintită de d-l Benchea, nu e însă data apariției lui, ci cea a terminării manuscrisului și a predării acestuia în sama tipografiei. Căci tra-

dupăce Răcuciu avu ocazia să verifice practicabilitatea sistemului Gabelsberger (adaptat de el limbii române) în cursul Conferinței Naționale din 8—11 Aprilie 1863, apoi în adunarea generală a Asociațiunii și mai cu seamă în dieta ardeleană din acest an, unde, împreună cu prietenul său Moise M. Branisce, funcționară ca stenografi oficiali pentru vorbirile ținute în românește.

Mulțumită sprijinului material acordat de Șaguna, Răcuciu avu deci posibilitatea să plece la Viena și de aci la Graz, unde în 1866 fu promovat „doctor juris“. Reîntors apoi în același an la Sibiu, fu numit secretar al consistorului, — funcție ocupată însă numai scurtă vreme, căci în anul următor îl găsim exercitând profesia de avocat, pentru care se pregătise și făcând un timp și cursuri la Academia de drept pe care o frecventase după terminarea liceului.

Cât de mult l-a apreciat Șaguna se poate conchide din împrejurarea că în testamentul nemuritorului mitropolit Răcuciu figurează ca martor, ca și din dorința de a-l avea membru al si-

tatul a apărut de fapt numai în luna Iulie, după cum rezultă din următoarea notă apărută în Gaz. Transilvaniei din 5/17 Iulie 1864 (O dăm transcrisă în ortografia de azi):

„Ne aflăm în plăcuta pusețiune a mai putea încunoștiința pe onor. public cetitor, cumcă în scurt va ieși de su (sic) tipariu un opuscul, care are de scop a introduce și pe aici arta stenografică în limba română și a o populariza între Români. Nu trebuie să mai demonstrăm folosul cel mare și neprețuibil care-l aduce Stenografia mai cu seamă în viața parlamentară, pentrucă el este prea evident; vrem numai a atrage atențiunea publicului asupra acestui opșor, al cărui autor dn. *Demetriu Răcuciu*, ascultătoriu de drepturi și stenograf actual român în dieta transilvană, a încercat cel dintâiu în Austria, dimpreună cu dn. *Moise Branisce*, tot jurist și stenograf dietal, a aplica această artă frumoasă și necesară și la limba română. Națiunea română care aici abia a intrat în viața constituțională și parlamentară reclamă cu mare dorință astfel de juri devotați, cari prin experiință și erudițiune să contribue la domiciliarea și a artei acesteia între noi, căci de-aci încolo nu numai în dietă și în adunări ocazionali, ci chiar și în forul judecătoresc și chiar și în prelegerile publice mai vărtos academice, neamănat se va întrebuiința, dacă se va populariza, stenografia...

Opșorul s'a și pus sub tipariu, partea tipariului cu litere în tipografia diecezană, cealaltă, stenografică însă în Viena, și *peste una sau două săptămâni* va ieși la lumină.“

Apariția „tratatului“ e anunțată numai în nr. de la 26 Iulie (7 Aug.), exemplarul costând 1 fl. v. a.

nodului arhidiecezan, al congresului național bisericesc, secretar al comisiunii tipogr. arhidiecezane — însărcinare avută până la izbucnirea boalei care l-a răpus — ca și din atâtea alte însărcinări ce i s'au dat, dintre care una privia procesul ce Brașovenii intenționau să-l intenteze Bisericii grecești și pe care mitropolitul Șaguna, prevăzând sfârșitul, voia să-l împiedece. Trimise deci pe avocatul său de încredere Răcuciu, spre a determina pe Brașoveni să nu se încurce în proces, ci să aștepte până ce se vor stinge cei câțiva parohieni greci care mai erau în viață, având să intre Românii de aici în posesia averii acestei biserici pe cale firească, fără proces, care, era de prevăzut, se va pierde în fața instanțelor ungurești. Brașovenii, din nenorocire, n'au voit să-i urmeze sfatul. Și urmarea a fost cea profețită de prevăzătorul mitropolit. ¹⁾

Nu sunt lipsite de interes nici legăturile lui Răcuciu cu familia generalului Gheorghe Magheru († 1875, membru al guvernului provizoriu din a. 1848 și al Divanului ad-hoc). Le rezum tot după amintirile păstrate de d. Lăpădatu de la înaintașii săi.

După intrarea Turcilor în București la 1848, Magheru, nevoit să se refugieze, veni la Sibiu, de unde, silit să plece mai departe, o luă spre Agran, Triest și de aci, spre Viena. Soția lui însă, împreună cu două fete, se așază în Săliște, la Stan Răcuciu,

¹⁾ Tot el, împreună cu Dr. I. Borcea (mort în 1883, în vârstă de 43 de ani) un alt fiu al Săliștei, fuseseră angajați în comunele aparținătoare scaunului acestei comune, ca să intenteze proces Sașilor pentru regalii, al căror venit îl pretindeau în întregime pe seama lor.

Răcuciu, probabil sub impresia pierderii procesului Brașovenilor față de Greci, sfătui pe reprezentanții acestor comune românești (Dr. Borcea fusese de altă părere) să intre la 'nvoială cu Sașii, evitând procesul. Iar ca să-i facă pe aceștia mai dispuși spre o transacție, consilie pe Români să nu mai intre 'n crășme, să nu le mai dea în chirie casele, să nu se mai prezinte la licitații pentru arendarea crășmăritului. Solidaritatea Românilor care se conformară sfaturilor avocatului lor, a fost însă frântă de Săliștenii Dumitru Roman și Ioan Bârză, care, printr'un interpus Sas, în 1871, arendară ei, pe șase ani, dreptul de crășmărit, făcând în anii aceia mare avere.

Ceva mai târziu, în urma atitudinii Românilor, Sașii cedară totuși și la 1876 își vândură acest drept pentru suma de 30.000 floreni, — sumă recâștigată de Români destul de repede, încasând numai într'un singur an 10.000 de floreni.

bunicul avocatului Răcuciu (Piața Veche Nr. 1198), unde veni mai târziu și generalul.

Alegerea Săliștei ca loc de refugiu își află explicația în cunoștința lui Magheru cu familia Răcuciu, care avea în arendă muntele de peste Lotru, Petrimanul, proprietate a generalului. Stan Răcuciu avusese pășunatul acestui munte până în 1892. Asta datorită sumei de 14000 lei vechi, cu care R. împrumutase pe Magheru în timpul refugiului.

Aci pe muntele Petrimanul făcu cunoștință, pe când era student, viitorul avocat Răcuciu, cu familia Magheru, care-și petrecea vara în aerul întremător al acestui munte. Aci a legat prietenie cu fiul generalului, cu Romulus Magheru, pe care-l și medită apoi.

„Cu multă plăcere îmi reamintesc cum la umbra brazilor din muntele Petriman făceai instrucția fiului meu Romulus“, — îi scria recunoșcător D-rului Răcuciu prin anul 1876 generalul Magheru. Iar recunoștința care-l lega pe fiul său de Răcuciu o dovedește, între altele, și vizita pe care acesta ținu s'o facă fostului său instructor, la Sibiu, în anul 1879, când trecu prin Ardeal Domnitorul Carol I. în suita căruia se găsia, ca aghiotant, și maiorul Romulus Magheru.

*

Iată acum și scrisorile de care fac amintire la începutul acestor rânduri. În cea dintâi e vorba de purtarea bărbătească a reprezentanților neamului nostru în dieta ardeleană din anul 1863 ținută la Sibiu și de mândria și nădejile pe care i le-a trezit lupta lor de „lei“; iar în a doua vorbește de abuzurile „prea mari“ ce s'au săvârșit cu ocazia acordării „stipendiilor“, — abuzuri care au răsuflat într'o „provocare“ publicată în Gazeta Transilvaniei*)

*) „Provocarea“ publicată în nr. dela 25 Ianuarie 1864 al Gazetei e următoarea: „Acelu Domnu iuristu, care scrie, ca a capatatu în tómn'a trecuta (1863) 7-800 fl. v. a. si asia nu se mai póte numai lipsitu, e provocatu de asi revocá petitiunea pentru 100 fl. v. a. dela asociatiunea literaria transilvana în favorulu celorulalti iuristi miseri si a onórei sale, déca voliesce, cá se nu i se publice și numele.“

Sabiuu în 20 Ianuaru 1864

Unu iuristu neinteresatu

Autorul „provocării”, un anume Câmpeanu, fiind, se vede, amenințat cu bătaia din partea „juristului” beneficiar, Răcuciu roagă pe Aurel Mureșianu să nu divulge numele demascatorului, căci altfel „mâncă săracu Câmpeanu bății de cele sfinte”.

Ax. Banciu

D. Răcuciu către Aurel Mureșianu

1.

Mult doritul meu amic.

De grabă ce-mi e nu știu cum să încep. Sănătos sum, dar beat de lucru încă sum, — alaltăieri, ieri și astăzi am avut tot niște ședințe, cari fac cea mai mare onoare părinților și reprezentanților poporului nostru — s’au luptat Românii noștri ca lei — demni de numele ce-l poartă — aruncând boambe peste boambe în zidul cel sofistic al circumspecțiilor și prudențiilor Sași — nu cu putere fizică, ci cu puterea nevizibilă morală a dreptății au învins Românii pe de ciudă asuzânzii și crâncenânzii Sași. — Dea Dzeul puterilor ca acest început glorios să aibă fructe bune — bărbați cari să conlucre la producerea lor, în dietele aceste am văzut că avem — multe ți-aș putea scrie — n’am timp — de altă dată mai multe — numai bucuria despre purtarea Românilor noștri îmi mai dă putere de pot birui lucrul cel din zi în zi crescând.

Scrie-mi și nu uita pe amicul tău, căruia-i pare rău că nu ai mai rămas măcar numai vre-o 2—3 ședințe, să le auzi și vezi și carele sărutându-te Te roagă să nu-ți uiți a-i trimite niște *herbam negotianam bonam* și carele în fine rugându-te să-l escuzi înaintea Taică-tău rămâne tot al tău amic sincer

Sibiu, 1 Sept 1863.

(ss) D. Răcuciu

N.B. La vorbiri scria Câmpeanu pe moarte — veți căpăta destul de tipărit.

Servus !!!

2.

Amate amice.

Fiindcă fratele Câmpeanu chiar astăzi are un examen și prin urmare n’are timp de a-ți scrie dânsul, mă grăbesc a-ți scrie eu în numele dânsului următoarele: Vei fi știind că în Nr. 7 al Gazetei a ieșit *provocarea*, ce a trimis-o dânsul spre publicare. Acea provocare debue să contestez*) și eu, a fost la loc; căci într’ade-

*) Trebuie să constat (ez)

văr abuzurile ce se fac cu împărțirile stipendiilor sunt prea mari, deși după cum îmi aduc aminte destule ori a ieșit chiar și în foile noastre notițe despre aceasta. Dacă d. e. ești lingușitor bun către unul sau doi din membrii comitetului, atunci îți poți fi sigur, că de vei avea cât de mult de acasă sau dintr'altă parte, vei căpăta încă și dela Comitetul nostru.

Așa e în cazul de față; juristul pe care-l provoacă amicul nostru a căpătat suma numită încă înmulțită cu vreo 60-70 fl. și totuși are încă obrazul de a mai cerși dela Asociațiune; pe când sunt alții între cei vre-o 72 cari au concurs, cari d'abia că-și târăsc viața de azi până mâne, cari într'un an întreg vegetează cu câte 50—60 fl., cari, știu cu exemple, nu mănâncă decât odată pe zi și și atunci d'abia-și încălzește mățișoarele cele cocârțite atât de foame cât și de frigul cel grozav din astă iarnă, cari foc d'abia pot face de 10 ori într'o lună de iarnă, cari cu un cuvânt sunt săraci uscați, — văzând pe aceștia d'o parte, iar pe celalalt (provocatu) de altă parte, cum (acesta) trăește într'o îmbuibare într'adevăr dobitocească — zic trebuie să te convingi de obrăznicia acestui și nu trebuie ca să fii chiar într'acei 72 de concurenți, pentruca să faci o astfel de provocare etc.

Așa dar eu justific pe fratele Câmpeanu cu provocarea lui. Acest jurist provocat însă cu vreo 2 soți de ai săi (căci ceialalți toți dau drept provocatorului) amenință că aflând pe provocatorul — vai de stelele lui! Poate că iubitul tău taică va primi sau în zilele acestea — de nu va fi primit deja — o rugare din partea provocatului, sau a consoților săi, ca să facă numele provocatorului cunoscut. Fiindcă provocarea a avut efectul său, așa dară te roagă Câmpeanu (și și eu), ca împlinindu-i cererea dintâi, să fii bun să îplinești și a doua și să rogi pe iubitul tău taică, ca sub nici un pretest să nu facă numele provocatorului cunoscut, va să zică să nu-l spună la nime, să-l țină ca Redactions-Geheimnis, de tine sum convins că nu-l vei spune la nime, căci la din contră mănăcă săracu Câmpeanu bătăi de cele sfinte.

Sibiu, în 12 Febr. 1864.

Sincer amic
(ss) Răcuciu

Pe linia înfăptuirilor care vecinicesc vremelnicia vieții individului

Ziua de 1 Decembrie 1937 a prilejuit Brașovului două sărbătoriri: aniversarea Unirii Ardealului și inaugurarea Muzeului Asociațiunii culturale „Astra” din Brașov.

Lăsăm gospodarilor țării rușinea de a nu fi decretat, anul acesta, ziua de 1 Decembrie sărbătoare oficială, după noi cea mai de seamă zi din istoria neamului nostru. Am vrea doar să subliniem că „Astra” transilvană nu împărtășește vederile acestor gospodari, ci continuă, an de an, să cinstească un liberator 1 Decembrie, completând programul cu realizări închinare neamului.

Anul trecut, la 1 Decembrie, Astra brașoveană și-a inaugurat Tipografia; anul acesta Muzeul, primele trei săli: secția de monete și medalii — o mare donațiune a d-lui Dumitru Z. Furnică, sala „Expoziția permanentă a cărții românești brașovene” și sala „Pictorul Mișu Popp”.

Instituția inaugurată de Astra merită mai mult decât un simplu „am luat act”. Nu descriem festivitatea, frumoasă și pilduitoare, ci descifrând, printre rânduri, grija actualului președinte, d-l Dr. Nicolae Căliman, de a lăsa „Astrei” opere care să rămâie, dăm în întregime cuvântarea ținută de d-l Ion Colan, secretarul și bibliotecarul „Astrei” din Brașov, pentru că, — ni se pare — această cuvântare a fost ceva mai mult decât un simplu discurs ocazional.

„Țara Bârsei”

O credință și un gând

Dacă „Muzeu“ înseamnă loc consacrat Muzelor, deci artelor, așa cum știm că a însemnat la vechii Atenieni; dacă „Muzeu“ înseamnă adevărată instituție publică, cu menire de a face legătură între generațiile care se succed în viața unui neam, cu toată cultura lui, cu toate civilizațiile care se suprapun: dacă, în sfârșit, muzeul are rost educativ și popoarele care au muzee le consideră glorie naționale, noi, cei din acest ținut al Țării Bârsei, prin această asociațiune culturală, ctitorie a lui Șaguna, o spunem conștienți de toată truda ce ne așteaptă, de toată sarcina grea pe care o lăsăm celor ce ne vor urma: noi vrem să facem **un muzeu**.

Iar dacă vom greși în drumul nostru, dacă față de trecutul acestui ținut nu vom ști să ne fim legământul, să ne judece viitorimea și cuvântul ei să nu cunoască blândețea iertării și nici compromisul scuzei.

Veți spune: aspru început de istoric, dar mai aspru l-aș face brașoveni, ca să iasă în evidență rostul începutului de azi, ca lumea să-și dea seama că ceea ce începem acum nu e paradă, nu facem potemkinism pentru gloria deșartă de a ne citi numele în ziare, n'am lustruit nimic. O clipă n'am avut preocupări de fațadă pentru a ascunde mizeria din interior, dar ne-a chinuit continuu gândul, că prezentul poate ierta, dar viitorul nu iartă. Și viitorul nu e ajuns de un neam prin lustru de suprafață, ci prin ceea ce neamul acela creează trainic, ca să reziste timpului. Iar trainic nimic nu s'a făcut de azi pe mâine.

Stă la temelie acestui început de muzeu de azi, gândul pe care l-am avut la întemeierea bibliotecii noastre publice. Nu vi s'a părut ciudat, că Brașovul n'a avut până la realizarea „Astrei“ o bibliotecă publică? Și dacă vi s'a părut, veți fi găsit scuză pentru Români, supuși altor neamuri, eu, însă, nu voi afla niciodată scuză stăpânilor de ieri. A trebuit să vină „Astra“ să o facă și asta numai după unsprezece ani de libertate. Noi și atunci, ca și acum, pornim lucru pe plan vast, și după inaugurarea de azi să nu creadă cineva că ne vom scutura hainele de praf și mulțumiți de o ispravă decorată cu discursuri ticluite pe'ndelete, vom porni la plimbare. Nu, noi ne vom îmbrăca, așa cum o facem de câțiva ani în fiecare dimineață, cu aceleași haine de lucrători și ne vom vedea de lucru,

cu mai atentă grijă poate, tocmai pentru că ceea ce facem a intrat, prin popasul de azi, în conștiința publică.

N'am făcut biblioteca numai pentru a satisface necesitatea momentului, mai cu seamă că momentul de acum nu se prea dovedește a fi cel al cărții. Va veni, însă, și momentul acesta și pentru el lucrăm noi și la el se gândesc, desigur, cei cari stau alături de noi,

Nu facem muzeu pentru că ar exista o necesitate momentană, ci pentru că va veni timpul când va exista, dar dacă începutul nu-l facem noi, ei, cei de-atunci, nu-l vor mai putea face, pentru că și astăzi încă — față de satul nostru care și-a schimbat iia în râuri, cu bluza internațională a industriei orășenești — tare mi-e teamă că și astăzi suntem cu un ceas în întârziere.

Și acum, când ne-am mărturisit credința, să vă spunem gândul.

Voim un muzeu regional.

Nu ne întindem dincolo de hotarele ținutului nostru, deocamdată cel puțin, pentru că nu voim să facem greșeala de a confunda muzeul cu un depozit general de lucruri vechi, strânse din toată lumea. Cel care va intra aici să știe că va afla specificul regiunii noastre, un specific pe care, un muzeu central, într'o țară, niciodată nu-l va putea realiza complet.

Etnografia ne va da material pentru cel puțin 6 săli. Branul, Poiana-Mărului, Râșnovul, Scheiul, Săcelele și Buzaele în primul rând.

In *arheologie* vom fi preocupați mai cu seamă de partea romană și castrul roman de la Râșnov va fi un început serios.

Cartea brașoveană va fi aici și — primind sugestia venită din afară¹⁾, — aici vor fi și cărțile brașovenilor, chiar dacă n'au apărut în tipografiile noastre.

Cu Mișu Popp începem o secție a *artei plastice*, iar prin darul atât de bogat al d-lui Dumitru Z. Furnică, această secție de *monete și medalii* care lipsia Brașovului.²⁾

Veți spune, însă: dacă pentru începutul de azi, cele patru săli sunt neîncăpătoare, unde veți putea realiza restul, un rest care însemnează, totuși, un întreg?

¹⁾ D-l Axente Banciu, prof.

²⁾ Am fi dorit și o sală a *Murășenilor* și nu e vina noastră dacă un gând a rămas, deocamdată, numai gând.

Noi punem problema deschis : aici, pe acest teren trebuie să se clădească palatul care va cuprinde, în faptă, tot gândul nostru. Dacă muzeul săsesc, care la început n'a fost decât o colecție particulară, a primit de la biserică localul lui de azi ; dacă atâtea bunuri românești au intrat rând pe rând în posesia stăpânilor privilegiați, creindu-se, prin ele, instituții cu acces limitat, să ni se dea și nouă voie, cu mâini libere azi, să descrușăm brațele și s'o spunem odată, fără pic de diplomație ; o mie de ani voi ați tot luat destul din al nostru ; v'ați creiat școli, v'ați înălțat biserici, v'ați făcut societăți de protecție, v'ați închis între ziduri ca nu cumva opinca românească să vă murdărească pragul. Vă judecăm azi și vă aplaudăm că ați făcut așa, dovedind că vă iubiți neamul din care faceți parte. Azi, însă, dați-ne și nouă voie să ne creiem instituțiile de care n'am avut parte în trecut, de care nu ne-ați făcut parte.

Va intra în istoria culturală a acestui ținut prefectul și Consiliul județean care vor hotărî cedarea acestei case „Astrei“, pentru palatul cultural pe care „Astra“ îl are în gând. Și iată, o spunem : în mai puțini ani decât se crede, „Astra“ va putea începe completarea clădirii. Iar cum noi am avut neasemănatul noroc — un noroc căruia eu îi zic conștiință națională — ca în fruntea jud. Țului să avem și oameni cu multă înțelegere pentru cultură — altfel „Astra“ n'ar fi în casa asta — eu am credința că nu trăiesc în fața Dvs. numai un vis, căci prea ar fi dezastruoasă trezirea, prea ar fi dureros gândul, că românismul Țării Bârsei nici azi încă nu înțelege, că ceea ce e aici face parte din patrimoniul lui, că „Astra“ nu este decât gospodarul propriului lui avut.

Să se renunțe odată la prejudecata unora, că „Astra“ e o societate cu interese restrânse. Să se revină la vechea credință, la credința cea singură adevărată, că „Astra“ n'are interese cari să nu fie și ale țării. Instituțiile pe care le creiem nu le ducem cu noi în mormânt și daniile pe care le primim nu sunt ale noastre decât în calitate de gospodari. Iar dacă ei au știut să-și întărească instituțiile lor, trăind prin ele într-o solidaritate de invidiat, până mai ieri, s'o facem și noi azi, cu conștiința liniștită că nu ne restituim decât o mică parte din avutul care ne-a aparținut.

Te doare inima când vezi, când știi, cum au dispărut atâtea din marii neguțători brașoveni ; cum, încet-încet, sistematic, casele lor au intrat în proprietate străină.

Ți se îmbujorează obrajii de rușine când știi, că în casa unde a trăit și a murit Andrei Mureșianu, se confecționează salamul și slănina unui domn străin de neamul nostru. În casa lui Secăreanu, tribunul nostru de la 1848, dorm calfele și ucenicii acestuia !

Te uiți la școlile, bisericile și instituțiile lor cum trăiesc, cum afișează o veche tradiție, creiată printr'un șir nesfârșit de privilegii. Și mai stăm la îndoială, dacă e oportun sau să ne redăm ce am avut ! ?

Nu așa, brașoveni ! De la ei nu vom primi niciodată deslegarea de a ne emancipa. Continuăm să fim considerați națiune inferioară. Și s'o știți : până nu vom avea instituții puternice de cultură, lupta e inegală. Contemplați puțin atitudinea pe care au avut-o față de gestul Primăriei românești, de a da Casinei Române, după o sută de ani, o casă. Ei au fost primii gata cu contestația,

Să nu credeți că eu vorbesc aici contra unor nații. Nu contra lor, ci pentru noi. Și sunt convins, că oricare ar fi atitudinile oportune ale prezentului, pentru unii, în noi toți bate aceeași inimă. Faceți D-voastă, cei care simțiți la fel cu mine, cei care aveți puterea să o faceți, să înfigem definitiv aici steagul culturii românești.

Donatorul Dumitru Z. Furnică

Să ne întoarcem acum la omul căruia „Astra“ și acest Brașov de mândre tradiții culturale și mândru de dinastiile lui de mari neguțători, îi închină, în această zi de mare sărbătoare, un ceas de sărbătorire.

Și în ceasul acesta de pas făcut în viitor prin realitatea unei opere care va rămâne, să dăm Cezarului ceea ce i se cuvine. Să scriem aici slovă pentru tiparniță, ca viitorimea să știe, că n'a pierit încă din neamul nostru, chiar în aceste zile de ban pentru ban, dărnicia plină de înaltă cumințenie față de așezămintele noastre culturale.

Iar dacă în Ardealul acesta majoritatea așezămintelor culturale românești, dinainte de războiu, se leagă de oameni, nu de Stat, să însemnăm adânc pe răbojul vremurilor noastre, că și astăzi țara mai are oameni, chiar dacă rar, dar îi are, care să-și lege numele pentru totdeauna de isoria culturală a ținutului lor.

De data aceasta nu facem aici un discurs ocazional. Nu vrem să fim cronicarii prin funcția neînsemnată pe care-o ocupăm în această instituție. Nu ne achităm, oficial, de o obligație. Ne dăm

seama, că nu noi contăm aici, că n'am fost uzină, ci simplă rotiță în angrenajul care a creat opera.

Opera creată de un om.

Omul e aici, dar opera va rămâne și când el va pleca.

*

Părul i-a fost nins de anii ce trecură.

Când a plecat din Brașov, din casele părintești din Scheiu, terminase patru clase reale la vechiul liceu azi „A. Șaguna“. La Galați, dus de un unchiu, Ghiță Beldiceanu, urmează comerțul la școala unui profesor francez, adus în țară de Vodă-Cuza. Sfârșește prin 1876 când îl găsim ajutor-contabil la o mare firmă în București. ¹⁾

Tânărul Dumitru începe cu 600 lei leafă pe an și după opt ani ajunge la 4000.

Om harnic se arată a fi acest Dumitru, feciorul lui Zaharia Furnică, neguțător și el.

Prin 1884 e director-contabil la vestitul restaurant Iordache, organizatorul restaurantului românesc la expoziția internațională de la Paris din 1889. Și faimă ne-a mers, ca și azi, printr'un Dinicu. Dumitru are 6000 de lei pe an, de la început, pentru o muncă grea până noaptea târziu, la lumină de lampă. Și asta cu timpul îi va slăbi vederea. Dar stă cu jupânul la masă și-i cinstit așa cum se cuvine, pentru neobosita lui muncă și productiva lui hărnicie.

Dupăce și-a făcut ucenicia, încurajat de unii, ajutat de alții, având și ceva economii puse la o parte — „eu n'am cheltuit nicio-dată tot ce câștigam“ — cumpără băcănia lui Iliescu, din Str. Clemenții, cu 12,500 lei, plus 4800 lei chirie anuală pentru prăvălie.

A fost în stare Dumitru Z. Furnică să lucreze pentru alții cu tragere de inimă; să ni-l imaginăm cum va fi muncit pentru al lui. La 1892, firma „La Furnica“ are nume în București, se vorbește de ea, e vad bun.

Numai în 1918, când sănătatea nu-i mai îngăduia eforturi, predă firma colaboratorului său, o predare, tâlc al atâtor vestite firme neguțătoarești din trecut, care s'au continuat în țara aceasta, dincolo de cei care le-au întemeiat.

*

Noi am trecut peste ani în goană, peste ani care se scuseră încet, dar dacă ar fi să-l întrebăm pe dl Furnică, cum au fost acești ani, tare mi-e teamă, că între altele ne-ar servi o lecție de ceeace însemna, pe atunci, muncă și omenie.

¹⁾ I. Martinovici, vestită în coloniale, delicatose și vinuri streine.

Comerțul nu i-a răpit tot timpul.

Il interesează istoria comerțului nostru, adună documente, le descifrează, se leagă cu sufletul de trecut și'n 1908 apare, spre surprinderea plină de elogii a tuturor, masivul volum: „*Din istoria comerțului românesc, mai ales băncăria*“. Și n'a fost numai dorul de a aduna și publica documente, ci și marele merit de a le face cunoscute în cercuri cât mai largi, și peste hotare.

In 1926 publică: „*Industria și dezvoltarea ei în țările române*“, cu prefață elogioasă de dl Nicolae Iorga.

In 1931 apare lucrarea: „*Documente privitoare la comerțul românesc, 1483-1868*“ și „*Calătoria lui Zenovie Hagi Constantin Pop la Paris și Londra, în anii 1826-1827*“.

Iar ultima D-sale lucrare, apărută doar de câteva zile în vitrinele librărilor: „*Din treburile românești ale Brașovului, Documente comerciale, 1741-1860*“, cu documente culese din arhivele orașului, din biblioteca d-lui Aurel A. Mureșianu și din biblioteca „Astrei“ Brașov, completează la 78 de ani o activitate bogată. Iar cartea aceasta, cu documente brașoveni, a publicat-o dl Furnică din dragoste pentru trecut, din iubire pentru locurile primilor pași în viață, dar, mi se pare, că în ochii blânzi ai omului care mă ascultă depănându-i viața, cartea aceasta mai înseamnă și o mustrire adresată nouă, brașovenilor, care deși am fi în rostul nostru culegând și publicând documente, ne lăsăm furați de ispitele cotidianului vremelnice, facem de dimineața până seara numai politică, europeană firește, și trecem prin viață fără a lăsa nimic în urma noastră.

*

Viața dlui Dumitru Z. Furnică s'a petrecut în spiritul bisericii. Dania pe care o face astăzi „Astrei“ noastre nu-i un act singular, ci face parte dintr'o serie întreagă de acte similare, mai mică poate, toate, însă, dovedind că ne aflăm în fața unui om care a știut să muncească din răspuțeri, dar n'a înțeles niciodată să facă din ban scop al vieții.

Ajută cu bani, haine și mărfuri familia luptătorilor în războiul din 1913. Contribuie la întreținerea sculptorului Mățăoanu la Paris. Dă ajutoare unui spital din București, în războiul trecut. Dă bani pentru repararea mai multor biserici. Ajută școli, ajută societăți. Inițiază muzeul Camerei de Comerț și Industrie din București, iar în foarte multe societăți din care face parte, nu e numai

membriu, mulțumit cu plata cotizației — unii, la noi, nu vor să aibă nici măcar această mulțumire — ci membru activ sub toate raporturile.

Și deși decorațiile nu pot forma criterii în judecata mea asupra valorii cuiva, de data aceasta de mai înainte convins de această valoare, amintesc, că meritele i-au fost atât de mari, încât cei puși să le distribue, acum n'au mai greșit. Are nu mai puțin de șaisprezece decorații, — fără să facă politică, fără să le fi cerut, fără să le fi așteptat.

*

Aș vrea să trec acum, cu ochii închiși, peste un capitol din viața dlui Furnică, ca să nu răscolesc amintiri care se cer tăcute. Și aș face-o dacă n'aș ști, că oamenii în tot ce fac, dacă n'au și sprijinul soției, tacit dacă nu efectiv, greu răsbesc să facă lucruri care să rămâie. Iară eu, cunoscând puțin viața unei căsnicii duse în perfectă armonie 36 de ani, închin aici, în acest ceas, cu toată discreția cuvenită, un cuvânt bun de amintire celei ce s'a numit Ana D. Furnică. Aportul ei a fost efectiv. Subliniez un fapt: făcând parte dintr'un comitet cu rost de a colecta bani pentru un submarin, acest comitet în care a muncit și Ana D. Furnică, a predat Ministerului de Războiu în 1914 lei 2.602.366,15. Calculați puțin suma aceasta în banii de acum !¹⁾

*

Am ținut să vă informez, brașoveni, asupra vieții unui om. Am insistat asupra unor anumite lucruri din această viață, ca să nu credeți Dvs., că dacă noi cinștim astăzi prin ceea ce facem ctitoria omului, omul se găsește la primul act de cinste care i se face. Eu privesc actul în ansamblul unei vieți și constat că dania făcută nouă e în perfectă concordanță cu toată viața Domnului Dumitru Z. Furnică.

*

Nu l-am cunoscut și nu ne-a știut.

I se vor fi umezit, însă, vre-odată, ochii, duși de gând spre acest Brașov al copilăriei, și-i va fi încolțit în inimă dorul după el. Va fi auzit, de bună seamă, de ostenele noastre ²⁾ și n'tr'o zi am

¹⁾ Informațiile sunt culese din „Revista generală de comerț și contabilitate” anul XXI Nr. 6, Iunie 1932, p. 200-215.

²⁾ Dl Aurel Precup, membru în comitetul Astei, are un mare merit, fiind primul care i-a vorbit d-lui Furnică de intențiile noastre.

primit un pachet. Pe urmă a venit altul și altul, și într'o vară pe ușa bibliotecii noastre a intrat un om bun. Nu-l mai văzusem, dar după ne mai întâlneam omenie care i se citia pe față, am înțeles că este cel ce curând avea să fie, nu oficial ca azi, Domnul Dumitru Z. Furnică, ci mai simplu, dar atât de apropiat și „Astrei“ și mie: Nenea Dumitru. Și am stat de vorbă o lună întreagă, vara aceea, și i-am mărturisit un gând ce ne rodea, și omul, adevărat, n'a promis, dar de-atunci mereu-mereu au tot venit pachete dela București și tot mai adânc a intrat în preocupările lui Nenea Dumitru gândul pe care astăzi îl vedeți aieva.

În cei câțiva ani de când ne știe, pasiunea unei vieți de ne-gușător-cărturar, a venit aici. Să vă spun eu cu câtă dragoste a adunat tot ce se vede în această sală, și tot ce nu se vede! Câtă grije a pus ca totul să treacă prin mâna specialistului, ca ceeace ne dă să fie studiat științific! Cum a căutat să completeze colecția, astfel ca trecând peste dilematismul simplului colecționar, să ajungem la o operă serioasă, care să facă cinste muzeului nostru!

Și să spun eu aici, ca să se știe, cuvântul de întreagă laudă, pentru Doamna Elena Condurachi, singura fiică a dlui Furnică, donatorul, care a înțeles că opera tatălui, dincolo de orice alte considerațiuni, e bine, e frumos, e necesar să se facă în orașul copilăriei tatălui D-sale!

Și să vă mai informez, brașoveni, că aproape tot ce-i aici e cumpărat, e studiat pe cheltuiala marelui nostru donator? Că sunt lucruri rare de tot, pe care puțini le au în țara noastră? Să vă mai spun că ceeace e în această sală se ridică la valoare de aproape 600.000 lei?

Comparați vremurile cu dania omului și veți avea mulțumirea să constatați, că omul s'a ridicat mult deasupra acestor vremi. El își înscrie numele în istoria culturală a Țării Bârsei și nimeni nu i-l va putea șterge. Darul va rămânea deapăruri să vorbească despre un om. În sala aceasta va străjui mereu chipul omului și cine știe, dacă din locul de unde l-am pus noi azi, nu va vorbi și altor brașoveni, îndemnându-l să-l urmeze.

Și pentru că noi, „Astra“, nu-i putem arăta altfel recunoștința noastră, i-am dat acestei prime săli de muzeu numele de: „Sala I. Dumitru Z. Furnică“.

Să se știe, că la începuturile muzeului am avut darul unui brașovean, dar pe care-l lăsăm, pe veci, pildă urmașilor.

*

Domnule Furnică,

Eu n'am spus aici decât o mică parte din ceea ce am în suflet pentru D-voastră și opera D-voastră. N'am știut să aleg cuvântul care să cuprindă tot. Am lucrat însă pentru această sală cu drag și multe nopți le-am petrecut aici, în cei aproape doi ani de când lucrez la ea, numai ca să se facă lucru bun pentru clipa acestei inaugurări, când tot ce-i aici devine bun public.

În numele „Astrei“ V'a mulțumit dl. președinte. O mai fac și eu din nou, rugându-Vă să mă lăsați să renunț la tonul oficial și să Vă spun, așa cum V'am spus eu totdeauna :

Nene Dumitre, să Te fie Dumnezeu !

Ion Colan

Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

(Continuare din nr. trecut)

14 Faur 1918. Scriu aceste rânduri la 1 oră după ce mi-a comunicat căpitanul Răglan că divizia noastră va fi scoasă din front. Din front? Frontul ostic de 1200 km azi e loc de înfrățire și de pace.

Noi am sistat războiul din Ost; frontul ostic e mort. Trăiască frontul! Care? Și până când? Nu mai mult, ca până vom sosi noi la el.

Ce greu ne va fi mutarea aceasta! Ne-am aprovizionat cu multă trudă 1½ lună cu toate. Acu adună-le și cară-le toate nu știu cum și nu știu unde! E oarecare plăcere în agitația ce ne cuprinde la astfel de ocaziune în fața necunoscutului. Variație spre mai rău sau spre mai bine? Eu totdeauna sperez în mai bine.

17 Faur. Totuși, adâncindu-mă în puținele momente ce le am de tot libere, aflu că ce se petrece azi în Europa, este peste mîntea mea. După 3½ ani frontul rusesc dispare și noi împachetăm cu zor, dar nu ca să mergem acasă și să ne redăm vieții de odinioară, ci ca să continuăm la Vest ce-am terminat în Ost. Un imperiu de aproape 200 milioane, cel mai temut dintre cele dușmane, zace bucăți și incapabil de luptă și tragedia mare tot nu se termină. Încă tot mai avem păcate de expiat, ori că idealul ce voim a-l realiza e atât de sublim, încât jertfele aduse încă nu-l compensează. Caut, nici vorbă, o explicare și totuși rămân nedumerit în fața mersului lucrurilor. Obosit și redus în energie, o să mai pot învinge greutățile care sperasem că acum sunt pe sfârșite, dar văz că ele se arată tot mai mari pentru mine?

22 Faur. În Kasperowce, așteptăm învagonarea.

25 Martie. Pe pământul Italiei. Mă aflu într'un pas, la Ghertele, vre-o zece km spre nord-vest de Asiago. De ambele părți se ridică munți stâncoși, la poale cu păduri de brazi. De 10 zile am sosit aici. Abia acum ajung la liniștea ce mi se cere pentru a continua cu ziarul meu. ¹⁾

Mi-am isprăvit afacerile oficiale, trecând prin multe neplăceri, despre cari a scrie acum nu am răbdare. Desfacerea lăzilor în Stryj, Comisiunea de la Q. Abt. 9 în Stanislau.

În 6. III dimineața am plecat cu transportul al 6-lea (cele 3 mitraliere).

¹⁾ Urmează expresia sentimentelor părintelui fericit de a-și fi putut întâlni și apoi înduioșat de despărțirea de fiul său, rămas pe frontul din Bucovina.

30 *Martie*. Nu mai țin minte ce moment m'a silit să întrerup scrisul. De-atunci s'a adunat material destul. O săptămână aici face cât 10 în Galiția. Evenimentele se precipită. Nu mai voiu să descriu călătoria de 6 $\frac{1}{2}$ zile. O privire scurtă și duioasă asupra Nistrului și m'am aflat iar în Bucovina. Am trecut prin Colomea, unde nici urmă nu mai e din magazinul mare, pe care l-am condus în 1915 III. Peste Pesta, Pojon, Viena am ajuns la Salzburg, apoi prin Valea admirabilă a Adigei la Innsbruck. Prin Bozen la Trient și Matarello. De aici pe funicular la Vattaro. Apoi pe jos la Carbonare. În trăsură la Monte Kover, Vezenna și Ghertele. Aici am aflat vreo 20 de supraedificate în calea îngustă a Assei și pe coastele țipișe. Erau goale. Le-am ocupat și numai după aceea am observat că fiecare avea în păreți găuri de țanduri de granate. Câte un perete era ca ciuruit. Interesându-ne am aflat de catastrofa ce ce întâmplase în acest loc cu 2 săpt. înainte. Locul acesta a fost bombardat strajnic în 3 zile; sute de răniți și morți. — Eu am excepționat locul, dar nu găsiam alt loc cu atâtea supraedificate și libere. Fusesse ocupate de statul major al unui Corp și le-a părăsit și nici o altă formațiune nu s'a mai îmbulzit aici. Noaptea primă am răbdat mult frig în pavilionul de scânduri căptușit cu hârtie. În a 2-a ne-am răzbunat. Am făcut rost de sobe, le-au încărcat ordonanțele zdravăn și la 1 noaptea era întreg coperișul în flăcări. Noroc cu o sentinelă care ne-a deșteptat încă la timp, ca să scăpăm noi și să ne putem scăpa hainele. A trecut ca un vis urât. Ne-am mutat, ne-am aranjat și iar ne simțiam bine, cu atât mai mult, că dușmanul nu ne supăra. Nici bucuria aceasta n'a ținut însă mult. În 28 III seara la 9^h 10^m am auzit șueratul primului obuz. După al 3-lea eram în stradă spre caverna ce se află la 150 pași. Atunci a izbit îndărătul meu un obuz, în magazia noastră. Al doilea în gunoiu, al treilea în vale și acesta ne-a omorât un vizitiu vechiu și bun (Varga), a rănit pe sergentul Voith, care mi-a fost ajutor din XI, 915, — omul cu care ne'nterupt am stat în contact de serviciu în acest timp îndelungat, și ne-a zdrobit 2 cai și a rănit alți 3. Noi, vreo 30 de persoane, sgriburiam în caverna umedă, pe când granatele cădeau mereu în jurul nostru. După 1 oră, în care au căzut vreo 40 de granate, s'a făcut iar liniște. Aproape toate ferestrele s'au spart. Pe la 2^h noaptea am adormit îmbrăcat în patul meu. Mă cuprinsese frigul în cavernă și dasem de căldură în odaie. Ferestrele le-am astupat cu hârtie. — E ceva sărbătoresc în astfel de ore. O jale mută zace pe fața fiecăruia. Toți vorbesc lin; mișcările sunt domoale. Ca umbre sunt toți, simțindu-și nimicnicia. —

Azi e prima zi de Paști la catolici. Zi posomărită și liniștită. Sunt mângâiat că-mi știu soția și copilașul sănătoși și îl știu în

loc bun deocamdată și pe băiatul cel scump, în Bucovina, undeva, la reg. 31, în societatea lui Titus.¹⁾

Nu am sufletul așa liber, ca să pot descrie fidel impresia ce am avut-o aseară cetind în foi detaluri despre luptele din Flandria, cari au început în 21 III și se cotinuă încă. — Dimensiunile și vehemența acestei lupte grozave întrece orice închipuire. Ori va aduce ea sfârșitul decisiv? — Soldații germani înaintază mereu de 5 zile, fără a se odihni. Ce nu poate presta un fizic robust prin faptul că n'a fost crescut în abundență, în molesire și răsfăț!

4 Aprilie²⁾

16 Aprilie n. Boeriu pleacă dimineață în concediu pe 7 săpt. Am preluat proviantura pentru timpul acesta.³⁾

Mare deosebire între frontul italian și cel rusesc. Și Rușii ne bombardau după front, într'o vară odată și și atunci după un sistem care nu ne umplea de groază. Artileria din față ne e incalculabilă. Nu știu e engleză, ca infanteria, sau italiană, dar nu glumește. Peste zi e mai liniștită; lucrează însă toată noaptea dealungul întregii văi a Assei. Și de încheiere ne trimite apoi și nouă câteva granate. Pe lângă a easta apoi, în intervale de săptămâni, ne ia cu temei, ca în 28 III. — Bagseama și cu situația aceasta o să mă obicinuesc mult-puțin.

25 Aprilie. Iar suntem în iarnă. Toată noaptea a nins și a tunat!.. Lucru ciudat. Noroc că nu e frig, căci altcum în căsuliile noastre de hârtie am duce-o rău. Și așa am „acurată“ o influență mijlocie și greu îmi trec zilele.

28 Apr. Dumineca Floriilor. După prânz intru în spitalul din Termine. Sunt frânt și am lipsă de odihnă, pe care aici nu o pot avea, fiind Boeriu dus în concediu. D-zeu va fi și acum cu mine și mă va îndrepta în căile Sale.

3 Mai. Vinerea Patimilor. Cândva ardea în biserica bătrână de lemn din Cojocna numai două lumânări în Vinerea Mare la ceasurile de dimineață și nu erau în biserică decât preotul, modest ca mediul sfânt în care era activ, cantorul bătrân la Mineiu, eu cu Apostolul la locul meu și 2-3 femei bătrâne. — Cât de bine ieșia la expresie și în locul acela neînsemnat și izolat liniștea și adâncimea ce caracterizează jalea sfântă care cuprinde sufletele în Vinerea Mare după Domnul mort pe Cruce! Nimeni în ziua aceea nu vorbia cu glas tare nici afară de biserică, nici acasă, nici în curte. Mișcărilor erau domoale, privirile blânde și toți ne simțiam umbre în atmosfera zilei mari sfințită de durere sfântă.

¹⁾ Titus Prescurea, care a stat în gazdă la Ciortea.

²⁾ Iarăși un pasaj despre fiul său, de care era atât de mândru și asupra căruia revine mereu în însemnările sale.

³⁾ Un alt pasaj despre o scrisoare primită de la soția sa.

Sunt ani de atunci — și dispoziția aceea sufletească mă stăpânește și azi, în Vinerea Mare, ce o petrec în spitalul din Trient. O zi admirabilă de Mai. Munții stâncoși, cu căciulă albă, păzesc orașul alarmat de avioanele engleze. Fumulețele albe de șrapnele s'au disolvat, cataractul își urmează netulburat căderea sa iuțită; după Monte Filadonna dispar și ultimii nou-rași ca spuma. Privesc adânc de-a-lungul văii Adigei și mintea-mi fuge repede la zilele de acu patru ani, petrecută în tovărășia iubiților mei septimani prin locurile cele mai frumoase ale Italiei. Din ei unul, Popovici, fratele lui Enea, m'a întâmpinat la Termine. Ce bine mi-a căzut a ceti în fața lui respectul și dragostea față de profesorul său de odinioară, care acum frânt și obosit apasă paturile spitalelor din Tirol. — Madonna della Sedia, Madonna ce ții pe genunchi pe Christosul tău mort în Basilica lui Petru, și tu Christoase de pe crucea din grădina spitalului meu, cu capul plecat și cu cuvintele pe buze: Ili, Ili..., de ce m'ai părăsit? Vouă Vi se pleacă azi genunchele meu și Vă roagă fierbinte aduceți-ne dintre cei suferinzi la Înviere, dintre tâlhari la Raiu, din valea plângerilor la liniștea și seninul minții și a inimii. Iar tu, preot cucernic din biserica veche, întunecoasă și simplă, unește simțemintele celor 6 iubiți ai Tăi împrăștiati și îndepărtați unul de altul și mijlocește o privire miloasă azi a Domnului, Mântuitor de popoare, pentru noi!

5 Mai n. Dumineca Paștilor orientale. Imi lipsesc paștile, pasca, ouele roșii și mirosul de tămâie. Imi lipsește mediul și formele cari să mă transpună în dispoziția sufletească obicinuită odinioară în această mare zi. Nici George n'a mai aflat de potrivit azi dimineată să mă întâmpine cu salutul frumos: Christos a'nviat! Azi e ceață fină pe munți. Când și când se aud mitraliere, ce exersează în coasta munților, zbârnăitul vreunui aeroplan, pu-făitul obosit al locomotivei ce urcă greu spre Pergime. Nici un semn de sărbătoare aici.¹⁾

16 Mai În 16 zile al 6-lea spital, în medie: pe 2½ zile un spital. Cură de nervi, drag Doamne! (E vorba de spitalul din Pestujhely).

Cinci inși suntem plasați într'o odaie, în care mai erau 2 oficeri. Unul din ei ne face următoarele confieri:

Acesta e spitalul cel mai bun din Pesta, căci ai libertate mare în el. Poți absentă cu săptămânile. Vizită e la 2 săptămâni odată. Și dacă nu ești de față, nu-i supărare. O poți duce astfel și 3-4 luni. — Sunt alți 4 oficeri cari sunt ținuți numai în evi-

¹⁾ Urmează trei pagini destinate întâlnirii cu fiul său și despărțirii de el după 4 zile (6-10 Mai) petrecute împreună, apoi enararea trimiterii sale în spitalul de garnizoană Nr. 10, plasat în edificiul facult. de teologie „Canisianum” din Innsbruck, iar după 6 zile în spitalul din Pestujhely.

dență, dar permanent locuiesc afară de spital. Unul din ei azi venise după 3 săptămâni să vadă dacă nu cumva i-a adus poșta din greșală și aici ceva pentru el. Sora de caritate are alurice mai mult ale unei cocote. Disordine, necurătenie; costul altcum bu-nișor. In fine, tocmai contrarul de la spitalele din Austria.

Zilele trec leneșe una după alta. Imi făcusem diferite planuri când am sosit aici. Acum iar mă 'mpac cu desvoltarea întâmplă-toare a lucrurilor. Nu face să cheltuesc energie pentru construirea și executarea unui plan în materie atât de banală! — Ploaia cerne lin și mereu. Sufletul mi-e gol și trândav.

19 Mai. Încă tot aici. Sunt singur în spital. Și personalul e dus. Apoi spital ca ăsta, ba să mai vezi. Mâncarea e f. bună, dar încolo e stare de tot patriarhală. Dumnezeu singur e doftor nu numai al sufletelor, dar și al trupurilor, aici Medicul-șef de aici — un damblagiu, îi tremură mâinile din încheieturi și degetele, îi curg balele, chiorăște — ei, în fine un om de compătimit, și ăsta ne curează pe noi. Admit că se pricepe la meserie din cât am observat. Dar totuși! Când îl vezi, îți vine să-l pofești tu pe scaun să se desbrace.

27 Mai. Ași putea repeta scrisul meu din 19. Nici o schimbare de atunci. Așa secat în suflet doar nu m'am simțit nici odată. Nimic n'a mai rămas din liniștea filosofică pe care credeam că mi-am procurat-o prin experiențele și lectura de până acum. Sbu-ciumat zilnic de mici și prozaice chestiuni, am ajuns pradă oarbă a întâmplărilor. Nici putere de vreo inițiativă, nici putere de-a mă adânci sufletește și a suporta resignat această stare amorțită, nu am.¹⁾

După sbuciumare de 2 săpt. aici, va trebui să-mi recapăt iar liniștea, adecă stăpânirea peste evenimente prin trezirea conștiinței mele care totdeauna mă transpune în împărăția păcii sufletești.

23 Iunie. In 4 Iunie am sosit la Brașov și am intrat în spi-talul campestru 817, plasat în edificiul gimnaziului nostru și în al Internatului.²⁾

16 Septembrie. 3^{1/2} luni am petrecut acasă. Cu numele în spi-tal,... iar cu trupul și sufletul în cercul iubiților mei, în cuartirul nostru simpatic și în grădina și foișorul lui

1) Cauzele acestei stări sufletești le găsește: în îngrijorarea pt. soarta fiului său care stă în fața botezului de sânge, în grija de cei rămași acasă și în boala lui.

2) Ar fi mulțumit, fiind acasă, dacă nu l-ar chinui grija de fiul său ră-mas pe frontul italian și intrat în foc. Abia ziua de 27 Iulie îi aduce liniștea dorită, când primește veste de la cel dorit, că în 22 Iunie i-a fost scos regi-mentul din linia de foc și că el, deși a stat 8 zile în front, a scăpat teafăr

Toamna e frumoasă, scumpetea își ține orgiile, Rusia asemenea; iar în Vest se svârcolește greu omenimea în durerile nașterii unei noi ordini.

26 Noemurie. Poate nici când în viața mea nu ar fi fost mai la loc să port ziar, ca în aceste peste 2 luni de zile. Și nu am făcut-o! Mi-a lipsit timpul fizic. În acest interval de timp s'a priment radical viața. O minune s'a întâmplat pentru noi cei mulți cari nici nu mai cutezam să prevedem această întorsătură a lucrurilor. Ofensiva lui Foch a înmuiat forța armatei germane. Și de aici urmează o serie de evenimente pe cari abia le-am mai putut urmări în ziare, necum să ajung să le ordonez în ziarul meu. — În 1 Oct. (?)*) mi-am ocupat postul de cassar la cadrul regimentului 24 din Făgăraș. Aici am stat până în 8 Nov.... cu tovarășii mei Dr. Boeriu, Dr. Drimba, Țiționia și V. Pop. — Bulgaria s'a rupt de puterile centrale. Ofensiva lui Foch tot mai continuă cu succes. Armata generalului Desperes se apropie de Dunăre. Regele nostru abdică. Austria se desface în state naționale independente. Ofensiva Italienilor nimicește armata noastră. — Marin s'a reîntors din concediu la front în 14 Oct. În 28 Oct. mi-a scris ultima carte din Trient. Azi e în Viena în armata română a generalului Boeriu. Germania e zdrobită. Toți 26 domnitori peste granițe. Wilhelm, năpraznicul, în Olanda. Mica revoluție a cadrului nostru din Făgăraș ne-a scăpat într'o zi de toți soldații. În 5 Oct. (?) am depus jurământul toți 5 pe Comitetul Național Român din Arad și ne-am împrăștiat la lucru.

Azi sunt comandantul gardelor române din Țara Bârsei, șef-redactorul ziarului „Glasul Ardealului“ și nu mai știu în câte comisii activ. — Armata română a trecut Carpații, e în Csik. — Ieri au fost un maior român și un locotenent francez în Tohan să comunice comandai germane dispozițiile generalului Berthelot. — Poimâne, Vineri, plecăm vreo 30 de Brașoveni la Alba-Iulia, la Adunarea Națională ce se va ține în 1 Dec. n. și în care Națiunea Română din Ungaria și Transilvania își va croi noua soartă prin reprezentanții ei. Eu voi reprezenta gimnaziul nostru din Brașov.

Vreo 60 mii de Germani încă tot prin satele din jurul Brașovului. Așteaptă nerăbdători trenul și României se tot apropie de ei.

Pe internatul nostru, în care am stat peste 3 luni ca pacient, azi fâlfâie tricolorul român. Marin îmi mai lipsește. — În învălmășeala acestor evenimente epocale mă trezesc un moment la cea mai adâncă conștiință a mea și recunosc pe Domnul în toată strălucirea Sa.

(Va urma) \

*) Nu se poate desluși dacă Oct. e corectat în Nov. sau invers.

Clopotele de Crăciun

de H. W. Longfellow

*E ziua de Crăciun și-ascult
Al clopotelor glas de mult,
Ce'n dangăt sfânt
Vestesc cuvânt
De bună învoire și pace pe
pământ!*

*Și ascultând, mă dumiresc,
Că nu e clopot creștinesc
Ce n'a sunat
Din leat în leat
De bună învoire și pace pe
pământ!*

*Și lumea'n cale-i se trezi
La cântul sfânt din noapte'n zi,
La cântul lin
Duios, divin,
De bună învoire și pace pe
pământ!*

*Dar blestemate guri de tun
Troznesc la sud în foc nebun,
De-au năbușit
Cântul slăvit
De bună învoire și pace pe
pământ!*

*Ca de-un cutremur de pământ
Ce darmă orice-așezământ
S'a prăbușit
Ce-a fost clădit
De bună învoire și pace pe
pământ!*

*Mâhnit adânc, pe gânduri dus,
„In lume pace nu-i — mi-am spus—
Căci ura-i foc
Ce-și bate joc
De bună învoire și pace pe
pământ!”*

*Dar clopotele spun mereu:
„E viu și vecinic Dumnezeu!
Cei răi greșescă,
Cei buni vestească
Buna învoire și pacea pe
pământ!”*

*In românește de
C. Comanescu*

Flori uscate

Am răsfoit aseară un album
Cu stampe vechi, fotografiile uitate
De rude și amici, în demodate
Costume. — Și-am simțit acel parfum

De filă 'ngălbenită. Flori uscate,
Flori veștede mi-au răsărit în drum
Zimbindu-mi dintre pagini. — Vai! acum
Nici nu mai știu de cine mi-au fost date.

Ce clipă sfântă din viața mea
Le-a sărutat, pe vremuri, înflorirea,
Sărmane flori strivite, ce abia

Vă deslușesc acum. S'a dus iubirea,
Voi ați rămas. Mai tari ați fost ca ea.
Ați dăinuit mai mult ca amintirea.

Ecat. Pliș

V e r s u r i

Când ai atins penelul cu mâna ta măiastră
Fu o iluminare de vană 'ndurerare
Că taina, prea adâncă și prea turburătoare,
S'a ridicat în suflet ca floarea într'o glastră.

O flacăra bolnavă de frumuseți, tăcerea
Și în tăceri neliniști ca răzvrătirea'n sânge
— Neliniște ce doare în liniștea ce plânge, —
Invăluire calmă în frumuseți, tăcerea.

O lungă întomnare și o melancolie
A visului ce-și sbate fiuru'n peisagii
Le-ai irizat în vreme, nepământești omagii
Tristeților cuprinse de grea melancolie.

N'ai frământat culoare, ai frământat lumină,
Ai frământat umbrirea durerilor, umbrire
Pe gândurile noastre ca o mătăsuire,
Pe gândurile tale ca pete de rugină.

Ai strâns în pânze, ca un paing, în plasă, rouă,
Atât fior de artă și frumuseți eterne
Că anii peste tine n'nsorea și-o vor cerne
Dar flacăra tristeții va fi mereu mai nouă.

*

E noapte ? Mâna rupe o filă după alta,
Pe care urmărind o iluzie 'ntârzie ;
Parfumul de garoafe, din vase, stins, adie
Și luna, în fereastră, adânc și 'nfige dalta.

Cerneala se usucă — și timpul înainte
Iși măsură în ornic bătăile egale ;
In ritmuri line, aspre, umile, triumfale,
Poemul mă sfâșie alături de cuvinte !

Condeiuul cade singur pe alba 'mpărăție
A filei : o eternă și calmă nepăsare.
O ploaie îmi adună la geam mărgăritare
Și mâna, în neștire, înfrigurată, scrie.

*

Vă chem în singurătatea
Vastei păduri carpatine.

Crestele diamantine,
Toamna cu pustietatea,
Florile încă rămase
In iarba de veche mătase,
Lungile cărări
Către munți și zări,
Vesele pâraie
Care cad
Sub boltiri de brad,
Luna de văpaie,

Ne vor depărta de oameni,
de orașe.
Printre umbre, de pretutindeni,
uriașe
Vom chiui,
Singuri vii
Intr'o supremă eliberare.
Orele curg clare.

Veniți, în singurătate,
Dar mai curând,
Până când
Vântul divin al tinereții ne mângâie
fruntea.

*

Adună umbre leneșă pădure
Sub arcuirea muntelui, înaltă.
Pământul și azurul laolaltă
Și cețuri se 'ntreșes pe creste sure.

Neauzită, nelumească daltă
Cioplește harnic, veșnic, pietre dure
Ca duhul înălțimilor să fure
Din sipet greu, a lunii floare 'nvoaltă.

O lungă iarnă de mărgăritare
Rostogolește ore'n nesfârșire
Pe vârfuri de copaci clătinătoare,

Pe adormita norilor oștire,
Pe-un singur sbor, în cercuri tot mai rare:
O pasăre uitată. Ca o știre.

*

Umbrele s'au retras în pădure
Părăsind orașele.
Toamna desfășură uriașele
Cețuri, sub zările sure.

Muntele cheamă prelung
Oamenii duși cu turmele.
Ramuri întunecă urmele
Până la care n'ajung.

Aurel Marin

Anotimp de ceară

...Stăruie încă tristețea în noi
Sub toamna posacă, udată de poli,
Șueră vântul sălbatic la geam
Și tremură svonul în fiecare ram.

Paseri cernite s'adună, se'ntrec
Să fluture steagul acelor ce trec...
Apele-s tulburi și sufletu'n noi,
Pe măguri s'așterne subțire lințoi;

Timpul de aur s'a dus ca un cânt
Și farmecul magic ascuns în cuvânt
Fumegă vârful bătrânilor munți,
Imagini de ceară inundă pe frunți.

Câmpul și-adastă răslețele oi,
Rugina se prinde nevrută pe foi ;
Seara coboară cu umbra'n cosiță
Și mâinile rugii se 'nalță troiță.

Drumeț

Pe drumuri de argilă sunt singurul drumeț,
Ca visul dimineața când se desprinde somnul —
Cu inima 'n zăbranic o rugă' nalț spre Domnul,
Să-mi fie mai ușoară umblarea prin nămeți.

Depart, mai departe pe 'ntinsuri sclipitoare,
Să trec prin anotimpuri cum trece-o adiere
In liniște deplină. Și fără 'ntârziere.
Să nu m'ajungă vaet de cobe călătoare;

Depart, mai departe de sgomotul din lume ;
Pe fărml de lumină bogat înmiresmat —
Acolo unde câmpul n'a fost nici când brumat
Și unde râurile se joacă 'n albe spume.

Să'ngrop călătoria în țarini de cicoare
Intocmai ca privirea în răvășite pagini
Să treacă peste mine — prin spuză de imagini —
Suavul sbor de îngeri cu aripi de ninsoare.

Dimitrie Danciu

„Alte meleaguri.“

Basarabie,

*Cu dealurile tale spinări ale vântului
Și-ale rodului cu belșug la cramă;
Cu moldovanul ce-și ține bănuții 'n maramă,
Cu nostalgia plecărilor în notele cântului...*

*Cu Bâcul șerpuind pe lunca satelor mărunte,
Purtat cu râvnă în căutarea Răsăritului...
Cu Sonia, care și-a lăsat totul de dragul iubitului
Și și-a lipit răceala fierului de frunte;*

*Cu drumurile mai vechi decât cronicile în leat
Și cu basmele toarse în vraja descălecătorilor...
Cine te-a cunoscut, s'a 'nfiorat în pragul plecărilor
Și-un strop din sufletul tău a luat!*

*In nostalgia balalaicilor te-am lăsat, Basarabie,
Când învia primăvara ogoarele tale!
M'am dus așa cum se duce Nistrul la vale,
Infiorat de drum ca inima de-o sabie...*

*In părere de rău am plecat, Basarabie,
Cu sufletul rătăcind la răscrucile tale...
M'am dus așa cum se duce apa la vale —
Cu părere de rău te-am lăsat, Basarabie!*

Deva, Mai 1936.

Gheorghe Banu

Frânturi din viață

A trecut de mult miezul nopții.

Luna, leneșe, s'a furișat pe lângă case și garduri, a cercetat discret umbrele pădușilor, iar acum a trecut, sfioasă, peste coama dealului, ascunzându-se de lume și de șgomot.

Lucafărul dimineții strălucește, din tărâmul lui de basm, până la meleagurile noastre, punând pe culmile ninse ale munților un vâl ușor de lumină.

Lampa de pe masa de scris a 'nceput să fumege din ce în ce mai tare.

Târziu, Lia a suflat în flacăra plină de scrum, a închis caietul în care ceasuri dea-îndul și-a semănat gândurile, apoi a deschis larg fereastra prin care a năvălit, în valuri, răcoarea aerului proaspăt al dimineții.

Cei cinci copii, înșirați unul lângă altul pe patul făcut anume ca să încapă toți, dorm liniștiți. Ei nu știu că doi ochi mereu neobosiți și o inimă de mamă mult îngrijată, toată noaptea au stat de straje la capul lor, încălzindu-i cu căldura dragostei.

Cel mai mare zâmbeste în somn. Desigur visează că ia parte și el la jocul minunat cu zânele și Feții-frumoși din poveștile cu care l-a adormit, seara, măicuța.

De la locul ei, îi privește fericită și, pe rând, îi sărută pe toți, dar numai în gând, căci altcum le-ar strica somnul.

După munca migăloasă de-o noapte, cât a stat aplecată cu tot gândul peste hârtia care a doua zi era sortită să-i aducă atât cu cât să-și mai amăgească lipsurile, nu se simțea prea obosită, ba dimpotrivă, dispusă, se apucă de treburile casei.

O rază de soare s'a furișat, răsând, în camera tristă, oprindu-se să mângâie mai întâi hârtiile de pe masă, apoi toate colțurile întunecoase. Lia a văzut-o, știe cine a trimis-o în casa ei. Ar vrea s'o prindă în pumni și s'o sărute, dar se mulțumește să-i urmărească drumul. Prin ceața ușoară a dimineții, pornește cu ochii în sus, parcurgând drumul făcut de ea, până acolo de unde a plecat. Departe și sus de tot, a întâlnit lumină multă, prea multă pentruca ochiul să poată pătrunde până la picioarele Cerescului Părinte. Mânile i s'au împreunat ca pentru rugăciune — și încet, ca să nu fie auzită decât de cel dorit, a spus :

— „Doamne, aş ocoli dealurile toate, aş trece înnotând văile, aş urca, cu picioarele sângerânde, vârfulurile munţilor, iar dacă atât n'ar fi de ajuns, o ! atunci, fără să ştiu ce este odihna, aş înconjura pământul, numai să pot găsi cecace numesc cu fericire şi noroc, pentru sufletele acestea, rupte din sufletul meu, pentru fiinţele acestea neştiutoare pentru care viaţa începe acum când a mea este aproape de sfârşit !“

Capul îi căzu greu în cupa făcută din palmele-i mici, albe, iar gândurile au prins-o ca 'ntr'o mrcajă fermecată, de unde nu mai poate scăpa.

Pentru ochii care au stat treji toată noaptea, pentru cei care n'au putut plânge, acum în zori somnul este dorit să vină să-i mângâie ca să se poată închide. Dar el nu vine. Furtuna gândurilor ţine zăgaz izvoarelor din pleoapele tremurânde, — şi nu le lasă să se apropie.

Îşi aminti de viaţa ei de altădată, de belsugul în care trăise. Din toată splendoarea acelor zile, nu mai rămăsese decât ea — o jucărie a destinului — şi cei cinci copii mărunţi, toată averea.

Din luxul de mobile îi mai rămăsese o canapea, pe care o transformase într'un pat larg ; o masă de scris ; două scaune ; un tablou cu rama polcită, care încadra figura soţului — şi o icoană cu Sft. Anton, sub care candela nu înceta să ardă nici-odată. Şi cărţi : un vraf de cărţi, aşezate într'un colţ, piramidă, slujind parcă în mod serios la sprijinirea peretelui găunos şi strâmb.

Se aciuase aci, într'o casă de la marginea oraşului, — pentru a fi mai departe de sgomotul şi de bucuriile acestuia, pentru a se putea înfrăţi mai bine lipsurile ei cu durerile oamenilor nevoiaşi ai mohalalei. Şi se simţea bine. Aici toţi erau la fel. Toţi munceau din răspuţeri numai pentru unul şi acelaşi scop: de a-şi putea ţine viaţa de pe-o zi pe alta. Cei care mai aveau copii — şi aici mai toate casele aveau, — ce griji ca să-i crească, să-i vadă mari, legându-şi de ei toate speranţele, făurind în simplitatea lor, cetăţi pline de minuni, în jurul viitorului acestora !

De când se mutase aici, în fiecare dimineaţă vedea acelaşi tablou viu, pe care îl formau grupurile de bărbaţi îmbrăcaţi prost, oamenii netunşi şi cu bărbile crescute, mergând cu merindea subţioară, la lucru. Apoi femeii subţiri ca firul de răchită, livide, cu ochii supţi, duşi în fundul capului, îndreptându-se la fel către

centrul oraşului. Şi nu arareori a văzut copii flămânzi cu oasele lungi şi goale, nespălaţi, luând urma părinţilor trişti şi descurajaţi. Dintre toate, acesta era cel mni trist şi mai dureros tablou.

Ea îşi trăsesese masa de scris lângă fereastra mică nu ca să vadă în toată goliciunea ei viaţa asta care nu se oprea de loc, care continua să curgă ca o apă, în ciuda tuturor mizeriilor ce o sleiau ; nu, ci ca să aibă mai multă lumină, camera neavând decât o singură fereastră !

De aici, de la masa ei de lucru, vedea toată gloata de oameni adunată să-şi ducă viaţa parcă în comun, ca într'o cetate a suferinţii, anume creiată pentru ei şi în felul lor.

La lumina slabă a zilei, sau la luciul lămpii fumegânde îşi scria articolele menite să-i aducă o fărâmă de putere ; sau, tot aici, îşi aşternea în rânduri dese şi chinuite, gândurile care o frământau, gânduri pe care ar fi vrut să i le cunoască toată lumea.

Pe câte din aceste gânduri nu le-a închis, ca într'un vis frumos, în plicuri verzi, trimiţându-le pe la diferite publicaţii. Dar cele mai multe s'au pierdut în indiferenţa celor care n'o puteau înţelege. Se pierdeau aşa ca o viaţă zadarnic trăită, o viaţă de nevoi, lipsită de noroc.

Uneori această indiferenţă a durut-o, dar niciodată nu s'a lăsat înfrântă, ştiind că toată viaţa este o lungă aşteptare. Şi mai ştia, mai mult ca oricare altă femeie, că este datoare să muncească şi să aştepte, deşi toată truda nu era pentru sine, ci pentru bucuria pe care o întrezărea undeva departe, la un capăt de drum lung, pentru copii. Celălalt scris, scrisul în care îşi depăna ca pe un fir de mătase viaţa, ştia că pe nimeni n'o să-l intereseze, toţi luându-l drept subiect de povestire. De aceea, resemnată, lăsa să treacă zi după zi, ani după ani, până când copiii i se vor face mari, când poate măcar unul îi va ajuta să înfrunte cu mai mult curaj vişorul vieţii, aşteptând timpul care să-i aducă bucuria întrezărită şi visată mereu pentru ei, pentru care orice jertfă i s'ar cere, i s'ar părea prea mică.

*

Rămasă singură, pe când cel mai mare dintre copii avea 10 ani, fără nici o posibilitate de traiu, a stat dârză, faţă în faţă cu cel mai mare duşman al ei, hotărîtă să-l învingă, cu Soarta,

care fusese așa de nedreaptă cu ea. Singură, numai cu durerile și cu lipsurile, a stat la sfat cu toate și și-a zis :

— „Cel care n'a învățat să înfrunte durerea, înzadar așteaptă fericirea, căci aceasta este fructul răbdării. O mamă — gândea — care a învățat să sufere, care nu cunoaște înfrângerea în fața sorții, este mai tare decât orice durere. Așa voi fi eu, căci așa mi se cere să fiu !“

După o viață de mulți ani lângă soțul ei, când nu cunoscuse nici o lipsă, când nu prea știuse ce sunt necazurile, de-odată, prin moartea acestuia, s'a văzut aruncată în vârtoarea unei alte vieți, ascunsă ei până atunci. Toată nădejdea îi rămăsese în munca fără șovăire, ca să-și poată astfel asigura câștigul cu care să-și crească gloata de copii.

Rând pe rând a încercat mai multe feluri de munci fizice, dar cum nu fusese crescută pentru astfel de îndeletniciri, puterile au părăsit-o mai repede de cum se aștepta.

Intr'o singură noapte a fost dansatoare într'un local, unde lumea petrecea. Imbrăcată luxos, așa ca lucirea hainei să-i poată ascunde tristețea sufletului și slăbiciunea corpului, și-a frânt mâinile și picioarele, ca să fie pe placul celor ce o priveau și a celor ce o plăteau.

...Dimineata s'a întors acasă obosită și scârbită până în adâncul sufletului de viața pe care, nevoit, ar fi trebuit s'o ducă.

Copilul cel mare, simțind lipsa mamei, a stat tot timpul treaz lângă frații mai mici care dormeau, iar spre dimineață, când somnul îl chema stăruitor, fruntea mică și înfierbântată de gânduri negre și-a lipit-o de sticla geamului rece, rămânând așa în așteptarea ei.

Când a văzut-o venind, privirea i s'a agățat cu toată disperarea de fiița ei, ochii blânzi i s'au umplut de lacrimi, și așa, plângând, a rugat-o să nu mai plece noaptea, să stea cu ei acasă, că sunt mici....

S'a cutremurat toată. O revoltă ucigătoare a izbucnit în inima-i chinuită. A plâns împreună cu copilul care îi ghicise gândul — și de-atunci nici odată nu s'a mai dus.

Lețiile de muzică pe care ar fi vrut să le dea, nu erau căutate, căci oamenii din jurul ei nu erau născuți pentru muzică, de aceea i-au rămas numai copiii pe care-i avea, rând pe rând elevi.

A încercat să coasă. Din zori și până noaptea târziu cosea, la lumina slabă, mereu lângă copiii pe care-i vedea cum cresc, umplându-i-se inima de fericire.

Dar toate aceste încercări îi aduceau prea puțin pentru a mulțumi șase guri, pentru a-i îmbrăca și încălzi pe toți. Trebuia deci să se gândească serios, și cât mai curând, la un câștig care să-i acopere toate nevoile.

Soțul ei fusese un iubitor al slovei. Scrisese pentru el, și pentru alții, coloane lungi, în care își așternea aspirațiunile la un loc cu revolta. Avusese o gazetă a lui, care-i aducea atât cât îi trebuia pentru întreținerea casei.

El avusese ce să scrie. Dar ea? Ea ce să scrie? Meseria aceasta, destul de grea, cerea, ca toate îndeletnicirile, o ucenicie destul de lungă, ba poate mai lungă decât multe altele — și mai puțin folositoare. Se cerca să se indentifice cu cele scrise, să trăiască la fel ca acei pe care îi descrie... Dar ea? Să înceapă să-și descrie durerea, să-și cânte toate bucuriile, să-și aștearnă pe hârtie toată revolta, ca în felul acesta să poată câștiga?... Dru-mul se prevestea lung și presărat cu nenumărate greutateți.

Hotărîită totuși să reușească, a încercat și această atât de pretențioasă ocupație. În nopțile pline de frig și de tristețe, după ce copiii se culcau și liniștea puneă stăpânire pe căsuța ei, se așeză la masă și-și scria articolul pentru o gazetă locală. Copilul cel mai mare îl ducea dimineața la redacție — și tot el venea cu cei câțiva bani primiți de multe ori după lungă așteptare.

Prin stăruință dărză reușise să se impună — și nu de puține ori a avut convingerea că un pic de noroc tot mai există și pentru ea.

Bucuriile ei erau însă de scurtă durată. Așa fusese sortită, se vede.

Atunci când articolele îi erau mai mult cerute, iar revistele i le publicau cu mai puține rezerve, când aceste mici bucurii se uniseră ca să amăgească un suflet ca al ei, avu o puternică deziluzie. Copilul cel mai mare, nădejdea ei de mai curând, tânjea.

Boala, cuibărită în primii ani ai copilăriei, în trupul fără putere, își arăta, de acum, puterea. Cu fiecare zi care trecea, fața copilului se ofilea, ochii îi străluceau în febre și, trist, abătut, ședea ceasuri întregi, fără să mai știe de joc. Ar fi vrut ca mama, pe care o văzuse suferind atâta pentru ei, să nu bage de seamă

boala lui, de aceea de câteori o vedea că-l privește lung, îngrijorată, încerca să-i zâmbescă vesel. Dar inima de mamă nici odată nu poate fi înșelată ! Ea le vedea toate acestea și inima le înregistra, prin tot mai multe răni.

Ar fi vrut să-și strige durerea, ca s'o audă lumea întreagă, deși știa că tot singură va rămâne, iar lumea tot rea și nepăsătoare. Trudită de suferință, se așeza la masa-i de scris, singura prietenă credincioasă, înșirându-și, în nopți târzii, în fraze lungi și triste, tot chinul.

Sfântul Anton de de-asupra candeliei se uita parcă mai trist la ea. Il dureau oare lacrimile ei, când îl ruga să-i ocrotească codilul în fața morții ce se apropia cu pași repezi ?

De-acum trimitea la redacție pe cel mai mic, care de multe ori se întorcea cu hârtia mototolită. Articolele îi erau mai puțin prețuite, găsite prea scurte și neinteresante.

*

Iarna a trecut, primăvara a venit ca și în alți ani cu flori și cântece de bucurie. În aier, pe câmp și în păduri, peste tot, veselie domnea ca o regină. Doar în casa ei era plâns. Până la marginea orașului, până la casa ei, nu putuse ajunge nici măcar una din multele bucurii ale primăverii.

Intr'o dimineață, copilul bolnav s'a stins frângându-se ca o floare în calea furtunii.

L-a plâns, cum numai durerea de mamă știe plânge. Apoi, dupăce i-a așternut flori pe mormânt, ca să-i țină în lipsa ei de urât, s'a întors acasă, zdrobită.

În caietul în care așternea în slove povestea vieții ei în care câteva zile nu scrisese nimic, acum, ceasuri întregi, a pătat filele albe cu lacrimi izvorâte din sinceritatea durcerii. Încheiase capitoul unei vieți și a unei mari înfrângeri.

Că erau cu o gură mai puțin la masă, nu se simțea de fel. Ea tot atât muncea ! Tot spre dimineață se culca, tot aceleași griji o preocupau.

Când, după un timp, al doilea copil i-a căzut bolnav, trebuind la fel să-l mute departe, a fost aproape convinsă că Dumnezeu i-a iubit mai mult decât ea, că tot ce a făcut pentru ei, n'a făcut din dragoste deplină. A vrut să-i vadă mari, ca apoi s'o ajute să-și înfrunte necazurile împreună, iar Dumnezeu, care i-a cunoscut gândurile, a pedepsit-o amarnic.

In povestea care avea să-i oglindească viața, a trecut și acest capitol, cel mai dureros — greșise și greșelile se răsbună numai asupra făptuitorului, spunea ea acolo.

Având pe ceilalți, de care se legase acum mai mult ca ori-când, cu o voință aproape supranaturală, și-a reluat toate ocupa-țiile. Cosea și scria, fără odihnă. Pornise cu atâta nouă încredere să înfrunte destinul, încât tot ce ieșea din mâna și de sub penița ei erau lucruri minunate.

Acum singură alerga din redacție în redacție, oferindu-și gândurile, ca pe niște mărgăritare, tuturor celor care n'o înțele-geau. Scria numai ceea ce simțea. Iși plângea durerile, își cânta bucuriile, — speranțele și le destăinuia, toate ferestrele gândurilor și le deschidea, numai și numai pentru a-și asigura un câștig.

Când această muncă îi aducea vreo nemulțumire, gândul că trei ființe mici aveau nevoie de ajutorul ei îi dedia din nou curaj. N'o mai durea nici o umilire, nici o neîncredere. Inima i se'm-pietrise și nu mai trăcea decât pentru ființele-i dragi.

Când se reîntorcea acasă, de departe îi vedea pe toți trei cum stau îngrămădiți la fereastra mică, așteptând-o să vină încărcată cu de toate. Iar dacă se întâmpla să nu aducă nimic, cum se po-somorau mititeii! Atunci, ascunzându-și mâhnirea, îi lua în brațe, îi săruta, le povestea ce văzuse pe unde umblase, până când micuții uitau de supărare, pe care avea ea grije s'o ia de pe buzele și ochisorii lor, odată cu sărutarea, îngrămădind-o în inimă.

*

Au trecut, în felul acesta, ani dearându-l.

Făcându-se tot mai cunoscută, numele ei circula tot mai des în cercurile literare. Revistele, care până ieri îi refuzaseră colabo-rarea, acum o rugau să le trimită material. Elogiile nu mai con-țineau. Coloane întregi îi erau închinare, iar manuscrisele — unele de care uitase de mult — și le vedea acum publicate la loc de cin-ste. Era fără 'ndoială o mare bucurie aceasta, dar ea o simțea așa de puțin! Suferințele fuseseră atât de multe și de lungă du-rată încât acum orice recunoaștere, orice merit ce i se atribuia, o lăseau rec. Toate erau bucurii venite când nu mai erau așteptate.

*

Toamna își făcuse apariția în oraș, cu tot alaiul ei de tri-steți și de nevoi. Val de frunze moarte sbura, mânat de vântul rece, în lungul și 'n latul străzilor, găsindu-și mormânt în noroiul

cleios sau în grămezile mari de gunoiu. Păsările triste, cu cântecul amuțit în fundul inimilor, stau picotind, cu ciocurile ascunse în puful de sub pene, înșirate ca mărgelile pe un fir de ață, pe sărmele întinse deasupra străzilor.

Sunt așa de triste și de abătute, încât nici un șgomot, nici o mișcare nu le deșteaptă din muțenia în care au căzut. Vântul doar le leagănă, — tristă și rece mângâiere pentru ele.

Florile, în grădini, au murit toate într'o singură noapte — și acum nimeni nu se mai oprește să le admire.

Cel mai trist decor pe care ți-l poate prezenta toamna este de sigur moartea naturii, dispariția florilor. Dar cine s'a oprit vreodată lângă un cimitir de flori, pentru a le citi tristetea în culorile veștede, pentru a plânge o moarte așa de frumoasă și de solidară ca a lor? Nimeni!

Nori grei ca niște bălauri, vestitori de furtună, se plimbă de colo, colo.

Mahalaua este mai tristă acum că altă dată. Sărăcia și tristetea se pot vedea așa cum sunt, așa cum le trăiește ea.

Intr'o dimineață din toamna aceasta, Lia fu trezită de un șgomot ncobișnuit ce venea din susul străzii. Femei speriate, de mână cu copii nespălați, au ieșit să afle ce s'a 'ntâmpat. Ea a deschis doar fereastra.

În urma unei căruțe, o femeie se bocea de moarte. Un copil avusese și îi murise de scarlatină, boală incubată în toată mahalaua.

A doua zi, moartea s'a mutat la altă casă, în a treia la fel și săptămâni în șir a dus-o astfel.

Străzile care duceau din mahala spre centru au fost închise, așa că toți locuitorii ei erau închiși ca 'ntr'o cetate în care guverna moartea. Orice legătură cu lumea din centrul orașului era întrepruptă.

*

O editură o avizase că ar fi dispusă să-i tipărească o lucrare. De aceea se apucă serios de lucru pentru a-și termina povestea vieții. Nopti întregi stătu încovoiată peste filele caietului, făcând corecturile necesare paginilor parcă nesfârșite.

Intr'o seară, în liniștea mare din cameră, s'a auzit un oftat. Unul dintre copii aiura. S'a apropiat de el, i-a trecut mâna rece

peste fruntea aprinsă de boală și ca un trăsnet i-a căzut în suflet groaza morții.

S'a depărtat speriată, ochii oprindu-i-se pe icoana sfântului Anton, care i s'a părut că nu mai vrea să se uite la ea. Icoana se afumase atât de mult încât din figura sfântului se mai vedea doar o umbră neagră. Candela ardea încă, dar lumina ei slabă nu mai putea lumina de-ajuns.

Cu mâinile strânse peste inima care bătea speriată, a trecut în fața tabloului cu rama poleită a soțului, să-i ceară sfat și ajutor, dar îngrozită s'a dat înapoi. Pentru întâia oară de la moartea lui, îl vedea zâmbindu-i vesel.

Tot gândul și-l îndreptase acum numai la el și ar fi vrut să-i spună toată durerea, dar n'a putut. Era prea sfârșită de multa suferință, iar el i se părea prea vesel; l-a văzut aproape zâmbind... și durerile ei erau prea grele, prea felurite.

Un țipăt a rupt tăcerea.

În pat cei trei copii se sbăteau, în febră.

Târziu dupăce s'a trezit, a trecut la birou, unde a mai trecut un capitol, cel mai lung și cel din urmă din povestea care sfârșea astfel :

„Cel mai mare bine pe care ni l-a lăsat Dumnezeu este că știm când începe o viață, fără să știm însă nici când, nici cum încetează. Dacă am cunoaște această mare taină, am căuta să înțelegem din vreme rostul vieții, întrebându-o altfel de cum o întrebuițăm cât trăim, ca să nu ne pară rău că n'am știut-o prețui îndeajuns, când ne vom despărți de ea“. Aici condeiul s'a oprit brusc, ca după o lovitură prea mare.

*

Peste câteva zile, pe străzile ninse proaspăt ale orașului, se putea vedea o femeie cu privirea rătăcită și stinsă, îndoliată, cu un caiet în mână, alergând și răsând, strigând ca s'o audă toată lumea.

„Aceasta a fost viața mea, aceasta este povestea vieții mele!“ — și, rupînd filă după filă, le arunca în calea vântului călător, ca să i le poarte până acolo, sus, unde o aștepta, făcându-i semn cu mâna, o ceată de îngeri.

Elisabeta Hențiu

Din stânga și din dreapta

74

Cine a asistat la vreo masă, cu prilejul întrunirii după un anumit număr de ani, ai unor foști colegi de școală, îmi vor da dreptate când afirm că nicăiri nu-ți poți îmbăia sufletul în mai multă tinerețe și voie bună ca în astfel de ocaziuni. Mai ales dacă nu lipsește dintre cei întruniți ghidușul de odinioară — și fiecare clasă își are ghidușul ei — și dacă acesta și-a păstrat încă, firește, prospețimea spiritului. Retrăiești la mesele acestea toată sburdălnicia anilor de școală, cu toată nestăvilita expansiune a tinereții din pauzele de după orele cu atmosfera sufocantă sau din cele ale unor dascăli mai puțin îmbumbați, mai puțin ceremonioși, — din orele câte unui Bachus în loc de Jupiter.

Câte n'auzi aci și despre dascăli și despre foștii elevi!... Fiecare știe spune ceva ce face hazul tuturor și fiecare amintire chiamă altă amintire. Buna dispoziție e la largul ei. Râsul nu mai conținește. Inșiși chelnerii uită de ora înaintată din noapte și par'că regretă când clienții — clătînându-se de hohotul pe care-l mai stârnește, de adio, la plecare, cel mai înzestrat dintre ei cu darul umorului — își cer pălăriile să plece.

Când mă gândesc la unele din aceste întruniri, am par'că și acum senzația de durere în fălci și în mușchii pântecelui, pe urma prea multului râs de-atunci. Și ca să nu mă taxați cumva de egoist, dacă nu Vă comunic și d-voastră câte ceva din cele auzite, iată aștern câteva pe hârtie. Deși, Vă previn, că cele pe care Vi le pot povesti n'o să aibă efectul așteptat de d-voastră, lipsindu-Vă cunoașterea celor vizați — ceea ce constituie un element esențial în producerea efectului dorit —, a atmosferei în care s'a consumat cazul și, mai ales, talentul celor care au reactualizat scenele.

Fără prezența și contribuția acestora, le pierde tot farmecul, tot hazul.

Totuși, întemeiat nu pe darul meu de evocare, prea sărăcuț, ci pe puterea de imaginație și invențiozitatea d-voastră — mai cu seamă că e vorba și de câteva amintiri de-ale mele —, mă execut.

Elevii clasei a VII din anul școlar 1892/93 s'au purtat scandalos într'o pauză, după care urma ora profesorului N. Pilția, fie

iertat. Aspru în tinerețele sale, profesorul Pilția o muiase binișor cu severitatea la bătrânețe. Și băieții atât așteaptă: să simtă că ți-au slăbit resorturile voinței, ale energiei...

Când din norul de prăfărie se desluși pe catedră figura profesorului intrat în clasă fără de veste și delicvenții văzură câtă indignare îi oglindia fața, rușinați par'că de propria lor nerușinare, căutară pe'ntrecute să se cufunde cât mai repede în bănci, — subt bănci chiar, unii.

În liniștea desăvârșită care urmă, stridența glasului de pe catedră, după-ce-și epuiză dicționarul epitetelor ornante de circumstanță — din care nu lipsi invocarea nevinovatei și inofensivelor dobitoace domestice: boii, măgarii, porcii — culmină în apostrofa, subliniată cuvânt cu cuvânt de toată revolta părintelui sufletesc :

...„Și slujnica mea știe mai multă cuviință ca voi!...” Și ochii bătrânului dascăl alergau de la elev la elev, pipăind și cântărind partea de vină a fiecăruia.

De-odată, tocmai când tăcerea, în care se prelungi descărcarea nădufului, deveni sufocantă, dintr'un colț, sprijinindu-se pe palmele lipite de bancă, se ridică, pe jumătate, cu spatele încovoiat ca subt o povară, elevul L.... — azi el însuși profesor — încumetându-și, cu o prefăcută dar adorabilă naivitate, întrebarea :

— Mă rog, domnule profesor, tot pe Vița o aveți?...

Dacă ați văzut vre-odată plesnind struna prea întinsă a unui violoncel și ați auzit pocnetul și apoi sbârănitul prelung al cutiei de rezonanță, poate Vă veți putea face idee de ceea ce a urmat, căci eu n'am mijloacele necesare sensibilizării prin cuvinte a atmosferei create de întrebarea neașteptată a „Gaurer“-ului de L.

În anul Domnului.... — povestește un alt „jubilant“ — aveam un camarad de clasă foarte neastâmpărat. Pe nume C...an. Nu putea sta locului nici cât stă un câne pe șezut. Din pricina asta, genunchii lui luau adeseori contact cu podeaua din care ieșiau nodurile ca ochii din orbitele celor suferinzi de boala Basedow. Ne mai vorbind de lungitul urechilor.

Odată, ce face ce nu face — V'am spus-o că era piper — ajunge iarăși să fătuască podeaua cu pantalonii lui destul de subțiați de-atâta frecătură. Căci nici cât era în genunchi nu-l lua locul.

Noi, cu ochii mai mult la el decât la profesor. Nu fără motiv. Ii cunoșteam invențiozitatea și așteptam nerăbdători să vedem ce-i mai plesnește prin căpșor. Și n'am așteptat mult. Nefiind prea agreabilă odihna pe rotule, C...an, ca să abată atenția de la sine, cu scopul de a se mai putea ridica de pe genunchi și a mai putea sta pe vine, dădu în clasă drumul unui greier, pe care-l avusesse ascuns în buzunar.

Greurușul scăpat de la „secret“, dădu busna spre catedră.

Di Dușu — așa-i spuneam profesorului — prinse gestul și intenția și, repezindu-se la C...an, cu mistriile palmilor îi aliniă fălcile când spre găngania grăbită, când spre clasa ridicată în picioare ca să poată urmări pe trubadurul nocturn.

— Ce faci măi pezevenchiule? — țipă domnul Dușu la el.

— Am vrut, mă rog, să-l bag în *botanică* și mi-a scăpat, — miorlăi micul fariseu, simulând lacrimi și înlocuind batista cu dosul palmelor. Norocul lui că prin felul cum s'a exprimat (vroia să zică: în cutia de gândaci), a stârnit un hohot căruia nu i-a putut rezista nici di Dușu. Cu fața iluminată, în loc să-i mai „văcăluiască“ o pereche de palme, l-a trimis la loc, integrându-se și el cu basul lui sonor, în corul râsului nostru fără surdină, de berbecuși sburdalnici.

À propos de statul în ghenunchi! — întoarse privirile conmesenilor spre sine, un altul.

În cl. III, anul școlar 1920/21, aveam și noi un argint viu, asemenea lui C...an, pe S. S....

În clasă, nici un loc neocupat. Așa se nimerise în anul acela.

Într'o zi, dirigintele clasei, profesorul S., găsește în banca primă, în loc de trei — pentru câți era loc — patru inși. Venise un elev nou care, neavând loc, se icuise între doi vecini. Unul din ei era S. S., care nu se simțea de loc bucuros de strâmtoarea în care trebuia să șadă. De aceea, de abia intră dirigintele și el îi și monopoliză atenția, scoțându-i ochii cu degetele n'tinse spre catedră.

— Ce vrei? — profesorul către el.

— Mă rog, domnule profesor, a mai venit un băiat și n'avem loc patru inși în bancă.

— Tu să taci! — se răstește vecinul la el, trăgându-l de surtuc. Apoi, către profesor:

— Lăsați-l aici, domnule profesor, c'avem loc. S...u și așa e mai mult afară, în genunchi, decât în bancă.

S...u, firește, a amuțit roșu-sfeclă, dar a căpătat în schimb glas, clasa. Bineînțeles nu glasul dorit de S...u.

— Fiindcă e vorba de anul 1920, se vă spun și eu una,— se grăbește vecinul povestitorului, ca să nu i-o ia altul înainte.

În cl. II, același an — începe acesta — se citise din Costache Negruzzi scrisoarea în care se zugrăvește portretul boierului trăit la țară, cu acel *nu știu ce* al lui „care te face să râzi cum îl zărești“.

Se spunea acolo, că abia sosit în Iași, prima lui grije a fost să se ducă la Miculi să-și cumpere o lorgnetă, prin care să se uite seara prin lojile teatrului. A doua zi însă, întrebând despre piesa reprezentată, confundă felul piesei cu autorul ei, spunând că s'a dat comedia lui *Vodevil*.

Profesorul B. explică elevilor, potrivit puterii lor de înțelegere, că vodevilul e o scurtă și ușoară piesă teatrală întrețesută cu cântece, dând ca exemple pe Cinel-Cinel, Arvinte și Pepelea, Florin și Florica de V. Alecsandri, piese pe care unii elevi le cunoșteau, fiind jucate de diletanți în satele lor. Apoi, pentru controlul felului cum au fost înțelese explicațiile lui, puse pe câțiva înși să mai repete cele spuse de el.

În timpul acesta, sufletul lui N. B..lea hoinăria în afară de școală, prin pajiști însorite, deși ochii lui erau fixați asupra profesorului. Acesta însă, bun psiholog, i-a remarcat din vagul privirii absența atenției și, a doua zi, când veni vorba de vodevil, îi alungă brusc visarea cu ochii deschiși:

— Ia spune-ne B..lea, ce e vodevilul? Și prin ce se face de răs boierul „ținutaș“ ?

B..lea, după oareșicare ezitare, înfiripă un răspuns care-l trecu, de-odată, la nemurire:

— Vodevilul este copilul lui Vodă !

— Să vă spun și eu una în legătură cu Costache Negruzzi ! — se îmbulzi la vorbă un alt „jubilant“, înainte de a se liniști valul de bună dispoziție stârnit de răspunsul lui B..lea.

„In anul școlar 1925/26, elevul C..bu din cl. IV, recapitulând biografia lui C. Negruzzi*), aminti între alte multe funcțiuni pe care le-a avut acesta, și pe cea de... *episcop*.

Privirile elevilor care urmăreau cu atenție răspunsul lui C..bu, ricoșară, întrebătoare, de la interogat spre catedră.

— Da pe ăsta bine l-ai înzestrat, C..bule. Numai *pașă* nu l-ai făcut, — interveni profesorul B. De unde ai scos povestea cu episcopatul? V'am spus eu că Negruzzi a fost episcop, sau se spune în carte lucrul acesta?

— Nu, domnule profesor. În carte se spune că a fost *epitrop*, — se grăbește C..bu cu lămurirea.

— Atunci cum se face că-l îmbraci în ornate de episcop? C..bu, plecând capul, rușinat:

— Mi s'a părut prea puțin, domnule profesor, slujba de *epitrop* pentru un om ca Negruzzi.

Bietul băiat, nefiind atent la lămuririle date de profesor în ora precedentă, se gândi la epitropii țărani din satul lui. Habar n'avea ce 'nsemna pe acele vremuri a fi *epitrop la Sf. Spiridon!*

— Asta ca asta! — băgă altul pe moară — e vorba doar de un băiat de 14 ani. Ce să aștepti de la o minte atât de crudă?

Dar ce ziceți de fostul meu coleg C. J., care în 1912 — în cl. VI! — ne pocni cu următoarea variantă a strofei a opta din elegia lui Eminescu „Mai am un singur dor“:

Cum n'oi mai fi pribeag
De-atunci înainte
Mor Troienii cu drag
Aduceri aminte.

Fața, dilatată de răs, mi-o simții de-odată stropită de fârâme de mâncare și de boabe de salivă.

Vis-à-vis-ul, neașteptându-se la această interpretare a versului lui Eminescu (*M'or troienii cu drag*), își dispersă pe fețele noastre, gata-gata să se 'nnece, conținutul bucal care era tocmai pe cale de-a fi înghițit.

— Ceeace a potențat hohotul clasei — continuă evocatorul răspunsului lui C. J. — n'a fost însă atât „rectificarea“ versului al treilea, ci mutra încruntată pe care o opuse colegul meu fețelor noastre strâmbate de răs.

*) Autorilor pieselor citite li se da pe atunci și câte o scurtă biografie. Nu știu dacă mai e și azi în uz acest obicei.

— Ho-hooo... Stați că simpaticul C. J. îmi scoate și mie în unda amintirii câteva răspunsuri la fel de hazlii, — se ridică din colțul lui de masă unul din seria cea mai veche a celor întruniți.

„Tot în cl. VI, pare-mi-se în anul școlar 1915/16, colegul F...., răspunzând la poetică despre rimă și felurile ei, ne lămuria într'o oră că rimele pot fi: împărechiate, îmbrățișate, încruciate și *amuculate*“¹⁾

— Va să zică „rime cu *muc*“, — sbârnăi dintr'o bancă, stârnind mare ilaritate, o voce răgușită.

„Iar o elevă — continuă povestitorul — (pe atunci erau și câteva eleve printre elevi), declamând la o producție teatrală din Șcheii Brașovului poezia „Regina Ostrogoșilor“, cu voce colofonată și cu multă siguranță și prezență de spirit, isbucni revoltată la versurile:

Mi ai ucis pe 'ntâiul *feșnic*²⁾ și râdeai că lumea plânge
Când de barba lui cărunță spada ți-o ștergeai de sânge...

rămânând foarte surprinsă și topindu-i-se tot curajul când văzu că publicul în loc să plângă, râde.

Tot așa o scrinți, în cl I, camaradul I. V...a, recitând din poezia „Pace“ de O. Goga, strofa:

Numai moșul povestește
Așezat pe fața vetrii
*Dumitriți*³⁾ de-o pildă veche
Il ascultă doi cumetri.

„De ce tocmai *dumitriți* și nu *ioniți* sau *nicolăiți*“? — întrebă profesorul.

Căpățîna camaradului rămase însă cu receptivitatea complet paralizată, incapabilă de-a înțelege rostul observării profesorului. O prinserăm însă noi, ceilalți, și din acea oră Ion V. deveni *Dumtru V.* — își încheie vorba împrăpătătorul „precocilor“ săi foști colegi, creatori de cuvinte nouă.

— Ian dă-mi și mie niște *complimente directe* d'ăstea. Par'c'aș conjuga și eu un verb reflexiv! — se auzi, în liniștea scurtă care urmă, vocea unui conmiliton, adresându-se chelnerului care adusese vecinului său niște clătite.

1) Pentru *acumulate*. 2) Pt. *sfețnic*. 3) Pt. *dumiriți*.

— Ce spui Gogule? — se'ntoarseră cu toții spre cel care abia-și încheie fraza.

— Cum, nu cunoașteți pășania profesorului B... a cu elevul C.....ță?

— De unde s'o cunoaștem?!

— Păi atunci să v'o spun.

În cl. I, la ora de română, se trata felul verbelor. Se ajunsese la cele reflexive. (Atunci se făcea mai multă gramatică decât acum).

„Verbul reflexiv — spunea profesorul — arată o lucrare care se întoarce asupra celui care o face. Va să zică, subiectul e și compliment. De ex: mă spăl. Cine face lucrarea? Elevii: Eu. — Pe cine spăl? Elevii: Pe mine. Profesorul: Deci, cum spuneam: cel care face lucrarea e și subiect și compliment. În cazul acesta, compliment direct. Căci poate fi și compliment indirect. D. ex.: îmi dau în petec. Cine? Elevii: Eu. — Cui? Elevii: Mie.

Și profesorul mai înșiră câteva verbe ca: mă îmbrac, mă tai, mă laud....

„C.....ță! — se adresează apoi unui elev — care verb se numește așadar verb reflexiv?“

„Verb reflexiv se numește verbul care arată o lucrare ce se'ntoarce tot asupra celui care o face“.

„Bine. Dă-ne și-un exemplu!“

C.....ță, lingându-și buzele, dupăce-și descreți fruntea:

„Eu *mânc* plăcinte“.

— De aceea cereai și tu complementul clătitelor? — îl întrerupsese pe povestitor cel care „conjugă“ deja, dar numai în persoana primă, porția servită.

— Păi de ce credeai? Vrei să uit toată gramatica învățată în liceu?

— Zi: repetitio est mater studiorum.

— La mintea omului.

— À propos de profesorul B..., se mai îndeasă unul cu amintirile sale.

Tot în cl I și tot la prof. B. care era și dirigintele clasei, elevul Bolintineanu îi spune într'o zi că Teodorescu, un elev din cl. II de comerț, ar fi spus că nu-i nici raiu, nici D-zeu.

„Nici n'o să-i ajute D-zeu aceluia“, — căută profesorul să-i întărească credința lui Bolintineanu.

„Da a ieșit tot cu „bine“ și-i cel mai tare din toate comercialele!“ — ripostează, prompt, judecata lui Bolintineanu.

— „In aceeași clasă — sare altul cu groșița lui — amicul A. fusese scos la tablă în ora de matematică.

— Câte chilograme are? — îl întreabă prof. P. Dima, punându-i înaintea o greutate.

Amicul meu ridică din umeri.

— „Da cetește mă că-i scris pe ea!“ — se enervează de prostia lui un coleg de bancă. (Era o greutate de 5 kg).

„Dec, așa știu și io!“ — îl repede disprețuitor interogatul, în hohotul general al clasei.

*

Profesorul B. râdea în rând cu foștii lui elevi. Râdea și întineria Retrăia scene umbrite de vremuri și, uitând de diferența vârstei dintre el și cei din juru-i, se simția par'că coleg cu aceștia, din anii prin care-l purta amintirea.

— „Numele acesta îmi împinge în pervazul aducerii aminte o întâmplare mai veche, mult mai veche decât cele la care ați fi putut fi martori d-voastră. Mai veche chiar decât anii mei de școală“ — se lăsă prins profesorul în mreaja amintirilor foștilor săi elevi.

Tineretul își oprește măcinișul, cedând rândul fostului lor dascăl.

„Întâmplarea datează — continuă acesta — de pe vremea când elevii de liceu nu erau cruzi ca cei de azi, ci feciori cu barbă și musteți: flăcăi de însurat. Eu am auzit întâmplarea de la un profesor mai în vârstă, căruia-i fusese dascăl profesorul în cauză și care cunoscuse și pe elevul delicvent, — pe „eroul“ nocturn de care va fi vorba, — privit de ceilalți elevi cu respect și invidie.

Intr'o zi de școală — se apropie apoi povestitorul de miezul subiectului — profesorul David Almășianu, se pomeni'n clasă (dacă nu mă'nșală memoria, în cl. IV) cu un individ încruntat, roșu-roșu și gata să-și expectoreze năduful în vorbe tari. Intrase, cum s'ar zice, cu ușa'n casă, fără introducerea vreunei bătăi în ea.

Almășianu, ghicind îndată că e vorba de vreun „caz grav“, în loc să-l ia cu furca lungă pentru conturbarea lecției, l-a luat domol, părintește, bineștiind că vorba dulce, mult aduce.

— Da' ce năcaz te-duce la noi, bădică ?

Individul, sforțându-se să-și țină revolta vie, neînmuiață de vorba liniștită, bună, a dascălului, izbucni :

— Om cu drumuri, cu treburi, azi noapte, venind mai târziu acasă, am mirosit că e cineva la nevastă-mea. Până să pătrunz însă în casă, că ușa era 'ncuiată, hândrălu' o sărit pe fereastă și s'o tochit în întunericu' din dosu' căsii.

— Ian auzi, ticălosul de el ! — îl compătimi Almășianu.

— Norocu' lui, că de puneam mâna pe el, îi suciam gātu' ca la o vrabhie. Știu că n'ar mai hi călcat casele oamenilor... Cataroiu 'n gātu-i!...

— Nu i-ar fi stricat secăturii ! — îi dá dascălul în glas, făcând și el pe revoltatul.

Da' de ce-ai venit tocmai la noi să te plângi ? — îl întrebă apoi, ca să curme mai repede scena.

— Păi am înțales c'ar hi dintre ăștia de-aici ! — răspunde insul, arătând cu capul spre mustăcioșii din banca ultimă. Și-am venit să punem mâna pe el.

— Il cunoști ?

— Nu-l cunosc, că de l-aș cunoaște, n'aș mai hi venit io p'aici ! găsiam io ac de cojocu' lui... Am venit să-l dovedim !

— Cum să-l dovedim dacă nu-l cunoști ?

Individul, vârind mâna subt aripa surtucului și scoțând ceva, adause :

— Uite, în graba cu care-o spălat putina, și-o uitat în casă căciula.

— Așa?... „Toți în picioare !“ — strigă profesorul către elevi, făcând iarăși pe revoltatul. Apoi : „Fiecare își va pune'n cap chipiul, pălăria sau căciula, — care cu ce-a venit la școală !“.

Nici unul n'a rămas însă în capul gol, — cum credea el.

— Cum vezi, fiecare-și are acoperemântul lui, — se 'ntoarse apoi către oaspele nechemat, par'că bucuros de constatarea făcută. O fi din altă parte vinovatul...

— Ba o 'mprumutat, ticălosul, căciula altuia, ca să nu-l putem dovedi.

— Crezi ?

— De bună samă. Că cel care mi-o spus, știe el ce știe :

— Ian auzi ! Da' mare șmecher, păcătosul !...

— Să căutați să-l dovedeți cu căciula asta. I-o hi cunoscând-o doar careva!.. Că almintrelea îmi fac io dreptate! — își deșertă revolta bietul om.

— Dacă asta-i căciula lui, las'o d-ta aici, ca să-l putem urmări. Și să ai toată încrederea, că de-l vom prinde, vai de zilele lui, — căută să-l mulcomească profesorul Almășianu.

Și'n vreme ce reclamantul se'ndreptă spre ușe vrând să iese din clasă, profesorul, cu expresia feței contrastând izbitor cu glasul-i sacadat de indignare, răspică apăsător:

— Las' că-l vom învăța noi, ca altă dată... — și aci, îndreptându-și privirile spre mustăcioșii din banca ultimă și punând surdină vocii, adăugă —: să-și ia și căciula când mai sare pârleazul.

— Așa, domnule. Că părinții nu-i dau la școală ca să sară stoboarele și să străce casele oamenilor! — răsufală, mai ușurat, cel cu coarne, înainte de a 'nchide ușa după el.

— „Indulgent dascăl!“ — riscă un conmesean observația, după potolirea hazului produs de pointa finală.

— „Cu vlăjganii de-atunci, ce putea să facă? Vorba aia: de silă, bucuros.

Când flăcăi de anii militariei, ca elevii de-atunci, te aduceau în situații ca aceea în care a fost pus Almășianu, — treacă-meargă. O mai înțelegi. Dar când te aduce 'n corn de capră câte-o mucozitate de 12-13 ani, ce te faci?“

— Ați avut și cazuri de-acestea? — îndrăsnește unul să dea glas curiozității.

Voiu fi avut și eu. In amintire îmi stăruie însă cazul unui coleg mai b'trân, al profesorului I.

— Cum a fost? — insistă curiozitatea tuturor.

— Cum să fie?... Intr'o oră de științe naturale, se ridică, așa tam-nesam, un elev din cl. II și puse profesorului întrebarea:

„Vă rog, domnule profesor, cum se 'nmulțesc mamiferele?“

— Fac pui vii! — avansează un jubilent răspunsul.

— Da, decât în cazul acestui răspuns, elevul ar fi continuat cu întrebările, pe care le va fi avut formulate gata, fiindcă, probabil, a fost pus la cale de alt elev mai mare să'ntrebe ceea ce a'ntrebat, — îl lămuri povestitorul.

Profesorul I. a fost mult mai tranșant.

— Ce i-a răspuns? — glăsui iarăși curiozitatea generală.

— Să 'ntrebe pe mumă-sa...

— Ingenios răspuns... Admirabil... Ha-ha-ha...

Și geamurile acompaniară vibrările toracelor.

— Dar de pățania profesorului P. ați auzit? — căută „contrapunctul“ să concentreze asupra-și luarea aminte.

— Care pățanie? — se aude de pretutindenii.

— Pățania de când cu însurătoarea.

— Zi dom'le! N'o ținea 'n gușe! Trebuie să fie veche de tot, că noi,ăștia de mai dincoa', nici nu l-am apucat pe P. Doar din gura bătrânilor dacă am mai auzit câte ceva despre el.

— Veche, căci și eu o știu de la un bătrân, fost elev al lui. V'o spun, deci, așa cum am auzit-o de la acesta.

Profesorul P., ca tot omul care vrea să fie considerat om întreg, se 'nsurase. Dar în loc să procedeze ca toată lumea, în asemenea caz: să-și ia un concediu și să plece pentru vreo lună de zile încotrova, rămase 'n Brașov, și-a doua zi după cununie se 'nființă la lecții.

Băieții — vă 'nchipuiți! — când l-au văzut palid, nedurmit, au început să-și dea coate. P. se făcu însă că nu-i observă. Se făcu cât se putu. Căci de la o vreme telegramele clipirilor din ochi și șopotele cu 'nțeles încărcară într'atât atmosfera de explozibile, încât, ca să se prefacă 'n scrum toată disciplina, toată autoritatea profesorului, nu mai lipsia decât schinteia. Țâșni și aceasta. De după paravanul palmei, un drac împelițat pufni ca o batoză. O singură dată. Și-ar fi fost de-ajuns ca să incendieze întreaga clasă, dacă intervenția rapidă a profesorului n'ar fi oprit la timp propagarea focului.

— De ce râzi, flăcăule? — îl înșfăcă, scurt și energic, profesorul.

„Flăcăul“, — căznindu-se să nu pufnească din nou — mâlci!...

— De ce-ai râs? — își repetă profesorul, mai energic, întrebarea.

„Flăcăul“, tot tac-mă-chiamă.

— Nu 'nțelegi românește? — și P. porni spre el.

— A spus ceva R. despre d-voastră. De aceea am râs, — se 'ncumetă băiatul, văzând că se 'ngroașe gluma.

— Ce-a spus? — se răstește la el, enervat, profesorul.

— Nu Vă pot spune, domnule profesor, — repetă, hotărît, elevul.

— Cum? Nu poți spune?... Te-oiu face eu să spui, măgărule!... — și 'ntinse mâna spre el.

— Vă spun afară, domnule profesor, — șopti elevul, când îi simți mâna'n ceafă.

— Să vii imediat cu mine! — țipă profesorul lipsit de precauțiune și ieși pe ușe.

Băiatul după el.

Afară, între patru ochi, cu respirația tăiată :

— De cé-ai răs?

Băiatul, cu inima bătându-i în tâmple, tot tac-mă-chiamă.

— Dacă nu spui, vei fi eliminat din școală! — îi prevestește P. amenințător pedeapsa care-l așteaptă, dacă nu vorbește.

Elevul, pus în fața acestei alternative, se execută. Roșu până'n sfârcul urechilor, cu privirea'n pământ, mototolind aripa surtucului, trădează vorbele vecinului său, — vorbe pe care inteligența cetitorilor le ghicește, desigur.

Părintele sufletesc, cu obrazul văpaie, din ceară cum era, a uitat de lecție. Ca un val de vânt care-ți dă busna pe ușe, răsări în cancelaria profesorilor.

Aici, tot neprecaut, în ilaritatea colegilor, istorisi, cu o adorabilă naivitate, „cazul“, — încheindu-și „referatul“ cu informația care deschise robinetul lacrimilor și celor mai îmbumbate seriozități dăscălești :

— ...Și nu mi-ar fi năcaz, dac'ar fi adevărat!...

Se strânsese atâta voie bună, încât se simți nevoia descărării ei în „intonarea“ unui cântec. Și la un semn al azi surului „cantor loci“ de odinioară, jubilanții svâcniră 'n picioare cutremurând geamurile uriașe e restaurantului :

Vivat Academia,

Vivant profesores...

Când ne-am despărțit, erau mai aproape zorile zilei decât miezul nopții.

S. Tamba

Dări de seamă

Horia Teculescu : *V. Onițiu.* Un educator deschizător de suflete și ziditor de idealuri. Viața și opera. București, Casa Școalelor, 1937 p. XI—397. Lei 70.

Anii 1914—1916 au frânt vechea gardă de profesori ai liceului „Andrieu Șaguna“ din Brașov.

L-am văzut plecând pe Sandi Bogdan și dus a fost. Plecat-a profesorul V. Micula și războiul nu ni l-a mai retrimis. Cel atât de tânăr, dascălul D. Nistor își doarme somnul undeva, departe. Împărăția ni l-a cerut și pe Aurel Ciortea și alții încă, în haine de cătană s'au dus să apere o împărăție care nu era a noastră.

Tit Liviu Blaga ne moare bolnav, iar cei rămași, în toamna care-a făcut să intre'n istorie tranșea morții de la Bartolomeu, și-au tăiat drum peste Tâmpa spre Țară și i-am întâlnit apoi în Moldova anilor de rezistență și de nădejdi.

Cei cari au murit pe front vor fi dus cu ei vrăja visului nemărturisit, iar cei cari au scăpat au trăit visul aievea.

Doar unul — stâlp vechei gârzi, — a căzut, stejar în plină furtună, fără mângâierea de-a fi auzit odată măcar glas de tun făcând să hăue codrii dinspre Carpații despărțitori de neam.

Iar anii trecură.

Și anii au așternut uitare peste cei mulți, dar tot anii au consacrat valori. Unul care i-a fost elev, de bună seamă, a prins condeiul în vre-o seară de pioasă aducere aminte, iar într'o zi, din teascurile unei tiparnițe apăru omagiul pe care atâtea generații de elevi îl datorau dascălului între dascăli : Virgil Onițiu

Elevul, azi profesor el însuși și director de școală, dl Horia Teculescu, ne-a dat astfel o monografie care n'are nici un cusur spre a fi dată pildă celor ce se vor încumeta să scrie despre alți „Îndrumători de la Brașov“.

În introducere, scurtă dar eloquentă privire asupra Brașovului cultural. Activitatea lui Onițiu față de trecut, e în continuare astfel. Urmează o notiță biografică pentruca, în capitolele următoare, cei cari nu l-au cunoscut, ce-i cari n'au avut neasemănata fericire să-i fie elevi lui Virgil Onițiu, să facă cunoștință cu directorul, educatorul, oratorul, istoricul literar, îndrumătorul social, literatul și răspânditorul culturii, cu un Onițiu reînviat de dl Horia Teculescu în pagini de obiectivă istorie literară și totuși calde prin partea de suflet pusă de autor în studiul vieții și operii unui om, îndrumător de generații. Scrisul dlui Horia Teculescu din capitolul „A fost odată un dascăl“ actualizează problema profesorului de azi, tot mai departe, par'că, de rostul lui. Deschizătorii de suflete și ziditorii de idealuri ai impresia că fac parte din alte vremuri. Unui virgil Onițiu, devotat școlii și elevilor, ca profesor, societății

ca om, neamului ca Român, nu-i găsim corespondent în lumea noastră. Nu, pentrucă chiar dacă realizările celor de-acum pot depăși pe cele trecute, profesorul, omul și Românul în același ins cârmuitor de suflete se întâlnește tot mai rar. E, aceasta, poate numai o impresie lăsată de volumul asupra căruia seri întregi gândurile răscolite de viața și activitatea directorului de școală brașovean, au continuat cetitul și dincolo de rândurile tipărite.

La începutul anului 1915 mă văd elev, undeva prin fundul sălii festive, o fărâmă de om cu ochii țintă pe inscripția ce mai stăruie și azi acolo: *Litteris et virtuti*. Vorbește Virgil Onițiu: „De aceea acum, când inaugurăm acest an școlar, vă îndemn, dragii mei, iară și iară... să ridicați inimile la Dumnezeu... să nu pierdeți drumul drept pe care azi porniți“.

Așa vorbea dascălul ziditor de suflete, despre care dl Horia Teculescu bun îndemn a avut scriind o carte.

Ion Colan

*

T. Neș: Oameni din Bihor (1848-1918). Oradea, 1937. Pp. 652 (format $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$) Lei 350.

Directorul liceului din Oradea a dat culturii românești o carte de valoare. Ea cuprinde, în 652 de pagini, frământările noastre la granița de vest a neamului, timp de 70 de ani. Este, evident, capitolul cel mai important din trecutul acelei regiuni, când euergia rasei se cheltuia în sbaterea pentru conservare, în dornicia de afirmare și, uneori, se risipea în lupte sterile și chiar în acte de trădare a intereselor generale. E 'ntreagă povestea sbuciumărilor din Ardeal în preajma întregirii, deși autorul mărturisește, c'a 'ncercat să scrie numai „o istorie regională“.

În cele „trei cuvinte“ introductive ne lămurește îndemnul și intenția cu care a pornit la scris, apoi ne arata isovoarele utilizate. Paginile cărții „s'au zămislit dintr'o obligație impusă de calitatea noastră de director al liceului Em. Gojdu“, iar intenția a fost să arate: „cu ce a contribuit Bihorul la mișcarea generală politică ori culturală?“.

Urmează schițarea cadrului lucrării și împărțirea epocii în: Perioada naționalismului oportunist (1848—1881), perioada atoniei politice (1881—1905) și a naționalismului intransigent (1905—1918). Pe lângă această împărțire cronologică, se mai face una topografică: curentul răsăritean („cu Viena contra Budapestei“) și cel apusean (care căuta „o înțelegere cu Maghiarii“); amintindu-se și un al treilea curent: politica arhierească.

Oricât ar ușura expunerea aceste clasificări, nu le găsim destul de 'ntemeiate. Căci sincere isbucniri de naționalism găsim și'n perioada primă. La 1870, în Budapesta (Albina, Nr. 46) V. Babeș și Gh. Popa, luptători din părțile apusene, au afirmat răspicat: „Așteptăm ca România să devină un soare ale cărui raze

să încâlzească și să lumineze pe toți Români de prin țările vecine". (I. Lupaș: Contr. la istoria ziaristicii ardelen, pag. 21). Deasemenea, în perioada a doua, I. Slavici din Șiria spunea (pe la 1887), că „soarele pentru toți Români la București răsare" (Inchisorile mele pag. 30). Dimpotrivă, ni se pare că oportunistul și trădările de neam au fost mai frecvente în perioada a treia, când furia maghiarizării s'a intensificat. Este adevărat că, tot atunci, curentul naționalismului intransigent a crescut, ca o reacțiune împotriva persecuțiilor; zidul de rezistență românească se'nălța, când valul dușmănos creștea. „Oltul" lui O. Goga gema încins cu lanțuri de împăratul care'n aceeași vreme-l decora pe Burdea.

Urmează înșirarea instituțiilor culturale din Bihor și înfățișarea fruntașilor vieții românești.

Din perioada întâia fac parte cărturarii: I. Pop Sălăgeanul, I. Roman, M. Pompiliu (prietenul lui Eminescu), J. Pop fiul și Al. Gavra (Biografiile lui V. Iuțiu, D. Sfura, P. V. Ventrariul, V. Ranta-Buticescu și I. Bădescu-Scipio vor trebui eliminate dintr'o a doua ediție, aceștia nefiind născuți în Bihor. Altcum se ajunge la o nepotrivire cu cele afirmate la pag. 2: „Ne-am văzut nevoiți să trecem cucernici pe lângă unele figuri frumoase, venite din alte colțuri". Deasemenea, biografia lui C. Pop, din Satu Mare, pag. 500).

Urmează luptătorii politici și mecenaii: I. Papp, S. Bica, Em. Gojdu, Al. Roman, Al. Vlad, P. Cosma, N. Jiga și N. Borbola.

Între anii 1881—1905 alături de luptele politice și deputații Bihorului ni se vorbește pe larg despre scriitorii: I. Vulcan, V. Budescu, I. Clintoc, I. Bosco, P. Suci, M. B. Suci, L. Suci, G. Bod ariu, G. Popa, I. Tuducescu și A. Tuducescu.

Frământările dintre 1905—1918 sunt înfățișate mai amănunțit, în 200 de pagini. De încheiere, autorul anunță încă un volum, care va cuprinde suferințele din 1918—1919, până la intrarea armatei în Oradea.

Istoria culturii românești se va putea scrie numai atunci când dascăli strădălnici vor scormoni din firidele trecutului toate năzuințele noastre spre lumină.

Lucrarea de față vine în ajutorul ei.

Horia Teculescu

Al. I. Iascarov-Moldovanu: „De vorbă cu sătenii" (vor-biri la Radio), Editura „Cugetarea".

Autorul minunatului roman „Întoarcerea lui Pătrașcu" și al atâtor alte scrieri de adevărată îndrumare și zidire sufletească, de care, într'un studiu anterior, ne-am ocupat în paginile revistei noastre, și-a strâns într'un mănunchiu convorbirile sale la „Radio" cu sătenii. Este un volum frumos, plin de cea mai aleasă substanțialitate sufletească. Și mai presus de orice, un volum care se

adresează cu adevărat sătenilor, vorbindu-le de nevoile lor materiale și spirituale.

Mai întâi satul, ca așezare statornică — străvechiul embrion, de grupare al neamului și al statului românesc — cu credința lui strămoșească, cu dragostea lui de pământ, cu viața lui sufletească, cu poezia populară, impletiturile, cântecele, obiceiurile, eresurile și în general, toate scânteerile spiritului și ale voioșiei la șezătorile de peste iarnă. Apoi lămurirea amplă, străbătută de toată căldura inimii, a temeiurilor credinței noastre creștine: Nașterea Domnului — înțelesul și semnificația umilinței în care s'a născut Mântuitorul —; Viața, învățătura și patimile Lui; Jertfirea de sine și Învierea; Pilde și parabole pentru întărirea sufletească a sătenilor.

Spre sfârșitul volumului, deslușiri juridice în legătură cu principalele acte ale vieții: căsătorie, moștenire, înzestrare, testament; pilde și învățături din viața de toate zilele; vești de prin țară și din lumea largă cu arătarea născocirilor minții și ale invențiilor celor mai de seamă pentru înlesnirea vieții omenești.

Este o carte de mult folos pentru săteni, scrisă anume pentru ei, într'un stil simplu și folosind cuvinte neaoș românești.

*

Ion Talpă: „Prin rotocoale de fum“. Roman. Editura „Cartea Românească“.

Titlul, pentru romanul de care ne ocupăm în aceste rânduri, este mai degrabă un pretext, sau un subterfugiu spre a nu viola cu un moment mai de vreme taina conținutului, rezervată întreagă cititorului, care, odată ce a deschis cartea, nu o mai poate părăsi.

În adevăr, nimic mai puțin adecuat unui roman de pură fantezie și de speculațiune filosofică decât acest plastic „Prin rotocoale de fum“, care aduce a trândăvie și a visare. Ori, poate, tocmai aceasta a fost intenția autorului: visare, care deschide largi porțile fanteziei, ale posibilului.

„Prin rotocoale de fum“ este un roman de fantezie și de concepție. Prin viziunea fascinantă a paradisului pierdut de primii oameni și prin proiectarea în spațiu și în timp, dealungul miilor de ani, a unei vieți omenești posibile, romanul aderă la fondul nostru ancestral de teamă de necunoscut, de fior metafizic al tainelor, care ne înconjoară, — necunoscute și, poate, incognoscibile —, și al căror ecou îndepărat îl purtăm în suflet. O părție nouă și originală în câmpul atât de frământat al romanului românesc de după războiu.

Adevăratul fond al romanului îl formează *problema feminismului*, speculată până în cele mai intime resorturi sufletești și împinsă până la cele mai îndepărtate limite: până la absurd și la imposibil. Pusă pe ascuțișul săbiei, înveninată de toate vrășmășiile trecutului și îmboldită de toate ambițiunile prezentului de luptă

împotriva elementului bărbătesc, care trebuie ajuns și întrecut în toate domeniile de activitate, chiar și în acelea care, prin însăși firea lucrurilor convin mai mult bărbatului decât femeii, problema feminismului prezintă un interes din ce în ce mai mare în desfășurarea romanului.

Autorul își închipue o tânără studentă, care, încolțită de nevoile imposibil de satisfăcut prin scrisul ei zilnic la un ziar, dar mândră de succesele raportate de femei până în prezent împotriva bărbatului, concepe ideea unui roman de cea mai pură esență feministă. Triumful feminismului este privit în perspectiva miilor de ani din viitor, când societatea omenească întreagă va fi alcătuită numai din femei și când bărbatul, scos definitiv din circulația vieții sociale, va fi degradat ca om și pus în rândul celorlalte animale.

Romanul începe cu un prolog: Adam și Eva în paradis. Primii oameni trăesc fericiți, în deplină ignoranță a binelui și a răului, până într-o zi când șarpele — cel însărcinat cu paza pomului vieții și al aceluia al cunoștinței binelui și răului —, care cel dintâi gustase din fructul oprit și se luminase la minte, seduce pe femei. Trezită la o viață sufletească de adâncimi nebănuite și de încântătoare delicii, chinuită de pofta unor dorinți și a unor plăceri din ce în ce mai mari, cu toată opreliștea vicleană a șarpelui, femeia seduce pe bărbat. Creatorul nu întârzie de a descoperi fărădelegea comisă și îi blastemă, isgodiindu-i din rai

Acum începe viața de amar și de trudă. Bărbatul înzestrat de Dumnezeu cu mai multă putere fizică, pe de altă parte scutit de servitudinea maternității, la care fusese osândită doar femeia, ajunge stăpânul ei. Pe timp ce trece, ea cade tot mai adânc sub dominația bărbatului. Dar femeia își avea și ea armele ei: frumusețea, viclenia și perfidia. Și mai are o armă: ura mereu nestinsă împotriva bărbatului. Cu aceste arme, dealungul miilor de ani, ea ajunge să învingă pe bărbat, molesindu-l și făcându-l incapabil de a-i ține piept în orice întreprindere omenească. Victorioasă, îl scoate pe bărbat din circulația socială și îl coboară treptat, treptat, la ipostaza de simplu animal. Lucrul a fost posibil, fiindcă femeia a găsit mijlocul de a se dispensa de bărbat chiar și la procreație — singurul rol ce-i mai rămăsese masculului uman —, prin cultivarea în laborator a embrionului conceptual, recoltat de la bărbat. Spre desăvârșirea emancipării ei de bărbat, femeia a găsit mijlocul de a scăpa și de corvoada maternității, trecând gestațiunea din pântecul femeiesc în acela al unei femele, aparținând unei specii animale selecționate ad-hoc și foarte apropiate de speța umană.

Scăpată cu totul de bărbat, liberă și de obligațiunile firești ale maternității, femeia întemeiază o nouă societate omenească, pur feminină: *gyneceirea*, care atinge culmi nevisate de progres intelectual și de bunăstare materială. Orașe aeriene, legate între ele

prin linii de avioane și prin căi ferate tot aeriene, populează văzduhul. Pământul, privit de departe, nu mai are alt rost decât acela de a procura materii prime și de a servi la creșterea vitelor și a androideilor (bărbaților animalizați),

Totul ar fi mers de minune în această lume de femei, dacă legile însăși ale firii s'ar fi putut schimba. Aceasta însă n'a fost posibil. De aceea, după mii și mii de ani de viață artificială, legile biologice și-au reluat stăpânirea. Eternul principiu al vieții — iubirea — practică în mod clandestin de gynece, ele între ele, în mare taină și ca o abominabilă perversiune, a condus la o depravare și mai mare: până la iubirea... cu androidei! Un scandal imens izbucnește în toată „gynecia” și ceea ce se socotea drept o crimă, ajunge a se recunoaște drept o normă a firii, iar androideul este readus în sânul societății.

Acesta este romanul: fantezie, dar și gândire, care pune o mare problemă și o conduce din etapă în etapă până la ultimele concluziuni.

Cu tot caracterul net de ficțiune, cartea nu este lipsită de o intensă notă de sensualism. Dragostea advocatei Floria Stranga cu mica Lara, iar apoi scenele de erotism din lupanarul Amzunei Pinta, în alcovurile căreia sunt tăinuți androidei stilați și fardați, creiază romanului o ambianță de sensualitate ispititoare. Este o greșală. Conceput într'o sferă de pură ficțiune și punând pe tapet o mare problemă, romanul ar fi câștigat mult, dacă autorul ar fi evitat plasarea acestei sensualități — care îl face oarecum să depășească sfera senină și desinteresată a frumosului — și s'ar fi menținut pe linia sobrietății și în ce privește viața sensuală. Ar fi convenit mai bine genului imaginativ al romanului, — gen nou în literatura română, — și ar fi constituit un model remarcabil,

*

Ionel.Neamțu: „Pentru o femeie”. Roman. Editura „Ramuri” din Craiova

Autorul, desigur un tânăr scriitor, după ce s'a impus în literatură prin câteva scrieri, între care romanul „Farmec gotic”, în care evocă viața orașenească a Sibiului, publică de curând „Pentru o femeie”, în care zugrăvește cu o delicatețe, ce nu exclude dramatismul, un fragment din viața societății bune românești — jumătate boierească, jumătate intelectuală — în strânsă legătură cu cea a lumii îndepărtate a Apusului. Este un roman psihologic-social, în care mobilul principal al acțiunii este dragostea. Eroul principal, studentul Miron Corbu, este tipul wertherian, pe care îl cunoaștem din celebrul roman al lui Goethe și care se întâlnește în atâtea alte scrieri, în tot secolul al 19-lea. Deci, în această privință nimic nou; însă viața moșierilor români, la țară, și, în general, felul de viață al boierinașilor, legați de pământ, dar găsind

destul timp și pentru politică și pentru aventuri galante, este bogat și sugestiv redată. La fel și viața de oraș mare a Parisului.

Din punct de vedere al cadrului topografic, romanul se realizează de două planuri: în mediul românesc de la țară și în societatea cosmopolită a Parisului.

În câteva cuvinte, iată miezul acțiunii:

În liniștea vieții de țară, la un conac de moșie, unde se retrăseseră pentru odihna din vacanța mare studentii Pericle Văleanu și Miron Corbu, coboară ca o apariție dintr'o lume de vraje o streină — jumătate Româncă, jumătate Englezoaică — crescută la Paris: Henrieta. Frumusețea tulburătoare a acestei parisienne, finețea și distincțiunea ei, răvășesc cu totul viața de țară și îi imprimă alt ritm. Cei doi tineri sunt profund impresionați de această vecinătate. Unul, ancorat în familiaritatea legăturilor de rudenie, se limitează la o prietenie afectuoasă. Celălalt însă cade ca subț lovitura unui trăsnet. O dragoste nebună îi invadează sufletul. De-acum înainte soarta lui este pecetluită. Rob a unui vis — Henrieta este logodită cu un nobil francez și în pragul căsătoriei — va purta în suflet, ca o obsesie de neînvins, imaginea femeii iubite.

La Cluj, în mijlocul unei studențimi vioaie și exuberante; mai târziu pe malurile Senei, printre studenții români, amatori de escapade nocturne, și în mijlocul aristocrației franceze; la Londra, în mediul englez așa de straniu și de interesant; pretutindeni, pe unde dragostea lui nebună îl atrage cu putere de abis, rămâne același. Până la sfârșit. Până la moarte.

Acesta este romanul. Personajii bine-conturate și pline de viață. Alături de ele mediul românesc, de țară, de viață universitară, de oraș mare. Acțiunea se desfășoară gradat și sigur. Interesul crește neconținut. Un interes care te prinde, se desvoltă și te cucerește. De-asupra întregii acțiuni nu știu ce aer de discrețiune și de grație îți face lectura romanului interesantă și atractivă, cu toată vechea cunoștință a tipului de erou wertherian.

*

Protopop Ilie Hociotă „Invățăturile morale pentru educația ostașilor“. Tip. „Unirea“, Brașov.

Părintele prot. Ilie Hociotă, lt-colonel confesor în armată, actualmente pensionar, în râvna sa de adevărat părinte sufletesc al ostașilor, și-a adunat într'un volum predicile, învățăturile și sfaturile, pe care în decursul mai multor ani de carieră de preot militar le-a împărtășit soldaților.

Volumul constă din două părți. Prima, de un caracter dogmatic, este închinată religiunii și cuprinde învățăturile despre credință, iubirea și cinstirea lui Dumnezeu, despre rugăciune, biserică, taina spovedaniei și a cuminecăturii.

Partea a doua este destinată îndatoririlor, cărora trebuie să corespundă, și virtuților, pe care trebuie să le cultive oștenii, cât

timp sunt sub arme și chiar după liberarea din armată, în calitate de cetățeni în viața mare a societății. În primul rând, jurământul. Autorul insistă în câteva articole succesive asupra rostului și semnificației jurământului, care leagă pe soldat de cele mai înalte îndatoriri față de Patrie și de Capul Statului și îi aduce mereu aminte de ele spre a le servi cu credință. Apoi disciplina și supunerea față de superiori și camaraderia, care în armată este o a doua frățietate și îi dă oștirii un aer de familie, mila față de camaradul suferind și chiar față de inamicul învins; vitejia și cultul eroilor.

Multe capitole sunt destinate întăririi morale a soldaților: reținerea de la abuzul băuturilor alcoolice, de la desfrâu, de la furt și minciună. Sectarismul religios și comunismul sunt asemenea combătute în câteva capitole.

„Invățăturile morale”, scrise simplu și pe înțelesul celor cărora se adresează, sunt de un neprețuit folos pentru ostași și pentru popor, care găsesc în paginile lor multe îndemnuri și sugestii bune. De remarcat sunt spiritul de blândețe și dorința de mai bine, cu adevărat creștinești, de care este străbătută cartea de la un capăt la altul.

Gabriel Drăgan: „Trofee de aur”. Poezii. Editura „Cugătarea”.

Scriitorul Gabriel Drăgan, romancier și istoric literar, autorul unuia dintre cele mai bune romane apărute în epoca de după războiu: „Pe frontul Mărășești învie morții”, și-a strâns într'un volum — „Trofee de aur” — poeziile scrise în ultimii cincisprezece ani. Multe dintre ele au fost publicate prin reviste altele acum, în volum, pentru întâia oară văd lumina tiparului. Sunt florile cele mai alese ale sufletului său, adunate, an de an, cu modestie și cu discreție. Sunt gânduri și sentimente, cristalizate în imagini.

Volumul este alcătuit din trei părți — trei grupe de poezii — destul de distincte între ele ca tonalitate și concepție: „Pajiști de mărgean”, „Moarte și Ideal” și „Ceaslov cu adorații”. Câteva poezii patriotice, de un elan ce depășește interesul de actualitate, încheie volumul.

„Trofee de aur” începe cu poezia „Biruința” care pune în lumină însăși concepția poetului despre opera sa și sensul înalt, pe care poezia îl are în viața sa sufletească:

Din tragica 'ndârjire a luptei grele	În svârcoliri de ani și ani, în suflet,
A visului cu lutul sterp și-amar	Ca pe un rug mi-ardea în flacări vii
Din mlaștina vieții în nopți de vifor,	Magia unei lumi necunoscute
Am smuls cu sărg prundiș și aur clar...	Ce mă chema prin oarbele stihii...

Și'n încheștarea surdă, fără geamăt,
Când lutul mă credea sub el răpus...

.....

poetul isbutește să-și facă drum în viață și să răsbată în sus către lumină, către azur, prin puterea de vrajă a poeziei, care transfigurează realitatea aspră sau banală, depășind-o. Concepută sub semnul biruinței — pavăza de apărare a poetului în lupta vieții, poezia d-lui Gabriel Drăgan este în același timp transpunerea pe un plan de permanență și sublimare a tot ceea ce este mai de preț în sufletul său.

Imbelșugări de floare în livadă
Atârnă 'n țurțuri grei pe orice mladă...
E-atât polei pe pajiști cu ninsori
Și-atât omăt din muguri se desghioacă,
De zici, cum poate-o noapte până'n zori
Să cearnă-atât potmol de promoroacăl.

Și apele cum dau buluc la moară
Cu-atât argint în scocuri se strecoară
Că-s par'că smălțuite în brocarte
Din toată Calea Laptelui, ce moare
În plâns, a logodire'n zori, departe,
Prin văgăuni de codri la izvoare...
(Dimineața de argint).

Lumea cea mare a poetului este *natura* — marea, sacra natură — eternul rezervoriu de impresii și de imagini, al tuturor poezilor și cadrul larg în care inspirația lui se revarsă când liniștit, când vijelios ca un torent de munte. Natura, trecută prin prisma unui temperament poetic, robust și sănătos, este bogată și exuberantă; numai zâmbet și numai lumină; o natură de o infinită varietate și de o nespusă grație, asupra căreia numai arareori o aripă de durere proiectează umbre mohorite.

În „*Moment muzical*“, poezie de patru strofe, ne întâmpină toată frumusețea câmpiei și a codrului românesc: iazul, înconjurat de ariniști, tremurându-și în oglinda apelor toată măreția cerului înstelat și ascultând înfiorat susurul pâraielor și epitalamul nocturn al pasărilor, care se întrec în cântece. La fel în „*S'aprinde lacul*“, în „*Revederea plopilor*“, în „*Plâns de pasăre streină*“. Elementul teluric, înțelegând prin el prezentarea pământului cu tainica lui putere de atracție, de covârșire a eului nostru, și cu nesfârșitele lui entități și aspecte, este unul dintre elementele de bază ale inspirației lui Gabriel Drăgan.

Și nu numai elementul natură, sau elementul teluric, dar ceva mai mult: înfrățirea sufletului poetului cu pământul și cu natura cea mare, înfrățire care merge până la indentificare, până la contopire cu sufletul naturii celei mari.

În „Suflet“:

Nufăr alb pe-o margine de baltă
Prins cu hlujul de mocirla humii
Sufletu-mi, și 'nalță doru'n pace,

Spre senin plutind din truda lumii,
Și cu raze 'n unde se desface
Să se scalde 'n soare laolaltă...

Sau în „Țara cu legende“:

În țara cu legende 'nveșmântată,
În purpură de glorii și safire
Pe-aici mă știu cu tina frământată,
De veacuri dârz, murind, crescând în
(floare....

Cu ramul rîd, când mă desfac în floare
Ciorchine greu de vis de primăvară,
Mă logodesc cu razele de soare
.....

În „Sub cer moldav“, imaginea ținutului natal — dealuri ondulate, care coboară domol, topindu-se în lunca Siretului — cu profilul estompat al munților din zare, iar spre răsărit cu geana cenușie a Prutului, retrăește plină o viață, aducând cu ea o notă de localism și o accentuare a elementului teluric.

Sub maluri mari de lut, în văi deschise
Cu vaduri care spală 'n prunduri clise
Domol Siretu-și sapă matca'n vreme,
Și care cântă-aleanuri în poeme....

Cât de frumos își exprimă poetul părerea lui de rău pentru pierderea inevitabilă a pomului drag, a gutuiului din preajma casei, de care se leagă întreaga lui copilărie și viața înaintașilor săi.

În ramurile tale-ocrotitoare
Cădelnițând gutui bronzate 'n soare
Mi-aveam făcut culcuș în prepeleag
Și'n el cu boarea 'n frunze revărsată
Mi-am legănat copilăria toată
Și visele, ce mă chemau pribeag...

Acum, la cea din urmă 'mbrățișare
Cu mâinile pioase 'n tremurare
M'apropii 'nflorat ca de-un altar...

Tot atât de caracteristice pentru legătura poetului cu pământul și pentru nota de localism poetic, amintită mai sus, sunt poeziile „Întoarcere târzie“ și „Atavism“, care pentru forma lor impecabilă ar trebui citate în întregime.

În general poetul are o predilecție deosebită pentru peisajele de primăvară — natura văzută în primăvară — cu mugurii plesnind de sevă și cu pajiști înflorite, cu cer senin și aur de raze de soare, cu amurguri liniștite ce se răsrâng în iazuri, cu nopți cu lună plină. În cadrul tablourilor de natură, un element nedespărțit revine mereu insistent: este plopul, cu silueta lui svelță, proiectându-se singuratic pe cer; plopul, arbore favorit, ca odinioară teiul pentru Eminescu.

*

Partea a doua a volumului, „Moarte și Ideal“ cuprinde poezii de un caracter deosebit ca tonalitate și concepție. Sunt poezii, care traduc frământările adânci ale sufletului poetului în lupta cu adversitățile vieții sau în goana după ideal. Poezii de o tonalitate deprimantă. Imagini sumbre, dureroase, redau tristețea iluziilor spulberate, înfrângerea avânturilor către culmi, revolta împotriva nedreptății. Ideea nimicniciei și a morții stăpânește atmosfera acestui grup de poezii, din care nu lipsește nici imaginea fioroasă a războiului, nici gândul întunecat al sinuciderii. Caracteristice pentru aceste note sunt: „Marș funebru“, „Peștera Morții“, „Viziunea Profetului“, „Cortegii cu relicve“, „Apocalips“.

În nopți de negru sbucium, în ciocotiri
[de smoală
Porni cutremur mare de vifore'n genune
Cu trăsnete și ropot de fulgere 'n
[răscoală

Și se 'nceleștară armii de seminții nebune,
Popoare rătăcite cu patimi de mărire
Și limbi amestecate în geamăt de piele...
(Apocalips)

Iată o strofă în care imaginea dinamică a războiului sbucnește cu putere.

În general, poeziile din această a doua parte a volumului sunt mai puțin isbutite decât cele din „Pajiști de mărgean“ (prima parte). Se vede că genul lor convine mai puțin structurii suflețesti, de o pregnantă coloratură optimistă, a poetului. Poezii ca „Zodie“ sau „Taina unui licurici“ nu sunt destul de închegate; „Spre marea neîmăntă“ este obscură; „Revolta tragică“ are unele accente de nuanță retorică.

Imagini ca acestea:

„Ce vrei, să ronțai stârvuri, cum Să satur în ospețe de sânge șobolanii
[ronțae tiranii Și pe schelete 'n noapte să huhur
Avutul din sudoarea poporului martir, În delir ?

distonează în cadrul unei poezii prin retorismul lor. Versul „cum ronțae tiranii avutul din sudoarea poporului martir“ sparge cadrul de idealitate al poeziei și amintește vâlmășagul sălilor de întrunire, cu lozincele lor insidioase.

„Ceaslov cu adorații“, cum întitulează poetula al treilea grup pe poezii ale volumului, ne readuce la sentimentele și coloritul de imagini întâlnite în prima parte. Ne regăsim în lumea predilectă a poetului: lumină, soare cald, surâs de primăvară, flori; iar în acest cadru de frumusețe și de viață debordantă a naturii, iubita poetului. Erotismul, timbrat de o ușoară nuanță de sensualism, este sentimentul nou care modelează aceste poezii.

Respiră 'n joc nisipul ars dogoare, Sineala apei încrustată 'n spumă,
Sub revărsare de cositor de soare Iar tu pe țarm lași ochii-mi să te prindă
Și-amiaza nichelează'n smalț de-oglinďă Sulptură de sidef din trunchiu de humă...
(Ispită dulce)

Nu lipsesc nici poeziile de o tonalitate tristă și de un colorit sumbru de imagini, după cum nu lipsesc poeziile a căror puritate este întunecată de o imagine neisbutită sau de o imperfecțiune formală. Acestea însă sunt puține. Trecem peste ele, spre a ne opri la „Ispita dulce“, „Plâns de clopote“, „Parfum exotic“, „Scorbura din codru“, „Aubade Elégiaque“.

„Trofee de aur“ este un volum de poezii care se încadrează pe linia mare a lirismului pur, nefîntinat de extravagantele și exagerările modernismului. În el nu vom întâlni nici impresionism bolnav nici ermetism abstract, nici verbalism cu pretenții de sonorități muzicale, de incantație, ori de sintaxă malarmeiană. Poeziile lui Gabriel Drăgan au concepție clară, sentiment vibrant, imagini precis conturate. Cele bune, cele isbutite, adecă cele mai multe poezii ale volumului; fiindcă sunt și unele poezii neisbutite. N'am putea încheia această recenzie, fără a releva unele imperfecțiuni formale, care pot fi și trebuie evitate. Unele imagini

incongruente: „sarici sprințare“ (Elegia Plopilelor), „ghirlande de prohoduri“ (Amurg de toamnă); „am poposit cu stanțe'ntr'o cli-sură“ (Peștera morții). De-asemena unele enjambement:

„Vom trece 'n pași așa domol c'om Șimți pe-aproape-o unduire De gâză 'n iarbă foșnind molcom.	Sau: In ochii dornici ne-om privi și 'n Cărări ne-o 'ntâmpina cu fluturi Argintul florilor de vișin. (Parfum de nord)
---	---

Cu rezervele pe care le facemasupra c âtorva poezii neisbu-tite și asupra unor licențe poetice, în felul celor arătate aici, poeziile lui Gabriel Drăgan sunt dintre cele mai bune ale liriceii noastre de după rășboi.

Petru I. Teodorescu

Grigore Nandriș: *Aurel C. Popovici. (1863—1917) Cu o „mărturie“ de S. Mehedinți. Cernăuți 1937. Pp 38. Lei 30 (format 23¹/₂×16).*

Domnul Caius Barđoși a publicat, încă din 1929, în cea-stă revistă, un studiu asupra marelui patriot bănățean Aurel C. Popovici. Punând în lumină personalitatea celui care până azi zace uitat într'un mormânt sărac din Geneva, d-sa sublinia în deosebi 0pera capitală a acestuia, din care reproducea și nume-roase fragmente, *Replica* (Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie relatif à la situation des Roumains de Transilvanie et de Hongrie. Bucarest 1891).

În încheiere stăruia îndemnul de a fi aduse în țară osemin-tele îndepărtate, reproducându-se, ca o mai puternică mustrare, fotografia pietrei cu simpla inscripție: „AUREL C. POPOVICI, PATRIOTE ROUMAIN — 1863-1917 — MORT PAUVRE“.

Anul trecut, la Brașov, în sala festivă a liceului „A Șaguna“, d. profesor Mihail Manoilescu a ținut o conferință, scoțând în evi-dență mai ales figura de gânditor și de profet al vremurilor noi a lui Aurel C. Popovici.

Studiul de față, succint dar bogat în documentare, aduce o nouă și binevenită contribuție la cunoașterea vieții și operei ilustru-lui dispărut.

Cu referințe la întreaga activitate și la toate manuscrisele și tipăriturile lui Aurel C. Popovici, conferința d. G. Nandriș răsco-lește unul din capitolele de durere dar și de glorie în același timp, al istoriei noastre românești.

De o uimitoare inteligență, cu o cultură vastă, Aurel C. Po-povici și-a închinat uriașa putere de muncă nației sale oprimate.

Argumentelor de ordin sentimental și patriotard ale adversa-rilor săi el le opunea o armură științifică de care se sfărma logica deslănată a acestora.

E atât de bogată în învățăminte viața acestui om, atât de actuală gândirea lui, încât publicarea scrierilor rămase ar aduce culturii românești un aport considerabil.

Deși se pare că autorul acestei conferințe nu a cunoscut lucrarea d-lui C. Bardoși, el termină cu aceeași muștrare adreșată nouă care l-am uitat, publicând fotografia aceleiași umile pietre funerare.

Și poate că, treziți la rememorarea vieții dramatice a patriotului luminat, ne vom învrednici să ne plecăm genunchii înaintea țărâniei sfinte adusă în Lugojuul lui. Este o datorie a neamului în-treg, o datorie a ceasului de acum.

Aurel Marin

Cardinal Wiseman: Fabiola sau Biserica din catacombe. Roman, trad. de Al. Lascarov-Moldovanu „Cugetarea“ Buc., 1937, 8' 25 pag. 55 lei.

Romanul religios-istoric al fostului arhiepiscop de Westminster și cardinal Nic. Wiseman: „Fabiola sau Biserica din catacombe“ a mai fost tradus odată în românește, la Viena, în 1863, de o societate a studenților teologi uniți ce studiau acolo. Atunci traducerea s'a făcut după a VI-a ed. germană și după ce făcuse ocolul aproape al tuturor limbilor culte europene. De-atunci, traducerea învechită — cu ortografie cipariană (se pare că între traducători a fost și istoricul blăjan Al. Grama) — a făcut, mai ales în ziua de azi, simțită lipsa „prepunerii“ pe limba frumoasă românească a unui așa de frumos episod istoric-religios. Și dl Al. Lascarov-Moldovanu, al cărui talent a adus un adevărat ozon duhovnicesc în atmosfera asfixiantă a literaturii lubrice și decadente de după războiu, a avut un gând bun traducând această carte. Cu toate că Wiseman nu uită că e catolic — de aceea pomenește de primatul papal, de conceperea imaculată și de alte dogme catolice, sigur în treacăt — totuși el rămâne în prima linie creștin, apoi catolic — și aici stă meritul și succesul romanului.

Suntem pe vremea împăratului Dioclețian, în Roma decadentă a veacului al III-lea (280 d. Hr.). O întreagă lume de eroi — creștini și păgâni — își întrețes viața și acțiunea cu ale tinerei filosoafe păgâne Fabiola, bogată, frumoasă, cultă, a cărei progresivă convertire la creștinism e simbolică pentru timpul acela, când păgânismul trosnia din încheieturi. Inceputul îl face sclava Syra, un model de smerenie și jertfelnicie, care la toate ripostele Fabiolei răspunde cu dragoste și devotament. Intervin apoi fiul primarului Romei, Corvinus, și aventurierul cinic Fulvius cari, prin contrast cu puritatea sufletească a creștinilor, provoacă desnodământul: convertirea. Defilează frumoasele profile morale de tineri Pancratius, Sebastian, Tarsicius, apoi femeile Cecilia oarba, Agnia, delicată și credincioasă — toți primind botezul sângelui, în circ sau în închisori, nevrând să asculte de poftetele păgânilor.

Chiar dacă nu este un dramatism sguđuitor, romanul, care cuprinde o frescă minunată a vieții creștinilor din epoca prigoanelor pentru credință — adunări pe ascuns, viața bisericească în catacombe, etc. — este între cele mai binevenite cărți, cari ajută sufletului de azi, ce trăește un minunat revărsat de zori creștine, o evadare peste prozaicul zilei. Nici nu știi când ai terminat romanul — traducerea este perfectă — și sigur că n'ai pierdut vremea nici banii cumpărându-l, căci te lasă mai bun.

*

Iosif Naghiu: Mărunțișuri cultural-istorice năsăudene. (Extras din rev. „Arhiva Someșeană“ vol. VI Nr. 22, 1937) 15 pag. Tip. „Minerva“, Bistrița.

Di Iosif Naghiu este student în anul al IV-lea la Academia teologică ort. din Cluj. Deși tânăr, dsa are o frumoasă cultură literar-teologică. Ceeace îl caracterizează îndeosebi este însă râvna neobosită de scormonitor și cercetător de amănunte, de inedit. Lucrările de pân'acum — din cari pomenim „Bio-bibliografia P. S. Episcop Nicolae Colan“ Sibiu 1837 — ne arată tocmai voința tenace de albină care adună și de ici și de colo câte ceva, isbuțind să ne dea câte-un tot armonicos și rotunjit.

Așa e broșura de față. Se evidențiază aici câteva din evenimentele cultural-istorice ale Năsăudului din veacul trecut. Ni se vorbește despre doi colaboratori la ziarul lui B. P. Hașdeu „Traianu“ în 1869: învățătorii Domide și Șoroboteanu, cari publicau poezii populare, apoi despre o felicitare pe care învățătorii năsăudeni i-o trimit Bardului din Mircești, V. Alecsandri după concursul de la Montpellier; într'o operă în 3 vol. scrisă în 1800 la Cluj de Dr. Fr. Nyulas, ungurește, se vorbește în vol. II despre „Analiza apelor feruginoase din regiunea Rodnei“, sigur pe bază de studii (pomenind între altele de lucrarea lui Haquet: Neueste physikalisch-politische Reisen durch die Dacischen u. Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen“, 2-ter Theil. Nürnberg 1791, care dă interesante date despre noi); ultimul punct îl formează literatura anuarilor din Năsăud (primul în 1866-67, după ce începuse seria C. Diaconovici-Loga la Pesta în doi ani consecutivi, 1809 și 1810, iar D. Țichindeal în 1813) și calendarele (primul calendar al dascălului Petru Ioanul din Brașov numai cu știri calendaristice, iar primul cu părți literare dar cu litere rusești, la Iași în 1785, ilustrat de protop. Mihail și Policarp Strilbițcki. În calendarele năsăudene (primul în 1868) între alții îl găsim și pe Gh. Coșbuc publicând ghicituri, (republicate de dl I. Moisil în „Arh. Someșeană“ nr. 5, 1926 și de dl Naghiu în Vatra din 1935).

Pentru cine apreciază râvna căutărilor și scormonirilor mărunte din trecut, lucrul de mizală al d-lui I. Naghiu este binevenit, și merituos.

T. Bodogae, profesor.

Nicolae Tcaciuc-Albu : Istoria literaturii române, Cernăuți 1937, Ed. autorului. Pp. 66 Lei 40.

Încercarea de a reda într'o schiță concisă povestea literaturii noastre poate izbuti numai în cazul dacă ea se adresează unora ce se găesc în materie — altfel, ea nu poate lua numele de istorie, când în realitate nu-i decât un rezumat — personal, ce-i drept — al altor istorii literare.

Printr'o istorie a literaturii se'nțelege o cercetare amănunțită și sistemată tratată a tuturor produselor spirituale crescute pe pământul românesc, acestea toate măchinate pe roata vremii și a împrejurărilor sociale, culturale, politice, din care s'au născut. Dar poate nici nu s'a gândit la așa ceva d-l N. T. A. D-sa n'a făcut decât o schiță cronologică — în înțelesul îngust al cuvântului — a evenimentelor literare mai de seamă. Dealtfel puține dintre cercetările literare românești pot fi încadrate în rama cuvântului „istoric”. Unii dintre cercetători o scriu după impresii, alții fără nici un timbru de autoritate o industrializează oferind-o mană tinerilor ce o pot răsfoi într'o noapte pentru bacalaureat și înfășurit vin cei care o scriu în înțelesul larg al cuvântului, așa cum trebuie : dd. N. Iorga (enciclopedic) O. Densușianu (estetic și fragmentar), S. Pușcariu (didactic și parțial), G. Adamescu (prolix și elementar) etc. Numai acestea — nu fără lipsuri însă — pot fi timbrate de ist. literare corespunzând nu numai titlului, ci și serioasei pregătiri și elocvenței înțelegerii a materiei.

În bioliografia de care s'a servit autorul — nu știu cu intenție sau din nebagare de seamă — nu citează pentru epoca veche pe unul dintre cei mai harnici și mai serioși cercetători — e vorba de N. Cartoian. Citând nume ca Olimpiu Boitoș, T. Bălan și făcându-te că uiți ce sare 'n ochi și unui strein de lumea literelor, aceasta e ori lipsă de disciplină literară, ori inconsecvență în atitudine.

Tendența de a fi original, spre a putea justifica titlul de „istoric literar“ îl duce pe autor la afirmații riscate. Deși după îndelungate cercetări cu migală scurmate în negurosul trecut de autorități în materie, s'a stabilit că primele traduceri s'au făcut în primele decenii ale sec. XVI sau cel mult, cu multă doză de presupus, în ultimele ale sec. XV, d-l Tcaciuc Albu împinge cursul anilor înapoi cu mult, decretând pentru primele traduceri primele decenii ale sec. XV. Caută să explice apariția primelor traduceri prin influența ce a avut-o acel strein de origine Gr. Tamblac, pe care d-l Pușcariu îl alungă cu biciul autorității Domniei sale din panteonul culturii naționale ca fiind strein de aspirațiile neamului. Afirmă că povestirea evenimentelor de către Neculce merge până la 1744. Ori, în ultima ediție, atât de cu

sârg și competență pusă la punct de lingvistul Al. Procopovici, se spune clar că Neculce duce șirul anilor până la „veleat 7251“ [vol II, pag. 488] din care dacă scădem 5508, rezultă tocmai anul admis de toți : 1743.

Redeșteptarea Ardelenilor din 1780 e pusă în legătură cu ideile revoluționare din Franța și nu în tendința Ungurilor de a atrage pe Români la catolicism și a-i maghiariza.

Răstimpul dintre 1830—1870 îl împarte — după singurul criteriu de a fi mai clar — în patru decenii, complicând prin aceasta și mai mult împărțirile de până acum. Tot împărțind-o așa după criteriul arbitrar, pe temeuri neserioase, se va ajunge că fiecare an literar să-și aibă istoria lui.

Schema se prezintă ca o sinteză, dar nu fără lipsuri regretabile. De remarcat, așezarea lui C. Hogaș printre clasicii noștri, un sobru descriptiv al frumuseților naturale ale munților.

În concluzie, autorul n'a făcut decât o sinopticare a literaturii, utilă pentru o orientare rapidă atunci când cunoști din alte istorii chestiunea. Altfel... nu-i văd necesitatea.

Ig. Gane

*

Aurel A. Mureșianu: Originea Ciangăilor din Săcelele Brașovului, 1937. Pp. 20, lei 10, format 23×15¹/₂.

Pornind de la cele susținute în articolul „*Vechimea și importanța Săcelor*“, publicat în rev. „Viața Săceleană“, dl Aurel A. Mureșianu, cu cunoscuta-i pasiune de a desghioca sămburele adevărului istoric din învălișul în care l-au îmbrăcat adversarii interesați, insistă în broșura de față — extrasă din „Plaiuri Săcelene“ — cu o mai largă documentare, asupra șubrezeniei afirmațiunii majorității cercetătorilor maghiari, că „Săcuii și Ciangăii ar fi cei mai vechi locuitori ai Țării Bârsei și aceia care au transmis Sașilor și Cavalerilor teutoni toate numirile geografice vechi ale acestor regiuni“. — Intemeiat de-o parte pe *analiza critică a izvoarelor istorice*, pe de alta pe argumente *filologice și etnografice*, autorul conchide, sprijinindu-se și pe recunoașterile câtorva scriitori maghiari cu mai mult respect de adevăr, nu numai la *prioritatea în timp și spațiu*, ci și la *prioritatea culturală și spirituală a Românilor din cele „șapte sate valahicale“* de la hotarul de răsărit al Țării Bârsei. — În deslegarea problemei de care se tratează și pe care vecinii noștri de la Tisa o aliniază între argumentele pe care le mobilizează împotriva dreptului nostru asupra acestui ținut, dl Mureșianu aduce o contribuție de care va trebui să se țină seamă în viitor.

*

Ctitorul secției numismatice — inaugurate la 1. Dec. a. c. — a Muzeului Astrei- Brașov, d. **Dumitru Z Furnică**, sub titlul „*Din trecutul românesc al Brașovului*“, ne trimite o nouă lucrare a d-sale cuprinzând documente privitoare la comerțul românesc din Brașov dintre anii 1741 - 1860. — Volumul de 236 pp. și 9 facsimile, prefătat de d. profesor N. Iorga, cuprinde trei categorii de documente: 1. Acte relative la lupta neostoită purtată de neguțătorii români pentru încuviințarea funcționării „Gremiului român de comerț levantin“ — aprobată abia în 1838 când, apoi, conducătorii Gremiului încep să ceară „drepturi de patronat asupra bis. grecești și înființarea de școli naționale“. Ce negoț învăția Brașovul încă în a. 1845 cu Moldova și Țara Românească, o mărturisește ziarul ung. „Erdélyi Hiradó“, care taxează valoarea mărfurilor la 1.024.000 fiorini anual. — 2. Privilegiile comerciale, inventarii de averi și de mărfuri, diferite însemnări și bilanțuri ale negustorilor. Prețioase informațiuni în această parte despre fruntașii negoțului românesc din Brașov: Enache Stama, Gavriil Hagi Hriste, Barbu Cepescu, Ioan Iuga, Zah. Nicolau, Șandru Hagi Șandru, Gh. Nichifor, I. și Nic. M. Mandragioglu, Nic. Hagi Gh. Ciurcu etc. — Câteva documente vorbesc despre „praovani“ cari transportau mărfurile de la Brașov în Țara Românească. 3. Scrisori comerciale și note de comandă ale negustorilor din Pitești, Ocele Mari dar mai ales din Câmpulungul Muscelului către Sterică Arseniu din Brașov, ai cărui credincioși clienți erau. Ni s’au păstrat și numele cărașilor care transportau marfa brașovenească: Gh. Giuvelcă, Ioan Miricul și Iacov Săcăreanu.

Sunt documente și însemnări seci la aparență, dar din ele vorbește un trecut de înflorire al unui „ram al vieții naționale“, la care negustorașii români brașoveni de azi se gândesc cu jind, deși sunt două decenii de când au dispărut silnicele bariere și vămi dintre frați. Volumul acesta reîmprospătează ce nu trebuie să se uite: că nu poți vorbi în aceeași zi de negoțul *românesc* brașovean de azi și de cel despre care vorbesc documentele strânse de d. Furnică. Și, după toate semnele, multă vreme va fi încă așa. Fiindcă Statul e absent de la îndatorirea de a sprijini pe cei pe care ar trebui să-i sprijinească. — Cei ce știu *de la cine și prin cine* se fac furniturile pe seama celor mai multe și mai de seamă instituții de Stat, nu se mai miră de situația în care ne găsim.

*

Dacia Istorică, noua revistă lunară „de studii și cercetări“ pe care o scoate, la Cluj, dl *Iosif Schiopul*, și-a fixat de scop: „să revie asupra cercetării critice a textelor vechi, a tuturor izvoarelor care se refer la o epocă ce cuprinde în cadrele ei secolul descălecării Ungurilor în România și secolele următoare până la finele secolului al XIII-lea“. — „Punctul de pornire al cercetărilor nu vor fi teorii, ci constatarea de fapte. Teoriile vor veni numai

ca concluziuni ale faptelor constatate“. — „Se va elimina orice balast bibliografic inutil, oricât de mult acest balast ar putea ridica aparența savantă a expunerilor“. — Și fiindcă „multe acțiuni și evenimente rămân neînțelese dacă le privim numai din punct de vedere politic nu și din punct de privire al aspectului fizic al țării unde s'au petrecut“ . . . „vom da o deosebită atențiune geografiei, topografiei și toponimiei“ (Către cititori No. 1).

Primul nr. tratează despre documente și publicarea lor. Reproduceri și regeste, O chestiune de prioritate: „Clus“ sau „Culus“? Drumul descălecării ungurești. „Bulgarii“ dela Deva. Deva-Dimrich? Cronica Notarului Anonim al regelui Bela. Toponimie, istorie și topografie: 1, Idei și fapte 2, Logica toponimică 3, Jabenița.

Nr. 2 (apărut la 15 Nov.) cuprinde: începutul unui studiu privitor la etimologia numelui toponimic *Săliște*; Note pe marginea documentelor (Un „comes Scibiniensis“ la 1210?; M. Perlbach și documentele ordinului teuton; Cronica Notarului Anonim al regelui Bela (Cont.); O „punere la punct“ a afirmațiunii prof. Kisch, cumcă vorba noastră *castravete* încă ar fi o urmă a influenței unei populațiuni bulgărești „din timpul migrațiunii popoarelor“, — câtă vreme el ne-a fost importat, împreună cu produsul pe care l denumește, de Sârbi (ca și *lebenița*, *țelăr-ul*, *călărabe-le*); Principii de practică diplomatică. ¹⁾

În capitolul *Toponimie, istorie și topografie* se ocupă de numele muntelui *Schuler*“, zis și „*Postovarul*“, de lângă Brașov. Neputându-se invoca nici o atestare în sprijinul explicației date de d. Kisch ²⁾ sau de cei care-l aduc în legătură cu numele patronimic *Cristian Schuler* ³⁾, d. Schiopul îi găsește explicarea în istoria liceului săsesc din Brașov, care se 'ntreținea la 'nceput și din veniturile muntelui de lângă Cristian, numit de atunci încoace — după cum o spune istoriograful sas al gimnaziului — „*Schulergebirge*“ și rămas în proprietatea gimnaziului până la începutul sec. XVIII, fiind și loc de excursiune anuală pentru elevii gimnaziului până la începutul veacului al XIX. — Un ms. vechiu, păstrat în arhiva lic Honterus, ne mai spune însă ceva: că „muntele a fost donat gimnaziului din Brașov de un principe valah Negru Vodă, al cărui chip este pictat în biserica românească, cu condiția ca magistratul din Brașov să le dea voie Valahilor din Brașov să-și ridice o biserică“.

¹⁾ Dl Schiopul, pe lângă alte defecte ale diplomei din 1224, întemeindu-se pe lipsa dignitarilor din această diplomă — prin care regele Ungariei Andrei al II-lea le acordă Sașilor din provincia Sibiului o largă autonomie națională — o consideră de un falș.

²⁾ „*Scolaris christianus*“, din care Românii ar fi reținut noțiunea de „*christianus*“ — numele românesc al muntelui este „*Cristianul mare*“ sau „*Dealul Cristianului*“ — iar Sașii pe cea de „*scolaris*“, tradus în *Schuler*.

³⁾ Un posibil proprietar al muntelui — din care Românii ar fi reținut pentru numirea muntelui numele de botez al proprietarului, iar Sașii numele de familie.

Așa dară, conchide dl Schiopul, numele cel adevărat al muntelui este cel de *Cristianul*, numele nemțesc indicând numai numele proprietarului vremelnice al lui. — Numele „*Postovarul*” este mai nou și, probabil, se datorește vreunei fabrici de postav pe coastele dealului.

Revista d-lui Schiopul este binevenită, răspunzând unei necesități, umplând un gol. Ceeace o îndreptățește la sprijin, — singurul de care va avea nevoie, fiindcă putere de muncă și pasiune în urmărirea adevărului are directorul revistei cât zece. O dovedește chiar cu aceste două nr-e, scrise în întregime de d-sa.

*

D. Șandru și F. Brânzeu: Printre ciobanii din Jina. *n Ma*
(Extras din „*Grai și suflet*”) București 1934, pp. 106.

E vorba de comuna din marginea apuseană a județului Siblu, o așezare care a păstrat multe note particulare, urme arhaice „decî interesantă din orice punct de vedere ai cerceta-o”. Și aceasta, datorită vieții ei izolate, în munți, la o înălțime de cca 1000 m, neexploatăta de străini, cu o populație de păstori, solidari între ei dar rezervați față de locuitorii din alte sate, oieri care n’au practicat și nu practică nici azi transhumanța — „caracteristica păstoritului mărginean” — decât foarte arareori, după ierni lungi și aspre sau după veri secetoase fără recolta nutrețului necesar, când, excepțional, își coboară și Jinarii turmele pe valea Secășului, Mureșului și a Târnavelor la „tomnat” ori „primăvărat”.

Dintre notele caracteristice păstoritului jinăresc mai amintim faptul că mai-marele stănei, cel care poartă socoteala și toată conducerea stănei, nu e ciobanul, ci băcița („bacea”) care, la celalți Mărgineni a cedat de mult bărbatului (baciului) rolul ce-l avusese în conducerea gospodăriei stănei.

Dupăce se fac cunoscute particularitățile acestei așezări și a oamenilor care o alcătuiesc — atât sub raportul exterior cât și sub cel interior, sufletesc, — ni se prezintă particularitățile fonetice, morfologice, lexicale ale graiului acestor prin izolarea lor atât de interesanți locuitori ai „*Mărginei*”. Nu sunt neglijate nici toponimia, folklorul, originea Jinarilor. — Aceasta din urmă, în lipsă de documente, bazată pe constatările înregistrate de autori, constatări care „par să confirme o altă origine decât aceea a Mărginenilor”.

Din textele culese, autorii dau numai pe cele despre care au crezut că pot prezenta un interes filosofic, folkloric, istoric sau etnografic.

Pentru orientarea cititorilor noștri, dăm și noi câteva crâmpie din ele.

Să dzice că pi ica o fo' muma păduri și o fo' o fată de-o chemat-o Zâna, care o fo' cu porci ¹⁾ Sașilor. Și iei i-o fo' greu să meargă 'n toată sara în satū, și o rămas pi ica. S'așe ²⁾ s'o făcu' Jina, din'o fată (XXXIV).

Is nește domnișoare de știū, cum dzăce vorba, dacă șede pe țundră, să-ț tai țundra.

Nu mai drăcui și vorghește ca botezași.

Bătrânele să știe, că iele-o mâncațū mai multe Paști și Crăciune (CXXXIX)

Morariu o vâst lăle, frumușele, s'așe cânta de fainū că o dzăsū că nu știe gisat-o, o chiar o audzătū; părē că-s clopote multe, nește zdrancote de clopote; și dzăce că le-o audzătū vorghin numa o vorbă, da nu să cade s'o spui (XVI).

Faceți-n'i o țir de locū

Să v'arătū o țir de jocū (XCVI).

— Răureni, căciuli tărcate,

Pe la voi nu mai sint fete?

— Ba mai sint, da-s to gușete;

Numa una nu-i gușată,

De trîi coți să-i faci o beată ³⁾ (LIV).

La Ziana fă-i cu jeana,

Că să precepe sârmana;

La Rumîna fă-i cu mîna,

Fă-i cu mîna, fă-i cu capu,

Nu precepe, s'o ie dracu (LXXIII)

Mă 'nsurai să iau muiere,

Luai muma mumii mele:

Cîn să iyește'n ușa surii

Stai să iei muchea săcurii,

S'o loyești în ceriu gurii.

Avu tata trei purcei

O muritū de frica iei (XI).

Dragu n-i să iesū în vârvū,

S-audzū brazi șuerîn,

Clopote pe oi sunîn

Și ciobani ciotin

Pe badiu 'n frundză dzicîndu,

Iel să dzică, io să cântū (LXXIX).

Lucrarea dd. Șandru și Brânzeu, apărută într'o inexceptionabilă execuție tehnică, se încheie cu un glosar de 15 pp. E un studiu conștiincios care ar putea servi de îndreptar și îndemn si altor cercetători.

Pentru cei care s'ar hotărî să studieze particularitățile graiului celorlalte comune din Marginime, le semnalăm și studiul apărut în rev. „Transilvania“ nr. 3-4 (1912) și 10-12 (1914): „Particularitățile graiului din Săliște“.

*

De la Prefectura jud. Cluj primim un volum impunător de 464 pp., cu aproape tot atâtea ilustrații, redactat și îngrijit de d. Atanasie Motogna, în care se arată, documentar, înfăptuirile *administrației românești* din acel județ — mai ales în ultimii patru ani. Lucrarea vrea să fie — și este — o întremătoare dovadă de „puterea noastră creatoare în ordine civilizatorie“ — cum o spune în prefață prefectul județului, d. Dr Eugen Dunca — și totodată un nimitor răspuns „celor cu rea credință care ignorează contribuția poporului român la progresul omenirii“. — Exemplul dat de Prefectura Cluj merită cunoscut, atât pentru a ne întări încrederea în capabilitatea noastră, cât și pentru a servi de stimulent prefecturilor cu mai puțină râvnă în domeniul realizărilor de interes obștesc.

¹⁾ I plenision.

²⁾ În lipsa caracterelor tipografice întrebuițate de autori pentru redarea particularităților fonetice, ne folosim de ceea ce avem.

³⁾ Gulerul îngust și înflorit al iiei.

„Institutul pentru studiul Istoriei Universale“. Ședința de deschidere (1 Apr. 1937). Buc. 1937. Pp. 16; Lei 20. Cuprinde: 1) Cuvântul ministrului Educației Naționale, d. Dr. C. Angelescu, care omagiază personalitatea excepțională a primului director al Institutului, a d-lui N. Iorga, ale cărui lucrări „au înălțat prestigiul științei românești și au îmbogățit tezaurul prețios al civilizației și al umanității“. 2) Cuvântul d-lui Prof. N. Iorga care, după ce înlătură părerile false ce s'ar putea ivi în legătura cu acest Institut și după ce arată cum a trecut la studiile istorice acum 38 de ani când fusese trimis în străinătate cu bursă Iosif Niculescu pentru studii de filologie clasică, de l. greacă, și cum a ajuns de la obișnuita istoriografie la „istoriologie“, — precizează programul imediat al Inst. a) Cercetarea metodică și sistematică a tuturor încercărilor de Ist. Universală care s'au făcut mai ales în timpul din urmă, b) Inventarierea cuprinsului tuturor călătoriilor, care cuprind știri de o bogăție extraordinară c) Etichetarea unei ilustrații care se găsește ascunsă în deosebite cărți, reviste și uneori chiar ziare d) O serie de cursuri sau de conferințe în care se va urmări, ceea ce s'a început la Universitate, o istorie a dezvoltării spiritului uman.

Ședința o încheie cuvântul d-lui ministru I. Nistor, carea duce felicitările și promisiunea concursului Universității din Cernăuți.

S'au mai primit:

René Hubert: Credința morală și norma juridică. — Studiu asupra câtorva fapte caracteristice de diferențiere juridică — Tradusă în rom. de Const. Neicu Calotescu. Cluj, pp. 51, fără indicarea prețului. Format 20×14.

Iorgu Iordan: Gramatica limbii române. București. Pp. 255, lei 80. Format 21½×14.

Victor Morariu: Problema nuvelei în lit. germană. Cernăuți 1937. Pp. 12. Format 23×26.

Al, Lascarov-Moldovanu: Tătunu, Roman. Ed. Cugetarea. Pp. 282, lei 60. —

Barbu Lăzureanu: Cu privire la umor I. și II.; Cu privire la teatru; Cu privire la gramatică și vocabular. Patru broșuri à 16 lei și à 40 pp. Cultura Românească, București.

Lelița Catrina: Cărrile durerii. Versuri. Ed. rev. „Poporul Românesc“. Pp. 190. Lei 60.

Toma Cocișiu: Educația nouă în școala activă. Planul de studii. Concentrarea. Metoda activă. Orarul mobil. Practice. Partea I., Blaj 1937. Pp. 64, lei 20.

Carlolan Petranu: M. Béla Bartók et la musique roumaine (Extras din „Revue de Transylvanie“), București 1937. Pp. 20.

G. Tepeș: Instantanee. Ed. „Lanuri“, 49 epigrame. L. 30.

Dr. George Potra: Mănăstirea Cobia (Dâmbovița). Studiu și documente, Buc. Tip. „Oltenia“ Pp. 64 (format 24×16). Fără indicarea prețului.

Ion Muștea: Anuarul Arhivei de Folklor IV. București 1937. Pp. 268 (format 24½×17).

Lucian Prădescu: Barbu Delavrancea. Viața și opera. Ed. Cugetarea, Buc. 1937. Pp. 134 (format 20½×13½), Lei 60.

Arhivele Olteniei nr. 89-91 (pe Ian.-Iunie 1937). Pp. 224. Lei 175.

Arhiva Someșană nr. 22 (pe Iul.-Sept. 1937). Pp. 260. Lei 40.

Asupra unora vom reveni în nr-ele viitoare.

Pagina de umor și satiră

„Romancierului“ X

Un succes „*nie da gewesen*“
— Cum ar spune *Leiba Besen* —
Ți-avansară'n slove mari
Prietenii de prin redacții
Romanului ce-acum prepari.
Lumea însă, rea

Cum o știm că-i ea,
Comenta și se 'ntreba :
Cărui scop ai destinat
Primul tău volum, aflat
Cu tiraju 'ntreg intact
În rafturile librăriei
Și'n pivnița tipografiei ?

Unui prieten

Trecând astăzi prin zăvoiu,
Chiar când mă gândiam la tine,
Țâșni'n față-mi un vulpoiu
Cu ochii fîntiți la mine.

Uitându-mă atent la el
— Să fi fost vrăjitorie ? —
Rânji chipul tău Marcel
De subt blana-i arămie.

Un dialog

Văduva X, după moartea bărbatului, căruia cât a fost în viață îi scosese peri albi cu capriciile ei, într'o ședință de spiritism, prin intermediul unei mese de brad, a avut următorul dialog cu fericitul răposat :

— Tu ești, dragă Amadeu ? — Atunci sigur ești în **rai**,
— Eu, Frosino, eu... Lâng 'Arhanghelul Mihai...
— Cum o duci ? Iți merge bine ? — Nu, Frosino, sunt în **iad**,
— Mai bine decât cu tine. Spuse, crud, masa de brad.

N. Harlap

Ne-au mai venit în ajutor de la apariția nr.-ului trecut

Casa Cercuală pt. Asig. Sociale, Brașov	cu Lei	240.—
Gamber Rupert, Orșova	„ „	240.—
„Prima Ardeleană“ soc. de asigurare, Cluj	„ „	3000.—
Tipografia Astra Brașov	„ „	5000.—

Recunoscătoare mulțumiri tuturor. Mulțumim și d-lui N. Râmboiu, secr. Prefecturii Cluj, pentru al patrulea abon. ce ne-a făcut.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul :

Până la 30 Iunie 1937

Cotinghiu I., farmacist, București

Până la 31 Oct. 1937

Direcț. lic. „Princ. Nicolae“, Sighișoara

Până la 31 Dec. 1937

Dr. Balcăș G., avocat, Brașov

Bibl. lic. „A. Șaguna“, Brașov

Dr. Bleahu D., notar public, Brașov

Dr. med. Bordea Ioan, Brașov

Cartea Românească, Brașov

Casa Cerc. pt. Asig. Soc., Brașov

Chicomban N., preot, Brașov

Cinema Astra, Brașov

Dr. Comaniciu Oct., avocat, Brașov

Criștiu Const., profesor, Sibiu

Cuteanu G., fost prefect, Brașov

Dr. Debu P., preot, Brașov

Deișoreanu R., casier, Pref. Jud. Brașov

Direcț. lic. „Dr. I. Meșotă“ Brașov

„ „ „Em. Gojdu“, Oradea

„ Șc. pr. „Dr. Angelescu“, Brașov

„ „ „ „I. Popazu“ Brașov

Dogariu Maria, Brașov

Dr. Fildan P., avocat, Brașov

Dr. Garoiu I., dec. Bar. av. Brașov

Dr. Găvruş R., not. public, Brașov

Ionescu V., insp. fin. munic. București

Dr. ing. Ionică E., conf. Politeh. Buc.

Iordache V., secr. Bis. Sf. Nic., Brașov

Literat V. profesor, Făgăraș

Dr. med. Lupu Ioan, Brașov

Dr. Median G., avocat, Brașov

Dr. Moga Const., avocat, Brașov

Ing. Nanu V., insp. C.F.R., Cluj

Dr. Oancea C., medic-șef, Brașov

Oancea N., profesor, Brașov

Pop G., cons. la C. de Apel, Brașov

Pop R., prim-președ. C. de Apel, Brașov

Popa I. preot-prof., Brașov

Dr. Popea N., insp.-șef al Munc. Brașov

Popovici G. funcț. „Albina“ Brașov

Dr. Precup N., avocat, Brașov

„Prima Ardeleană“, soc. de asig. Cluj
(2 abon.)

Dr. Roman V., avocat, Brașov

Dr. Ștefan U., med. pr. munic. Brașov

Stoichița O., dir. Fabr. Cel., Brașov

Tiberiu I., comerciant, Brașov

Trifu Gr. judecător în Trib. Cluj

Stoian G. I., f. senator, București

Ing. Vlădea Ioan, Brașov

Până la 1 Martie 1938

Aldea I. Gh., avocat, Mangalia

Primăria comunei Poiana-Mărului

Până la 30 Aprilie 1938

Lacea I., învățător pens., Sâmpetru

Dr. med. Spârchez Tiberiu, Cluj

Până la 30 Iunie 1938

Dr. med. Coțoiu R., Săvârșin

Dr. Curta R., avocat, Agnita

Ing. Floașiu I., dir. de Fabr., Câmpia-Turzii

Ing. Măzgăreanu Bujor, Brașov

Dr. Rodean O., insp. g. sanitar, Sighet

Dr. Vătășeanu C., colonel, București

Până la 31 Dec. 1938

Dr. Bănuț P. Aurel, Tinca

Bibl. „Dr. Al. Bogdan“, Brașov

Gamber Rupert, Orșova

Pană Valeriu, preot, Zărnești

Tipografia Astra, Brașov

Se mai confirmă primirea costului nr. 6 (1937) de la d-l C. N. Mateescu, prof., R.-Vâlcea.

Confirmarea primirii abonamentelor sosite după 15 Dec. se va face în nr. viitor.

Spre orientare. Scumpindu-se costul tiparului, ne vedem constrânși ca, începând cu anul 1938, să urcăm și noi costul abonamentului, dar *numai pentru instituții*. Și anume, abonamentul anual, achitat *anticipat*,

pentru școalele primare	la Lei	300.—
„ „ secundare și primăriile sătești	„ „	350.—
„ „ alte instituții	„ „	500.—
Abonamente de sprijin	de la Lei	500 în sus.

Domnii abonați care nu pot achita costul abonamentului după primirea acestui nr. și doresc totuși să aibă revista și mai departe, sunt rugați să ne comunice printr'o cartă poștală data la care se obligă să-l achite, altfel nu li se va trimite nr. 2, rămânând să ne înapoieze acest nr., deoarece el face parte din colecția unui an. — *Moara nu poate merge fără apă.*

Erată. Rugăm îndreptarea următoarelor greșeli rămase neîndreptate în Nr. ultim (6) al revistei.

În pag. 538, șir 5 de sus, nu: a primei școale sec. rom. din fosta Ungarie, ci: a primului gimnaziu *ort.* român.

În pag. 548 șir 8 de sus, nu: vicisitudinile, ci: vicisitudinile

„ „ 549 „ 3 „ „	nu: sticle, ci: sticlele
„ „ „ „ 20 „ „	nu: artieleria, ci: artileria
„ „ 583 „ 22 „ „	nu: pe care-l găsim, ci: pe care-l găsim
„ „ 585 „ 6 „ „	nu: intrasigentă, ci: intransigentă
„ „ 583 „ 14 de jos	nu: fiine, ci: fiind
„ „ 585 „ 11 „ „	nu: dogatul, ci: bogatul
„ „ „ „ 17 „ „	nu: Mihail ci Mihai
„ „ „ „ 7 „ „	nu: uad, ci: und
„ „ „ „ 4 „ „	nu: Ankängen, ci: Anklänge

*

Poșta Red. D-lui C. Pârlea, Poezia trimisă se va da în nr. viitor.

Rugăm recetiți informațiile din pg. 2.

*

Tuturor sprijinitorilor noștri le dorim An nou cu pace, bucurii și satisfacții.

Numărul acesta a apărut la 23 XII. 1937.
